

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

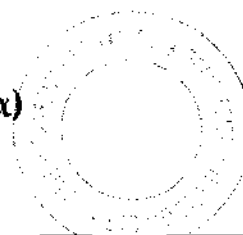
Διπλωματική Εργασία του φοιτητή
Κουνελάκη Μιχαήλ (0804Μ010)

Επιστημονική Επιτροπή: Κυβέλου Στέλλα (επιβλέπουσα)

Γετίμης Παναγιώτης

Μπίθας Κωνσταντίνος

Περιεχόμενα

	Σελ.
Ευχαριστίες	4
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1^ο : Ο ορισμός των Οικολογικών Ανισοτήτων	8
1.1 Ο ορισμός των Οικολογικών Ανισοτήτων	8
1.2 Προσεγγίσεις των ανισοτήτων	12
1.2.1. Οι οικολογικές ανισότητες ανάμεσα στις χωρικές ενότητες	16
1.2.2. Οι ανισότητες της πρόσβασης στην αστικοποίηση	18
1.2.3. Οι ανισότητες της έκθεσης στις οχλήσεις και τους κινδύνους	20
1.2.4. Οι ανισότητες μέσα από την ικανότητα ενέργειας των ΠΟΛΙΤΩΝ	22
Κεφάλαιο 2^ο: Οικολογικές ανισότητες: καταστάσεις που δύσκολα χαρακτηρίζονται	24
2.1 Πηγές πληροφοριών και προβλήματα μεθόδων για τον χαρακτηρισμό των καταστάσεων των ανισοτήτων	24
2.2 Στατιστικές που αποδεικνύουν ανομοιότητες και όχι ανισότητες	29
Κεφάλαιο 3^ο : Εδαφικές προσεγγίσεις των ανισοτήτων που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη	33
3.1 Ανισότητες εξαρτώμενες από τις δυναμικές μεταμόρφωσης της πόλης	33
3.2 Δυναμικές αστικών κέντρων και σωρευτικές διαδικασίες που συμβάλλουν στις ανισότητες	40
3.3 Το Παράδειγμα του Στρασβούργου: κοινωνική ειδίκευση των συνοικιών και περιβαλλοντική υποβάθμιση συνδεδεμένη με την περιαστικοποίηση	43
3.4 Το παράδειγμα της Pays d'Aix: ένα ελκυστικό πλαίσιο ζωής για τις επιχειρήσεις και τα στελέχη αλλά της οποίας η μητροπολιτική ανάπτυξη εντείνει της ανισότητες και την περιβαλλοντική υποβάθμιση	49
Κεφάλαιο 4ο : Η δημιουργία ενός συστήματος δεικτών οικολογικών ανισοτήτων	54
4.1 Η κατάρτιση ενός συστήματος δεικτών για τις οικολογικές ανισότητες	54

4.2 Εδαφικές ανισότητες προερχόμενες από το κοινωνικό και οικολογικό μαρκάρισμα της εδαφικής έκτασης	57
4.3 Ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα και σε μία ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος	60
4.4 Ανισότητες στην παραγωγή και στην έκθεση στις οχλήσεις και στους κινδύνους	62
4.5 Ανισότητες στην ικανότητα δράσης για το περιβάλλον	64

Κεφάλαιο 5^ο : Υγιείς πόλεις – Η περίπτωση της Αθήνας

5.1 Υγιείς πόλεις και αστική διακυβέρνηση	68
5.2 Ο ορισμός της υγιούς πόλης	70
5.2.1. Ποια είναι η υγιής προσέγγιση πόλεων	71
5.2.2 Ποιες είναι οι ιδιότητες μιας υγιούς πόλης	72
5.3 Δίκτυο των ευρωπαϊκών εθνικών υγιών δικτύων πόλεων	73
5.4 Η συμμετοχή του Δήμου Αθηναίων στο πρόγραμμα	75
5.4.1 Η Αθήνα μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου ως πιστοποιημένη πόλη	76
Επίλογος-Συμπεράσματα	77
	79

Βιβλιογραφία

Ευχαριστίες

Κρίνω απαραίτητο στην αρχή της διπλωματικής αυτής εργασία να ευχαριστήσω μια σειρά ανθρώπων αρκετά σημαντικών που χωρίς την βοήθεια τους δε θα ήταν δυνατόν να οδηγηθώ στη ολοκλήρωση αυτής της μελέτης. Θα ήθελα λοιπόν να τους αναφέρω εδώ ευχαριστώντας τους ακόμη μια φορά για την αμέριστη συμπαράσταση και την απλόχερη βοήθεια που μου προσέφεραν.

Καταρχήν θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά μου εκτίμηση, στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Κυβέλου Στέλλα, λέκτορα στο τμήμα Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών, της οποίας η βοήθεια ήταν καθοριστική καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης από την επιλογή του θέματος μέχρι και την τελική υποστήριξη του.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την κύρια Παπαθανοσοπούλου Διονυσία, Healthy City Project Coordinator για τον δήμο της Αθηνάς, η οποία μου έδωσε πολύτιμο υλικό και πληροφορίες για την συγγραφή του πέμπτου κεφαλαίου της εργασίας που αφορά το «Πρόγραμμα Υγιεινών Πόλεων».

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω και την συμφοιτήτρια μου από το μεταπτυχιακό πρόγραμμα κύρια Ευθυμιάδου Αργυρώ-Ειρήνη που η συμβολή στην περάτωση της εργασίας αυτής ήταν καταλυτική καθώς και την οικογένεια μου που με ενθάρρυνε και μου συμπαράσταθηκε σε κάθε στιγμή.

Εισαγωγή

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν επίδραση στο περιβάλλον μας. Οι μεταφορές, η βιομηχανία και η κατανάλωση ενέργειας αποτελούν πηγές ρύπανσης. Η ενίσχυση των υποδομών και της αστικοποίησης όχι μόνο διαταράσσει, αλλά και καταστρέφει τα οικοσυστήματα. Η ανάλωση των πόρων, η οποία βαίνει αυξανόμενη, απειλεί να τους εξαντλήσει. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η σημερινή αστική κοινωνία είναι μεγάλα και δισεπίλυτα.

Τέσσερις στους πέντε ευρωπαίους πολίτες ζουν σε πόλεις. Οι περισσότερες αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα: κακή ποιότητα του αέρα, πυκνή οδική κυκλοφορία και συμφόρηση, μεγάλη ηχορύπανση, μέτρια ποιότητα δομημένου περιβάλλοντος, εγκαταλελειμμένες περιοχές, εκπομπές αερίων του φαινομένου του θερμοκηπίου, άναρχη δόμηση (επέκταση των πόλεων), δημιουργία απορριμμάτων και λυμάτων. Τα προβλήματα αυτά είναι ιδιαίτερος σύνθετος, τα δε αίτιά τους αλληλένδετα.

Η παρακάτω εργασία έχει ως σκοπό την μελέτη και την κατανόηση του περιεχόμενου μιας σχετικά νέας έννοιας ανισοτήτων που εμφανίζονται όλο και πιο έντονα στο αστικό χώρο τα τελευταία χρόνια προκαλώντας διαταραχές όχι μόνο στον περιβάλλον της πόλης αλλά και στον οικονομικό και κοινωνικό της ιστό. Μια σειρά από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων όπως πολεοδόμοι, αρχιτέκτονες, περιβαλλοντολόγοι, κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες προσπαθούν να εντοπίσουν που και πως εμφανίζονται οι οικολογικές ανισότητες και να αντιμετωπίσουν την διάχυση τους στον αστικό χώρο.

Όπως θα δούμε στην πορεία της μελέτης μας οι οικολογικές ανισότητες αποτελούν ένα νέο είδος πρόκλησης για τις ανεπτυγμένες αστικές κοινωνίες αφού εμποδίζουν την ομαλή εφαρμογή των πολιτικών για βιώσιμη ανάπτυξη, που αποτελεί το κύριο αίτημα της εποχής μας. Στην ήδη υπάρχουσα

βεβαρημένη από περιβαλλοντικούς κινδύνους και οχλήσεις κατάσταση των πόλεων έρχεται να προστεθεί και το πρόβλημα των οικολογικών ανισοτήτων το οποίο είναι πολύ πιο σύνθετο και βαθύ απ' όσο φαινομενικά δείχνει ότι είναι.

Στο πρώτο κεφαλαίο της εργασίας μας γίνεται αναφορά στο είδος των ανισοτήτων αυτών, πως προέκυψαν καθώς και γιατί είναι τόσο σημαντικές ώστε να χρειάζεται να μελετηθούν τέλος αναλύουμε πως ορίζονται από τους μελετητές αλλά και σε ποιες κατηγορίες διακρίνονται. Γίνεται εκτενής αναφορά για κάθε μια ξεχωριστά από τις τέσσερις κατηγορίες που έχουν ως τώρα εντοπιστεί, των οικολογικών ανισοτήτων.

Στη συνέχεια προχωρώντας στο δεύτερο κεφαλαίο προσπαθούμε να δείξουμε πως διακρίνεται μια αστική περιοχή, η οποία χαρακτηρίζεται από οικολογικές ανισότητες δεδομένου ότι τόσο οι πηγές πληροφορήσεις όσο και οι μέθοδοι εντοπισμού είναι περιορισμένες και πως η στατιστική επιστήμη με συγκεκριμένες μετρήσεις μας οδηγεί προς αυτή την κατεύθυνση καθώς πολλές φορές αποδεικνύει ανομοιοότητες και όχι ανισότητες.

Στο τρίτο κατά σειρά κεφαλαίο αναφερόμαστε στις εδαφικές προσεγγίσεις των ανισοτήτων που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη. Αναλύουμε το πώς οι ανισότητες εξαρτώνται από τις δυναμικές μεταμόρφωσης της πόλης αλλά και από την άλλη το πως οι δυναμικές των αστικών κέντρων και οι σωρευτικές διαδικασίες συμβάλλουν στις ανισότητες. Επιπλέον αναλύουμε δυο διαφορετικές περιπτώσεις εντοπισμού των οικολογικών ανισοτήτων όπως τις κατέγραψε το Γαλλικό Επιστημονικό και Τεχνικό Κέντρο για το κτίριο, (CSTB) σε δυο γαλλικές πόλεις το Στρασβούργο στο οποίο η κοινωνική ειδίκευση των συνοικιών και η περιβαλλοντική υποβάθμιση συνδέονται με την περιαστικοποίηση και την Aix-En-Provence της οποίας η μητροπολιτική ανάπτυξη εντείνει της ανισότητες και την περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Στο προ-τελευταίο κεφαλαίο της μελέτης μας αναλύουμε το σύστημα δεικτών που έχει μέχρι στιγμής καταρτιστεί προκείμενου να μπορούν οι πόλεις

να διαπιστώνουν το μέγεθος των οικολογικών ανισοτήτων που αναπτύσσεται στο εσωτερικό τους και να μπορούν να τις αντιμετωπίζουν ή ακόμη καλύτερα αν υπάρχει η δυνατότητα να εντοπίζονται στα αρχικά τους στάδια ώστε να γίνεται ευκολότερη η εξάλειψή τους. Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στους δείκτες κάθε κατηγορίας από τις τέσσερις των οικολογικών ανισοτήτων καθώς κάθε μια από αυτές αποτελεί ξεχωριστή ομάδα και χρειάζεται διαφορετική «θεραπεία».

Στο τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνεται μια αναφορά σε μια πολύ αξιόλογη προσπάθεια που λαμβάνει χώρα τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο και αφορά την δημιουργία καλύτερων και ποιοτικότερων συνθηκών υγείας στις μεγάλα αστικά κέντρα. Παραθέτουμε λοιπόν μια εκτενής παρουσίαση του προγράμματος «Υγιείς πόλεις» του οποίου επιμελείται ο παγκόσμιος οργανισμός υγείας. Επιπλέον κάνουμε αναφορά στην Αθηνά που είναι η μόνη ελληνική πόλη μέχρι στιγμής που από το 1995 έχει πάρει το χρίσμα της υγιούς πόλης. Οι ενεργείες αυτές των πόλεων που ανήκουν στο πρόγραμμα αυτό βοηθούν καταλυτικά στον περιορισμό και την μείωση της εμφάνισης των οικολογικών ανισοτήτων προσπαθώντας να δημιουργήσουν ένα πιο υγιές περιβάλλον για τους κάτοικους του αστικού ιστού χωρίς ανισότητες προσβάσεις στον τομέα της υγείας.

Κεφάλαιο 1^ο : Ο ορισμός των Οικολογικών Ανισοτήτων

1.1 Ο ορισμός των Οικολογικών Ανισοτήτων

Τόσο η τοπική αυτοδιοίκηση όσο και οι αρμόδιοι φορείς που εμπλέκονται με ζητήματα χωροταξίας έρχονται σήμερα αντιμέτωποι με νέες προκλήσεις. Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι και οι αστικές οχλήσεις πολλαπλασιάζονται στις διάφορες χωρικές κλίμακες (όπως το κτήριο, η συνοικία, η πόλη, η ευρύτερη περιοχή, η περιπέτεια κλπ.) Τίθεται λοιπόν εύλογα το ερώτημα ποιες ενέργειες πρέπει να κάνουν οι παραπάνω φορείς ώστε να προλάβουν ή να περιορίσουν τα αποτελέσματα των προκλήσεων αυτών μακροχρόνια.

Γενικά, οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από βιομηχανίες οι οποίες προκαλούν μόλυνση στο περιβάλλον, οι περιοχές γύρω από αποβάθρες με αποθήκες, οι εργατικές κατοικίες που συναντώνται στα προάστια και δεν έχουν παρά ελάχιστα συντηρηθεί, η ύπαρξη μιας άναρχης και αδιαφοροποίητης αστικής δομής, οι πληθυσμιακές ομάδες που ζουν σε περιοχές περιβαλλοντικά υποβαθμισμένες, αντιμετωπίζουν τις πιο σημαντικές δυσκολίες τόσο στην διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (όπως είναι η ρύπανση των υδάτων και του αέρα), όσο και γενικότερα στην αστική ανασυγκρότηση και στην κοινωνική τους συνοχή. Προκαλούνται λοιπόν ανισότητες μέσα από την ροπή των εδαφών να δεσμεύσουν την διαδικασία της ανάπτυξης που στοχεύει στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος.

Οι περιβαλλοντικές ανισότητες προκύπτουν μέσα από την έκθεση στους κίνδυνους και στις αστικές οχλήσεις, και ενισχύονται από τις κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες δημιουργούνται μέσα από την πρόσβαση στην κατοικία και στην ποιότητα ζωής. Το σύνολο των ανισοτήτων που δημιουργείται μέσα από την δράση τόσο των περιβαλλοντικών, όσο και των κοινωνικών αλλά και των οικονομικών ανισοτήτων που εμφανίζονται στον αστικό χώρο αποτελούν μια νέα ομάδα ανισοτήτων που τις ονομάζουμε

οικολογικές¹. Οι οικολογικές ανισότητες αντιπροσωπεύουν επομένως μια γνήσια πρόκληση για «βιώσιμες» αστικές πολιτικές, εφόσον θέτουν το ζήτημα της ύπαρξης διαφορετικών διαστάσεων (κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών) στην αστική ανάπτυξη.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι φορείς της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης βρίσκονται αντιμέτωποι με μια σειρά από ερωτήματα. στα οποία καλούνται να δώσουν απάντηση. Πώς μπορούν να αντισταθμιστούν οι μηχανισμοί που αντί να οδηγήσουν σε ένα καλύτερο επίπεδο ζωής μέσα στο αστικό περιβάλλον δημιουργούν αστικές ανισότητες σε επίπεδο εδάφους, και στην έκθεση των αστικών πληθυσμών στις αστικές οχλήσεις; Όσον αφορά τα προγράμματα της αστικής ανανέωσης, πώς μπορεί να συνδεθεί η βελτίωση των κατοικιών με το επίπεδο ζωής και πώς μπορούν να μην μετακινηθούν οι πληθυσμιακές ομάδες που είναι κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερες από τα εδάφη που η ποιότητα τους τόσο περιβαλλοντικά όσο και αστικά βελτιώνεται;

Ποια είναι τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα που επιτυγχάνονται: α)μέσα από την άσκηση πολιτικής αστικής ανάπτυξης και β) μέσα από ένα θεσμικό πλαίσιο που τόσο η πίεση για γη όσο και η αγορά ακίνητων προτρέπει ένα μεγάλο αριθμό οικογενειών να εγκαταλείψουν τις πόλεις κέντρα; Ποιο είναι το περιθώριο για ελιγμούς στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις από τις τοπικές κοινωνίες ώστε να μπορέσουν να ενσωματώσουν πολιτικές οικονομικά ενισχυμένες που να οδηγούν στην αστική ανάπτυξη;

Μέσα σε ένα διεθνές πλαίσιο που υποστηρίζει την ανάπτυξη μητροπολιτικών κέντρων τονίζοντας τις αντιθέσεις ανάμεσα στις τοπικές και διεθνείς απόψεις για ανάπτυξη, ανάμεσα στους οικονομικούς στόχους που θέτει η ανάπτυξη αλλά και τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις που συναντώνται σε πόλεις που παρουσιάζουν μεγάλη συσσώρευση πληθυσμού, πώς μπορούν οι μικρές κοινωνίες να ενθαρρύνουν πρότυπα αστικής

¹ Emelianoff C., Theys J. " Les contradictions de la ville durable, in *Le Debat*, Editions Gallimard, Janvier-Fevrier 2001, No 113.

ανάπτυξης με σεβασμό του περιβάλλοντος και με λιγότερες κοινωνικές διακρίσεις;

Ποιοι θεσμικοί, κανονιστικοί και νομοθετικοί μηχανισμοί, ποια εργαλεία προγραμματισμού για συνεργασία με τον πολίτη, ποιες επαγγελματικές και τεχνικές εκτιμήσεις πρέπει να δημιουργηθούν για να υποστηρίξουν προγράμματα που αφορούν διακοινοτικές συνεργασίες με στόχο μια αλληλοεξαρτώμενη ανάπτυξη, μια πιο δίκαιη κοινωνία και πιο βιώσιμη περιβαλλοντικά;

Μέσα σε έναν μητροπολιτικό πλαίσιο που ενισχύει την τάση για ειδίκευση του αστικού χώρου τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε επίπεδο κατοικίας, στην οικονομική πόλωση και «την περιβαλλοντική εξάρτηση», ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος των τοπικών κοινοτήτων στην ενθάρρυνση μεθόδων ανάπτυξης που προκαλούν λιγότερες ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές με μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και ανάμεσα στους αστικούς πληθυσμούς των μητροπολιτικών και των περιφερειακών περιοχών;

Η εμφάνιση των οικολογικών ανισοτήτων θέτει αυτά τα ερωτήματα των οποίων η απάντηση απαιτείται όλο και πιο έντονα ιδίως για τις πόλεις και τις κατοικημένες περιοχές που παρουσιάζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

- Τάση να γίνουν μητροπολιτικά κέντρα κάτι που τις καλεί να μητροπολιτική δομή με μοχλούς ανάπτυξής που ενεργοποιούν τα «εδαφικά πλεονεκτήματα» του αστικού χώρου κυρίως για την κεντροθέτηση των εθνικών και διεθνών δικτύων (μεταφορών, επικοινωνιών κλπ).
- Προαστιοποίηση που ενισχύει την κοινωνική ειδίκευση των χώρων κατοικίας και περιβαλλοντικές οχλήσεις που παράγονται από την αστική επέκταση,
- αστική ανανέωση που μεταφράζεται ως βελτίωση της κατοικίας και των δημόσιων χώρων του κέντρου της πόλης, αλλά που οδηγεί επίσης σε αντικατάσταση του κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερου πληθυσμού από κατηγορίες πληθυσμού πιο ευνοημένες και που μπορεί μερικές φορές να συνοδευτεί από μια αντίθετη κατανομή του πληθυσμού των αστικών κέντρων

όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει σε κάποιες πόλεις κυρίως της Ανατολικής Γερμανίας.

- αποβιομηχάνιση που θέτει το ζήτημα της αστικής ανασυγκρότησης των βιομηχανικών περιοχών δραστηριότητας και ειδικά το ζήτημα των οικονομικών μέσων ώστε να αναπτύξει κατάλληλα τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές πλευρές των περιοχών αυτών

Οι οικολογικές ανισότητες θέτουν επιπλέον τον προβληματισμό για το πως παρεμβαίνουν στην εδαφική κλίμακα και στην προέλευση των μηχανισμών τους. Κάποια μοντέλα ανάπτυξης προκαλούν μεγαλύτερες ανισότητες από κάποια αλλά. Κάποια πολιτικά μέτρα και κανονισμοί μπορούν να παραγάγουν όχι και τόσο καλά αποτελέσματα έλεγχου των ανισοτήτων. Πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι οικολογικές ανισότητες ανακυκλώνονται, συνεπώς, αυτό που χρειάζεται είναι να εξεταστεί η γεννησιουργός αιτία τους.

Ποιοι είναι οι παράγοντες που συμμετέχουν για να ενισχύσουν ή να μειώσουν τις ανισότητες: οι αστικές πολιτικές και εκείνες της διευθέτησης του εδάφους, οι περιβαλλοντικές πολιτικές, οι οικονομικές πολιτικές, οι κανονισμοί, οι στρατηγικές που ακολουθούν οι διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές ομάδες (όπως π.χ. στρατηγικές που αφορούν την κατοικία) οι μηχανισμοί της αγοράς (όπως π.χ. σχετικές με την κτηματαγορά, την παγκοσμιοποίηση των ανταλλαγών...), κ.λπ.

Μέσα από την ανάλυση που ακολουθεί παρακάτω θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τις οικολογικές ανισότητες μέσα στο πλαίσió τους και μέσα από τις επεξεργασίες που αυτές παράγουν ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα το περιεχόμενο τους και να προωθήσουμε τη συσχέτιση τους μέσα από την κατασκευή κατηγοριών και δεικτών ανάλυσης που θα μας επιτρέψουν την καλύτερη δυνατή μέτρηση όσο και αξιολόγηση τους.

Συνοψίζοντας, είναι καλό να αναφερθεί πως πράγματι είναι πολλές οι έρευνες οι οποίες υποστηρίζουν πως είτε τα απόβλητα είναι επιβλαβή είτε όχι, υπάρχει μια ανισοκατανομή τους στον κόσμο, και μάλιστα μια ανισοκατανομή

η οποία επιβαρύνει μόνο συγκεκριμένες γειτονίες. Όμως, επειδή ο όρος «γειτονιά» ενέχει μια ιστορική, κοινωνιολογική και ψυχολογική ασάφεια, η οποία καθορίζεται από αν ορίζει και ο ίδιος πληθυσμός τον εαυτό του ως «γειτονιά», η πλέον κατάλληλη μονάδα ανάλυσης είναι η γεωγραφική περίμετρος γύρω από ένα κέντρο μόλυνσης. Βέβαια, υπάρχουν και άλλα τοπογραφικά και υδρογεωλογικά χαρακτηριστικά τα οποία θα έπρεπε να συνυπολογίζονται, διότι αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά καθορίζουν το μέγεθος του κινδύνου που διατρέχουν οι κάτοικοι της περιοχής. Για το μέγεθος αυτής της περιοχής, ελλείπει άλλου ορισμού, υπάρχουν μελέτες που ορίζουν πως η διάμετρος του κύκλου – δηλαδή της περιοχής που θεωρείται πως βρίσκεται σε κίνδυνο- πρέπει να είναι μισό μίλι, άλλες ένα μίλι και άλλες δυο μίλια. Σαφώς όμως, υπάρχουν και οι μελέτες που επεκτείνουν την περιοχή που βρίσκεται σε κίνδυνο και πέρα από τα δυο μίλια.

1.2 Προσεγγίσεις των ανισοτήτων

Ο όρος ανισότητα υποδεικνύει το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που προκαλεί την δημιουργία προβληματικών συνθηκών διαβίωσης. Γενικά οι ανισότητες σημειώνονται, αλλά εξηγούνται με δυσκολία, κρίνοντας τόσο από τις αιτίες τους όσο και από τα αποτελέσματά τους. Για να τις χαρακτηρίσουμε μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία από τη διπλή διάσταση που λαμβάνει η έννοια της ανισότητας σε κοινωνιολογικό επίπεδο: δηλαδή από τις διαφορές των γνωρισμάτων μεταξύ των ανισοτήτων και την ιστορικά διαφορετική διαδρομή και εξέλιξη τους στο χώρο και στο χρόνο.

Η κοινωνιολογική ανάλυση υπογραμμίζει τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους και το ιστορικού τους που παίζει, μεταξύ άλλων παραγόντων, σημαντικό ρόλο στην πορεία της εξελικτικής τους διαδρομής. Μια τέτοια αντίληψη μπορεί να εφαρμοστεί στις οικολογικές ανισότητες. Αυτές περιλαμβάνουν κοινωνικά, αστικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά αλλά ακόμη και ιστορικά χαρακτηριστικά των εδαφών ως αποτέλεσμα της δυναμικής εξέλιξης τους όπως αναφέρεται από ομάδες πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών επιρροών. Με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά αυτών των αστικών εδαφών διαμορφώνονται τόσο από την παράδοση του άμεσου παρελθόντος

όσο και από τα πολιτικά προγράμματα των πλαισίων δράσης (νομοθετικά, κανονιστικά, θεσμικά) που είναι σε εξέλιξη.

Η περιορισμένη βιβλιογραφία² που αφορά τις οικολογικές ανισότητες κάνει μνεία στο γεγονός ότι αυτές καλύπτουν επίσης μια έκθεση στους φυσικούς και στους τεχνικούς κίνδυνους προκαλώντας μια υποβάθμιση στην ποιότητα ζωής, μια σχετική στέρηση κάποιων αγαθών και δημοσίων υπηρεσιών και οδηγούν σε μια περιορισμένη πρόσβαση σε ζωτικής σημασίας πόρους. Όλα αυτά υποδεικνύουν μια μεταβολή στο δυναμισμό της αειφόρου αστικής ανάπτυξης και εξέλιξης³. Ένας αριθμός ερευνητών καθορίζει τη συσσωρευτική διάσταση που υπάρχει όσον αφορά το περιβάλλον, την ιδιαίτερη διάφορα στην έκθεση στους κίνδυνους και στην πρόσβαση στους πόρους και ένα είναι σίγουρο ότι αυτή δεν είναι ανεξάρτητη άλλων μορφών κοινωνικών ανισοτήτων όπως ανισότητες στο εισόδημα, στην απασχόληση ή στην κατανάλωση⁴.

Συνεπώς, και σύμφωνα με όσα έχουν ήδη αναφερθεί, η έκφραση «οικολογική ανισότητα», η οποία δεν είναι αρκετά διαδεδομένη, περιγράφει μια κατάσταση διαφοροποίησης –σε πρώτο επίπεδο ανάλυσης– ανάμεσα σε ανθρώπινες οντότητες, ή κοινωνικές ομάδες. Αυτή η έκφραση, λοιπόν, συμπεριλαμβάνει όχι μόνον οικολογικές προεκτάσεις, με την αυστηρή έννοια (μόλυνση, δημόσια υγεία κ.ο.κ.), αλλά και με την έννοια του ζωτικού χώρου, της πρόσβασης σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, της ποιότητας των ανθρώπινων κατοικιών, των συνθηκών διαβίωσης και ούτω καθ' εξής. Παράλληλα, θεωρείται και ένα είδος εναντίωσης στα δικαιώματα και στο σεβασμό της ανθρώπινης οντότητας, και ένας επιπρόσθετος τρόπος δημιουργίας προκαταλήψεων και δυσλειτουργιών στη διαδικασία της συλλογικής ζωής. Παράλληλα με αυτά, το πεδίο των «οικολογικών ανισοτήτων» συμπεριλαμβάνει και ενός είδους έκθεση σε κινδύνους τεχνικούς

² Comité français pour le sommet mondial du développement durable [2002] ; Theys J. [2002]; Wachter S. [2002]; Emelianoff C. et Theys J. [2000]; Emelianoff C. [2000] : voir bibliographie à la fin du rapport.

³ Comité français pour le sommet mondial du développement durable [2002], op.cit. p.

⁴ Emelianoff C. [2000], op.cit. p. 71

ή φυσικούς, μια υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, μια στέρηση κάποιων αγαθών και κάποιων υπηρεσιών, μέχρι και μια απώλεια ζωτικών πηγών και όλα αυτά συνδυασμένα με μια αλλοτρίωση της δυνατότητας για ανάπτυξη, με την πλήρη έννοια του όρου.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο αξίζει να σημειωθεί είναι η δυσκολία της αξιολόγησης ή της μέτρησης ορισμένων μορφών οικολογικής ανισότητας. Αυτή η δυσκολία στην μέτρησή των οικολογικών ανισοτήτων, στην ποσοτικοποίησή τους και ταυτόχρονα το γεγονός ότι δεν εκφράζονται καθόλου, ή εκφράζονται με λάθος τρόπο σε μια αγορά, οδηγούν στο να μην λαμβάνονται υπ' όψη σε ένα συγκείμενο ανάλυσης των τάσεων της αγοράς.

Οι ανισότητες που βλάπτουν κοινωνικά και περιβαλλοντικά, συνδυάζονται και με άλλες κοινωνικές ανισότητες. Είναι, παραδείγματος χάριν πολύ συχνό φαινόμενο η ανεργία, ή οι δυσάρεστες συνθήκες εργασίας να συνδυάζονται με ένα κακό περιβάλλον κατοικίας. Ομοίως, σε σχέση και με την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, οι πολιτιστικές ανισότητες που αντιμετωπίζουν πολλοί πληθυσμοί δημιουργούν επίσης πολλά εμπόδια στην βελτίωση των ανισοτήτων. Με τον όρο «πολιτιστικές ανισότητες», εννοούνται η πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην ενημέρωση, στα αποτελέσματα των περιβαλλοντικών μελετών, στην εξέλιξη των γνώσεων στον τομέα της ανάπτυξης και σε όλους τους συναφείς με τη γνώση τομείς.

Για την ομαδοποίηση των ανισοτήτων, έχουν προταθεί κατά καιρούς διάφοροι τρόποι. Επί παραδείγματι, η ταξινόμησή τους με κριτήρια γεωγραφικά, πρακτικά, ή εννοιολογικά. Ένας τρόπος ταξινόμησης είναι ο κάτωθι:

(i) Ανισότητες στην πρόσβαση: στην κατηγορία αυτή δεν συμπεριλαμβάνει μόνο τα ανά κάτοικο τετραγωνικά μέτρα, αλλά και το γεγονός ότι μια μικρή ελίτ υπέρ-εκμεταλλεύεται τις πηγές του φυσικού πλούτου και παράγει μεγάλες ποσότητες αποβλήτων. Συνεπώς, η πλειοψηφία περιορίζεται στη χρήση μειωμένων φυσικών πηγών, που για πολλές ομάδες πληθυσμού αυτές οι πηγές δεν επαρκούν για την επιβίωση. Πολλές φορές, η πρόσβαση ορίζεται, ή περιορίζεται και από κανόνες, προνόμια και από

τρόπους λειτουργίας της κοινωνίας οι οποίοι επιβαρύνουν τις περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες.

(ii) Ανισότητες απέναντι στους κινδύνους: η έκθεση στη μόλυνση και σε βιομηχανικούς, χημικούς και φυσικούς κινδύνους αφορούν κυρίως ορισμένους αδικημένους πληθυσμούς. Το δίπολο φτώχεια – υποβαθμισμένο περιβάλλον είναι αρκετά έντονο και εμφανές στις σύγχρονες μητροπόλεις της Δύσης, γεγονός που αποδεικνύει ότι ο παράγων περιβάλλον δεν είναι ποτέ απών.

(iii) Ανισότητες στην εξουσία: η υπέρ-εκμετάλλευση κάποιων πηγών φυσικού πλούτου, δεν είναι προϊόν έλλογων αποφάσεων, αλλά κατάχρηση των σχέσεων εξουσίας που συνδέουν τις κοινωνίες ή και τις κοινωνικές ομάδες. Αυτού του είδους οι ανισότητες, καθώς και οι τεχνικές και οικονομικές επιλογές που εκτελούνται κατά τη διαδικασία της παραγωγής, οδηγούν σε ανεπιθύμητα κοινωνικά αποτελέσματα, όπως είναι η παιδική εργασία, η καταστροφή του οικογενειακού πυρήνα και της κοινωνικής αλληλεγγύης και πολλά άλλα.

Μπορούμε όμως να αναρωτηθούμε μέχρι ποιου σημείου υπάρχει μια συσσώρευση των αδυναμιών, όπως, του αποκλεισμού, του αστικού και του χωρικού διαχωρισμού, της έκθεσης σε κινδύνους και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Μια πρώτη απάντηση σε αυτό ερώτημα έρχονται να δώσουν οι πρώτες απόπειρες βιβλιογραφικής καταγραφής και εμπειρικής έρευνας στις οικολογικές ανισότητες που διακρίνουν τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις των οικολογικών ανισοτήτων. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με αυτή τη διάκριση έχουμε τις κάτωθι κατηγορίες :

- Οι οικολογικές ανισότητες ανάμεσα στα εδάφη
- Οι ανισότητες της πρόσβασης στην αστικοποίηση την ποιότητα ζωής,
- Οι ανισότητες της έκθεσης στις ενοχλήσεις και τους κινδύνους
- Οι ανισότητες μέσα από την ικανότητα ενέργειας των πολιτών

Αυτές οι τέσσερις διαστάσεις αντιστοιχούν στους θεματικούς άξονες και τις ομάδες των ερωτημάτων που οι εμπειρογνώμονες και οι φορείς της πόλης αναφέρονται για να μεταχειριστούν τις ανισότητες από τις οποίες εξαρτάται η

αστική ανάπτυξη και η περιβαλλοντική προστασία. Πιο αναλυτικά για κάθε μια κατηγορία έχουμε τα εξής:

1.2.1. Οι οικολογικές ανισότητες ανάμεσα στις χωρικές ενότητες

Σύμφωνα με την ανάλυση του Γαλλικού Επιστημονικού και Τεχνικού Κέντρου για το κτίριο, (CSTB)⁵ οι οικολογικές ανισότητες είναι στην πρώτη θέση των χωρικών ανισοτήτων. Διαφορές μεταξύ των χωρικών ενοτήτων υπήρξαν πάντα. Κάποιος μπορεί να τις χαρακτηρίσει από την σκοπιά των οικολόγων που κάνουν λόγο για φυσικούς πόρους (ύδρευση, αέρας, έδαφος, ενέργεια...) και κλιματολογικούς, αλλά τα αστικά εδάφη χαρακτηρίζονται ειδικά από το άτομο.

Δευτερευόντως, οι οικολογικές ανισότητες των χωρικών ενοτήτων είναι εκείνες που παράγονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα, και ιδιαίτερα είναι εκείνες που προκύπτουν σαν αποτέλεσμα της αστικής ιστορίας. Αυτές οι δραστηριότητες δεν αναπτύχθηκαν με έναν ομοιογενή τρόπο στο αστικό έδαφος. Δεδομένου ότι, η πόλη οργανώθηκε σε γειτονίες και λειτούργησε ιστορικά με τα διάφορα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά συστατικά. Οι διαδοχικοί μετασχηματισμοί τους συνοδεύθηκαν μέσα στο χρόνο από μια κινητικότητα των διάφορων κατηγοριών πληθυσμού και των δραστηριοτήτων τους. Υπάρχει ακόμη ένα κοινωνικό και οικολογικό σημάδεμα των αστικών εδαφών, ακόμα κι αν η ανάπτυξη των περιβαλλοντικών δημόσιων υπηρεσιών μείωσε αρκετά αυτές τις εγγενείς ανισότητες.

Για να κατανοηθεί αυτό το κοινωνικό και οικολογικό σημάδεμα, η γενική κλίμακα που πρέπει να διατηρηθεί από τους κατοίκους είναι σε επίπεδο συνοικίας. Αν και δεν αντιστοιχεί σε κανένα καθορισμένο νομικό πλαίσιο, η γειτονία είναι το πρώτο επίπεδο εισαγωγής και διαλόγου και χρησιμοποιείται σαν βάση για την ανάπτυξη διάφορων αστικών προγραμμάτων. Η χωρική τυπολογία που επιλέγεται συνήθως είναι αυτή που διαφοροποιεί τη

⁵ Centre scientifique et technique du bâtiment - « les enjeux sociaux et environnementaux du développement urbain : la question des inégalités écologiques » - Recherche exploratoire pour le PUCA / MELT (février 2004) - Lydie Laigle et Viola Oehler.

λειτουργικότητα των συνοικιών από τη λίγο πολύ μεγάλη απόστασή τους από το κέντρο της πόλης. Από τον επιτυχή αυτό κύκλο προσδιορίζονται οι γειτονίες του κέντρου της πόλης, οι γειτονίες της στενής περιφέρειας, οι γειτονίες της ημιαστικής ζώνης.

Τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά τους μπορούν να περιγραφούν συνολικά⁶ σύμφωνα με τα αστικά έντυπα που κυκλοφορούν, αλλά όπως υπογραμμίζει το CSTB, στην έρευνα «Ζωή στην γειτονία» που πραγματοποιείται από το INSEE⁷ (το γαλλικό εθνικό ινστιτούτο στατιστικής) , με μια σχετική προσέγγιση αποκαλύπτει ότι οι λογικές της χωρικής διάκρισης δεν είναι τα κέντρα των πόλεων αλλά αντίθετα τα προάστια, επειδή είναι πολύ ετερογενή χωρικά διαστήματα. Αντιθέτως μια γενικά αποδεκτή ιδέα είναι ότι , οι φτωχές οικογένειες με το χαμηλό εισόδημα κατοικούν σε μεγάλο βαθμό στα κέντρα των πόλεων απ' ό,τι στα προάστια, ακόμα κι αν τα υψηλότερα ποσοστά συγκέντρωσης έχουν παρατηρηθεί σε συγκεκριμένες περιφέρειες. «Για όλο τον αστικό πληθυσμό, η διανομή μεταξύ του κέντρου και των προαστίων είναι 57% και 43% ενώ 65% των φτωχών οικογενειών ζουν στο κέντρο της πόλης και 35% στα προάστια. Από την άποψη των εισοδημάτων, οι προαστιακές γειτονίες των πόλεων αντιτάσσονται περισσότερο». Είναι το ίδιο και σε περιβαλλοντικό επίπεδο. Παρατηρείται ένα φαινόμενο της συγκέντρωσης των πιο μειονεκτικών πληθυσμών όπου τα μέσα διαβίωσης είναι λιγοστά.

Σε αυτήν την προσέγγιση που αφορά τις χωρικές ενότητες, οι οικολογικές ανισότητες μπορούν να αξιολογηθούν στατιστικά με βάση τη χωρική διανομή των κοινωνικών ομάδων σχετικά με τις χωρικές ανισότητες που χαρακτηρίζονται από τις σχετικές διαφορές στην ποιότητα του πλαισίου ζωής. Αυτές οι διαφορές μεταξύ των χωρικών ενοτήτων είναι μετρήσιμες σε επίπεδο των δημόσιων χώρων, χώρων πρασίνου, δημόσιων υπηρεσιών, επιπέδου ρύπανσης, έκθεση στους κινδύνους κλπ., αλλά παραμένει

⁶ Συνοικίες του κέντρου της πόλης, της κοντινής περιφέρειας, περιαστικές, αλλά επίσης εργατικές συνοικίες και των προαστίων

⁷ INSEE première – « le cadre de vie des ménages les plus pauvres » - Cyril Rizk (octobre 2003)

περιορισμένη: η μέτρηση της ποιότητας του πλαισίου της ζωής καθορίζεται ελλιπώς. Οι παράμετροι της ανάπτυξης των αστικών εδαφών είναι εξαιτίας αυτού του γεγονότος δύσκολο να εκτιμηθούν. Πιο σπάνια διασταυρώνονται με τα κοινωνικά κριτήρια. Οι υπάρχουσες στατιστικές επιτρέπουν με δυσκολία να προσδιοριστούν οι παράγοντες που συμμετέχουν στην υποβάθμιση ή τη βελτίωση της ποιότητας του πλαισίου ζωής, τόσο η κοινωνική ειδίκευση των κατοικημένων περιοχών όσο και οι χρησιμοποιούμενοι δείκτες δεν επιτρέπουν να χαρακτηριστεί εγκαίρως η κοινή εξέλιξη της αστικής περιβαλλοντικής ποιότητας και οι μετακινήσεις του πληθυσμού.

Για τους κατοίκους της πόλης, οι διαφορές ανάμεσα στις χωρικές ανισότητες επικεντρώνονται κυρίως σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Σπάνιες είναι οι αναλύσεις που ενσωματώνουν την περιβαλλοντική διάσταση που αφορά τη ποιότητα ζωής, αλλά είναι αλήθεια ότι οι πολιτικές που αφορούν το περιβάλλον δεν είχαν κατά το παρελθόν τη κοινωνικής δικαιοσύνης σαν μια ισχυρή προτεραιότητα, αλλά σαν μια απλή συνιστώσα.

1.2.2. Οι ανισότητες της πρόσβασης στην αστικοποίηση

Η δεύτερη διάσταση των οικολογικών ανισοτήτων προτεινόμενη από το CSTB αναφέρεται στις ανισότητες ανάμεσα στους αστούς και στην πρόσβαση στην αστικοποίηση. Αφορά κυρίως τις άνισες προϋποθέσεις της χρησιμοποίησης των πόρων των αστικών εδαφών, των περιβαλλοντικών προσβάσεων, αλλά επίσης και όλων εκείνων που συμβάλλουν στην ποιότητα της αστικής ζωής.

Η πρώτη δυσκολία αυτής της προσέγγισης προέρχεται από την προσπάθεια καθορισμού της ποιότητας ζωής. Πολυάριθμες έρευνες έχουν αφιερωθεί σε αυτό το ζήτημα. Τα κριτήρια που προωθούνται από τους κατοίκους της πόλης αφορούν τα χαρακτηριστικά της κατοικίας στις αστικές περιοχές περνώντας από τον εξοπλισμό της συνοικίας, τις μεταφορές, και το αστικό τοπίο.

Οι κάτοικοι έχουν μια πιο προσωπική προσέγγιση για την πόλη και μιλούν για την εγγύτητα του εμπορίου, της παρουσίας χώρων πράσινου, της ευκολίας των μεταφορών, του συναισθήματος της ασφάλειας και εκφράζουν σαν δείγμα σημαντικές διαφορές σχετικά με την ηλικία, την κοινωνικής θέσης, την εκπαίδευση.

Η προσέγγιση από την πρόσβαση στην ποιότητα ζωής σε αστικούς όρους μετρά τις οικολογικές ανισότητες από έρευνες που γίνονται σε νοικοκυριά και επομένως από την αξιολόγηση στις προϋποθέσεις της ζωής τους στην πόλη. Μέσα άρθρο του στο που αφιερώνεται στην ποιότητα ζωής των φτωχών νοικοκυριών ο Cyril RIZK ρίχνει φως σε αυτές ανισότητες: «Μέσα στις πόλεις, τα νοικοκυριά που έχουν το πιο χαμηλό επίπεδο ζωής ζουν πιο συχνά μέσα σε ένα περιβάλλον που ολοένα και χειροτερεύει. Είναι πολύ πιο πιθανό να συναντήσουμε προβλήματα που αφορούν την κατοικία τους (μέγεθος, άνεση) και όπως δηλώνεται πιο συχνά εμπόδια από τις αστικές ενοχλήσεις (θόρυβος, ρυπάνσεις, βανδαλισμός)». Καθορίζει παρόλα αυτά ότι «η συχνότητα των προβλημάτων του θορύβου, της ρύπανσης ή του βανδαλισμού, εξαρτάται κυρίως και από τον τύπο της συνοικίας». «Δεν καθορίζει την ποιότητα ζωής μόνο η κατοικία αλλά επίσης και η συνοικία». Η έρευνα έχει αξιολογήσει πράγματι την ποιότητα της ζωής των νοικοκυριών μέσω ερωτημάτων που αναφέρονται στην κατοικία και το άμεσο περιβάλλον του.

Για να είναι πληρέστερη, αυτή η προσέγγιση πρέπει να μεταφραστεί σε ένα πλαίσιο διπλής εξέτασης σε ότι αφορά τα νοικοκυριά:

- αφ' ενός, στα χαρακτηριστικά της προσφοράς των αγαθών (κατοικίες, δημόσιοι χώροι, χώροι πράσινου κλπ) και υπηρεσιών (εμπόριο, εξοπλισμός, μεταφορές κλπ), δηλ. στη ποιότητα της εδαφικής κάλυψης των δικτύων και των υπηρεσιών,
- και επιπλέον, στις δυνατότητες πρόσβασης σε αυτήν την προσφορά χάρη στους θεσμούς (κοινωνική βοήθεια, πολιτική δασμολογίου κλπ) αλλά και τις κοινωνικό-πολιτιστικές αρχές.

Η έννοια της δυνατότητας πρόσβασης σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση τονίζει έτσι τη δίκαιη δράση των κοινοτήτων. Η πρόσβαση στην

γνώση παρέχει ντε φάκτο προνόμια στην προσέγγιση από τη μείωση των οικολογικών ανισοτήτων. Για τους κατοίκους της πόλης, οι μοχλοί ανάπτυξης για να μειώσουν αυτές τις ανισότητες της πρόσβασης στην γνώση είναι βασισμένοι στις έννοιες όπως η εγγύτητα των υπηρεσιών, μια κοινωνικά μικτή εκπαίδευση, η ποιότητα των αστικών μορφών, η μετακίνηση. Η παραλλαγή τους μέσω των τοπικών πολιτικών μπορεί να διαφέρει από μια πόλη σε μια άλλη.

Αρκετοί παράγοντες επεμβαίνουν σύμφωνα με τη μελέτη του CSTB, για να περιορίσουν την αποτελεσματικότητα αυτών των τοπικών πολιτικών στόχων στην πρόσβαση στην γνώση των απομονωμένων κοινωνικών ομάδων: αυτές οι ομάδες εξαναγκάζονται μέσα από τις επιλογές των τόπων της κατοικίας, της εργασίας και του ελεύθερου χρόνου τους, από την ικανότητα να οργανώσουν την κινητικότητα τους μέσα στο χώρο αλλά και την επιχείρηση.

1.2.3. Οι ανισότητες της έκθεσης στις οχλήσεις και τους κινδύνους

Αυτή η διάσταση των οικολογικών ανισοτήτων από τα επίπεδα της έκθεσης στις οχλήσεις μέσα στους τόπους κατοικίας, εργασίας, εξαρτάται από τις μεθόδους ζωής, και αντιστοιχεί περισσότερο στις τεχνικές περιβαλλοντικά προσεγγίσεις .

Οι πόλεις έχουν υπηρεσίες που μετρούν βαθμιαία ως ένα σημείο όπως τον προβλέπει ο κανονισμός, και με την βοήθεια εργαλείων έχουν χαρτογραφήσει τα ποσοστά της ρύπανσης του αέρα, του νερού, της ακαθαρσίας, καθώς επίσης και των οχλήσεων. Παρόλα αυτά οι αρμόδιες υπηρεσίες αναγνωρίζουν ότι αυτοί οι μηχανισμοί δεν προσαρμόζονται ώστε να μετρήσουν την έκθεση προσώπων στους υγειονομικούς κινδύνους.

Ομοίως για τους φυσικούς και βιομηχανικούς κινδύνους. Τα υπαρκτά δεδομένα συντάσσουν ένα ευρετήριο τα χαμηλών ζωνών εκτεθειμένων σε

τέτοιους κινδύνους, αλλά η αξιολόγησή του επιπέδου τους, των συνεπειών τους στους πληθυσμούς που εκτίθενται σε αυτούς, εγείρει τοπικά πολλές συζητήσεις ανάμεσα στο Κράτος και τις κοινότητες, ανάμεσα στους κατοίκους και τους βιομηχάνους. Η ανάπτυξη της γνώσης και της πληροφορίας δεν είναι πράγματι χωρίς συνέπειες τόσο οικολογικές, αλλά και οικονομικές όπως και κοινωνικές και οδηγούν στην υποτίμηση των αστικών εδαφών. Επιπλέον και οι πολίτες δεν παραμένουν ανενόχλητοι αλλά εκτίθενται ανομοιόμορφα στις αστικές οχλήσεις (θόρυβος, κυκλοφορία...), στις ρυπάνσεις του αέρα, του νερού, των ακαθαρσιών, στους φυσικούς και στους βιομηχανικά κινδύνους. Οι έρευνες καθώς τα δεδομένα του INSEE⁸ βάζουν στο προσκήνιο τους δύο συσχετισμούς:

- το επίπεδο της έκθεσης των πολιτών είναι λειτουργία του μεγέθους της συσσώρευσης οχλήσεων. Το μέρος των νοικοκυριών που εκτίθενται σε πολλαπλές και συχνές οχλήσεις είναι με αυξανόμενες τάσεις μέσα στις μεγάλες συσσωρεύσεις κινδύνων και ιδιαίτερα στο Παρίσι. Αντίθετα, περίπου δυο τρίτα των νοικοκυριών μιας μεσαίας λεπτομερής συσσώρευσης σε οχλήσεις επωφελούνται από την ποιότητας ζωής ικανοποιητικά.

- κοινωνικά αποκλεισμένοι πληθυσμοί και ιδιαίτερα οι ενοικιαστές του εργατικού τύπου κατοικιών τοποθετημένοι μέσα στα μεγάλα σύνολα της περιφέρειας είναι οι πολίτες που υποβάλλονται πιο συχνά σε μια συσσώρευση των οχλήσεων (εγγύτητα των μεγάλων υποδομών, των βιομηχανικών τοποθετήσεων, του παλαιού βιότοπου στα υγειονομικά ρίσκα).

Η προσέγγιση των οικολογικών ανισοτήτων από την έκθεση των πληθυσμών στις αστικές οχλήσεις γίνεται με τεχνικά μέσα. Πρέπει επίσης να λάβει υπόψη την άνιση αντίληψη αυτών ενοχλήσεων και των κινδύνων από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Αφενός, η άνιση πρόσβαση στην πληροφορία δεν ωφελεί τις κοινωνικές ομάδες που υφίστανται κινδύνους. Επιπλέον, αυτή η διάσταση παίζει ένα σημαντικό και ιδιαίτερο ρόλο στην αξιολόγηση των οικολογικών ανισοτήτων, που αποτελεί για τους ερευνητές του CSTB μια τέταρτη θεμελιώδη προσέγγιση της έννοιας.

⁸ INSEE première – « le cadre de vie des ménages les plus pauvres » - Cyril Rizk (octobre 2003)

1.2.4. Οι ανισότητες μέσα από την ικανότητα ενέργειας των πολιτών

Η τέταρτη διάσταση επιτρέπει να ριχτεί φως στις κοινωνικές ανισότητες μέσα από την ικανότητα ενεργοποίησης των πληθυσμών στην ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος και προκαλεί τις δημόσιες εξουσίες που υποβάλλονται σε οχλήσεις. Οι πληθυσμοί που δεν εκτίθενται ιδιαίτερα είναι εκείνοι που κινητοποιούνται πιο πολύ. Η κινητοποίηση των αποκλεισμένων κατοίκων στα περιβαλλοντικά ερωτήματα εξηγείται από την ιεραρχία που δίνουν στις κοινωνικές προϋποθέσεις της ζωής τους (απασχόληση, εισοδήματα). Αντίθετα, τα εύπορα στρώματα κινούνται μέσα σε μια έντονη δυναμική για την υπεράσπιση του περιβάλλοντός τους.

Αυτές ανισότητες εκφράζουν την ικανότητα συμμετοχής του πληθυσμού όλων των κοινωνικών ομάδων της πόλης. Τα θέματα του περιβάλλοντος αφορούν γενικά θέματα δύσκολα να κατανοηθούν από το σύνολο, για να φέρουν ακόμη και πολιτικά κοντά τον πληθυσμό (επίδραση του θερμοκηπίου και της αστικής κυκλοφορίας, επιστημονική γνώση για πρόληψη των κινδύνων και υποτίμηση των αγαθών).

Αυτή η προσέγγιση προσπαθεί να καταγράψει τις διαστρεβλώσεις μεταξύ της τεχνικής προσέγγισης των επιβλαβών αποτελεσμάτων του αστικού περιβάλλοντος και των επιβλαβών αποτελεσμάτων όπως γίνονται αντιληπτοί από τους κατοίκους. Προσκαλεί για να ανανεωθούν οι συμμετοχικές διαδικασίες με τη λήψη πληροφοριών μέτρα προσοχής προσιτά σε όλους και να καθιερωθούν οι κοινές λύσεις με τους αστικούς πληθυσμούς. Ακόμα για τη σχετικότητα αυτών των διαγνώσεων είναι απαραίτητο τα θέματα που αφορούν το περιβάλλον να ενσωματώνονται στις πολιτικές της πόλης.

Με την βοήθεια της αστικής κοινωνιολογίας μπορούμε να βρούμε αρκετά πλεονεκτήματα για να κατανοήσουμε καλύτερα τις οικολογικές ανισότητες μέσα στον αστικό χώρο. Κατ'αρχήν καταχωρεί το ερώτημα των οικολογικών ανισοτήτων μέσα στην αστική δυναμική, στην επεξεργασία

διαχωρισμού και στη πολιτική της διάστασή. Επιτρέπει να υπερβούμε τις «τεχνικές» προσεγγίσεις για το περιβάλλον, θεωρώντας το περιβάλλον σαν ένα κοινωνικό ζήτημα, στενά συνδεδεμένο στα πρότυπα της οικονομικής και της αστικής ανάπτυξης (κατά το παρελθόν και τώρα) όπου η ευθύνη της πολιτικής είναι δεσμευτική. Παραδείγματος χάρη, η ανάλυση του αστικού διαχωρισμού, εκτός της μελέτης για κοινωνική ειδίκευση των κατοικημένων περιοχών (που επαναφέρει την στρωματική διάταξη, στις πολιτικές κατοικίας, δηλαδή μια διαδικασία εκτόπισης στην οποία επιβάλλεται ο λιγότερο ευνοημένος κοινωνικά και οικονομικά πληθυσμός) επιτρέπει τον προσδιορισμό μερικών μηχανισμών που επεμβαίνουν μέσα στον άνισο χαρακτήρα που επεξεργάζεται την αστική ένταξη των πληθυσμών και της πρόσβασής του σε διαφορετικό επίπεδο ζωής.

Η ανάλυση των μορφών του αστικού διαχωρισμού μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση μερικών «διαχωριστικών» μηχανισμών στην προέλευση των οικολογικών ανισοτήτων και έτσι να εξηγήσουμε γιατί κάποιες κατηγορίες πληθυσμού βρίσκονται μέσα σε αστικό χώρο που χαρακτηρίζεται από αδύνατη περιβαλλοντική ποιότητα. Επιπλέον η πολιτική προσέγγιση που αφορά την παραγωγικότητα της πόλης φανερώνει τον άνισο προσδιορισμό της θέσης των τοπικών φορέων (εκλεγμένοι φορείς, τεχνικές υπηρεσίες που αφορούν την πόλη, ομάδες κάτοικων που δραστηριοποιούνται για αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, αρχιτέκτονες, υπεύθυνοι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς για την ανάπτυξη, οικονομικοί φορείς συνεταιρισμοί κλπ.) και την η επιρροή των συγκρούσεων των ενδιαφερόντων τους ως προς την αντίληψη και τη διαμόρφωση του επιπέδου ζωής.

Αυτή η διάσταση εκφράζεται όχι μόνο μέσα από την διαμεσολάβηση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων του εδάφους, αλλά επίσης και με τη βοήθεια των θεσμικοί, νομοθετικών και κανονιστικών μηχανισμών που επιτρέπουν ανανέωση των δημόσιων και εδαφικών πολιτικών. Μια τέτοια ανάλυση μπορεί να βοηθήσει για να ανοίξει μια νέα προοπτική με περιεχόμενο μιας δημόσιας κίνησης που θα στόχευε στην ανατροπή των μηχανισμών παραγωγής οικολογικών ανισοτήτων.

Κεφάλαιο 2^ο : Οικολογικές ανισότητες: καταστάσεις που δύσκολα χαρακτηρίζονται

2.1 Πηγές πληροφοριών και προβλήματα μεθόδων για τον χαρακτηρισμό των καταστάσεων ανισοτήτων

Αυτό το πλαίσιο ανάλυσης των οικολογικών ανισοτήτων που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο αποτέλεσε και το σημείο έναρξης της έρευνας αρκετών ερευνητών για να χαρακτηριστούν οι καταστάσεις και οι σωρευτικές διαδικασίες από τις οποίες προέρχονται. Αυτές οι τέσσερις κατηγορίες ανισοτήτων έχουν δημιουργηθεί από μία ανασκόπηση βιβλιογραφίας και της συλλογής των πληροφοριών σχετικά με τις κοινωνικό-αστικές και «περιβαλλοντικές» ανισότητες, στη Γαλλία και στην Ευρώπη.

Η επιστημονική προσέγγιση των ανισοτήτων ξεκινάει από αυτήν την κατηγοριοποίηση και την οργάνωση των πηγών υπαρχουσών πληροφοριών για να προχωρήσει μεθοδικά:

- στην περισυλλογή δεδομένων που αντιστοιχούν σε κάθε κατηγορία και υπό κατηγορία ανισοτήτων,
- στην αναζήτηση αντικειμενικών και στατιστικών δεδομένων επιβεβαιώνοντας και διασταυρώνοντας τα «κοινωνικό-αστικά» και «περιβαλλοντικά» δεδομένα, στις διάφορες εδαφικές κλίμακες (εθνικές, περιφερειακές, αστικών κέντρων, πόλεων και συνοικιών).

Αυτή η κατάσταση των μερών και η εργασία ανάλυσης των πηγών πληροφοριών που πραγματοποιήθηκαν πρακτικώς με διεξοδικό τρόπο – ερευνήθηκαν πάνω από 4000 σελίδες εγγράφων⁹ – οδήγησαν στην εξής δυσκολία: πρακτικώς δεν υπάρχουν έρευνες, κοινωνικό-αστικές μελέτες και στατιστικές αναλύσεις οι οποίες επιτρέπουν τη διασταύρωση των τεσσάρων κατηγοριών ανισοτήτων που αποκαλύφθηκαν, ιδίως αυτών που αναφέρονται

⁹ LAIGLE, CSTB, Rapport Intermédiaire PUCA – MEDD, « Les inégalités écologiques de la ville : caractérisation des situations et de l'action publique », Programme « Politiques territoriales et développement durable ».

στα είδη αστικών διαχωρισμών και αυτών που συνδέονται με την έκθεση των πολιτών στις οχλήσεις και στους περιβαλλοντικούς κινδύνους. Υπάρχουν έργα και έρευνες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο ενισχύονται οι εδαφικές ανομοιότητες, δημιουργούνται οι κοινωνικό-αστικοί διαχωρισμοί, αλλά χωρίς να γίνεται μία σαφής σύνδεση με τις περιβαλλοντικές οχλήσεις. Οι μελέτες που αφορούν στη διασταύρωση των αστικών ανομοιοτήτων, των κοινωνικό-αστικών ανισοτήτων και των περιβαλλοντικών ανισοτήτων αναφέρονται σε συγκεκριμένα ζητήματα (οι οχλήσεις που συνδέονται με τον θόρυβο, η μόλυνση του αέρα, οι μετακινήσεις από την κατοικία στον τόπο εργασίας...) και σπάνια δίνουν αφορμή για μία συνθετική και σφαιρική ανάλυση των κοινωνικό-αστικών ανομοιοτήτων εν όψει των οχλήσεων και των κινδύνων.

Τα υπάρχοντα αντικειμενικά και στατιστικά δεδομένα σπάνια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκαλύψουν τις καταστάσεις οικολογικών ανισοτήτων. Εκτός από αυτό το πρόβλημα διαθεσιμότητας και καταλληλότητας των πηγών πληροφοριών που χρησιμοποιούνται για τον χαρακτηρισμό των καταστάσεων οικολογικών ανισοτήτων, προκύπτει επίσης ένα πρόβλημα μεθόδων για τον εντοπισμό των αιτίων αυτών των ανισοτήτων και την κατανόηση των σωρευτικών παραγόντων από τους οποίους προέρχονται.

Ο καλύτερος τρόπος για να δοθεί μία σαφής εικόνα του σκοπού μας είναι να παρουσιαστούν οι δυσκολίες που συναντώνται για τον χαρακτηρισμό των «καταστάσεων οικολογικών ανισοτήτων» χρησιμοποιώντας τις πηγές των διαθέσιμων δεδομένων. Μονάχα ορισμένες έρευνες του INSEE (γαλλικό εθνικό ινστιτούτο στατιστικής), της DIV (Διυπουργικής Αντιπροσωπείας για τις Πόλεις) και του γαλλικού Υπουργείου Οικολογίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (MEDD)¹⁰ προσκομίζουν στατιστικές¹¹ για τις συνθήκες κατοικίας και την

¹⁰ INSEE, 2001, enquête permanente sur « les conditions de vie des ménages » et partie variable « Vie de quartier », Avril – Juin 2001. De plus la revue *INSEE Première* pour les numéros suivants : N° 868, N°926, N°934, N°950, N°962, permet de croiser certaines données sociales et du cadre de vie.

DIV (Délégation Interministérielle à la ville), 2004, « *Observatoire national des zones urbaines sensibles* », notamment Chapitre 6 « Les nuisances et les risques environnementaux », p. 125 – 131.

ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος που περιλαμβάνουν αντικειμενικές και υποκειμενικές πληροφορίες¹² σχετικά με την πρόσβαση στην αστικότητα, τις αστικές οχλήσεις και τους περιβαλλοντικούς κινδύνους στους οποίους μπορούν να εκτεθούν οι πολίτες σύμφωνα με τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά και τα μέρη κατοικίας τους (μέγεθος της πόλης, είδη συνοικιών και κατοικίας). Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων αυτών των ερευνών βρέθηκαν οι ακόλουθες μεγάλες τάσεις.

Συνολικά, οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας υφίστανται πιο πολύ από τις άλλες τις συνέπειες των αστικών σχισμάτων (ανισότητες πρόσβασης στο κέντρο της πόλης, στις υπηρεσίες της και στον εξοπλισμό της...) και είναι πιο εκτεθειμένες στις οχλήσεις που γεννά η γειτνίαση με οδικές και σιδηροδρομικές υποδομές. Αντιθέτως, η ποιότητα της κατοικίας και οι τρόποι κατοχής των κατοικιών εκεί είναι γενικά καλύτεροι απ' ό τι στις «προαστιακές» συνοικίες που δεν έχουν αποκατασταθεί, προσφέροντας βεβαίως μία προσβασιμότητα στο κέντρο της πόλης, αλλά εκεί συγκεντρώνεται ένα ιδιωτικό πάρκο παλαιό και «με έλλειψη άνεσης» φέροντας κινδύνους για την υγεία (μολυβδίαση, υγρασία, κ.α) και ένας σημαντικός υπερπληθυσμός κατοικιών. Αυτές οι μεγάλες γραμμές επιβεβαιώνονται από τα αποτελέσματα των «υποκειμενικών» ερευνών που διεξήχθησαν πάνω σε δείγματα και

MEDD, 2004, Enquête sur les Points Noirs du Bruit, Mission Bruit du Ministère MEDD, http://www.ecologie.gouv.fr/rubrique.php3?id_rubrique=215
MEDD, 2004, Bases de données sur les risques « environnementaux », Basol et Basias, http://www.ecologie.gouv.fr/rubrique.php3?id_rubrique=28

¹¹ Στην ακριβέστερη κλίμακα των αστικών κέντρων, των πόλεων και των συνοικιών, μπορούμε να αναφερθούμε στις στατιστικές των πολεοδομικών υπηρεσιών, των αστικών κοινοτήτων και των πόλεων, οι οποίες παρουσιάζουν εν τούτοις το μειονέκτημα της οργάνωσης με τρόπο πολύ τομεακό χωρίς διασταύρωση των αστικών δεδομένων και των περιβαλλοντικών στατιστικών, καθώς και στις βάσεις δεδομένων που δεν έχουν δημοσιευτεί από το INSEE (βάση ISIS) σχετικά με την χωρική κατανομή των κατοικιών και των κατοίκων σύμφωνα με τις κατηγορίες τους. Πέρα από τις θεματικές διασταυρώσεις τίθεται το ερώτημα των μέτρων κλιμάκων και ενοτήτων (ανά συνοικία, κοινότητα, αστικό κέντρο) που δεν συμπίπτουν υποχρεωτικά, και αυτό καθιστά κάθε απόπειρα σύγκρισης ή συνάθροισης ένα υπερβολικά ευαίσθητο ζήτημα.

¹² Οι υποκειμενικές πληροφορίες προέρχονται από έρευνες με ερωτηματολόγια διεξαγόμενες σε ένα περιορισμένο δείγμα του πληθυσμού και του οποίου οι ερωτήσεις αφορούν την αντίληψη του πλαισίου ζωής. Τα αντικειμενικά δεδομένα προέρχονται από τις μετρήσεις που πραγματοποιούνται για παράδειγμα από τις οχλήσεις (ποσοστό μόλυνσης του αέρα και του νερού, θόρυβος...) και τους ενδεχόμενους κινδύνους (ποσοστό συνοικιών κοντά σε μέρη όπου διεξάγονται δραστηριότητες που φέρουν κινδύνους και οι οποίες ταξινομούνται ως πιθανώς επικίνδυνες...).

«αντικειμενικές» στατιστικές που προέρχονται από απογραφές. Από «αντικειμενικής» απόψεως, το 17,9% των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα κρίνουν τις κατοικίες τους ανεπαρκείς ή πολύ ανεπαρκείς έναντι 7,3% του συνόλου των νοικοκυριών.

Εν τούτοις, τα ενοικιαζόμενα νοικοκυριά του ιδιωτικού πάρκου είναι αυτά που παραπονιούνται περισσότερο για την κατοικία τους: 26,5% έναντι 24,5% μεταξύ των ενοικιαστών του κοινωνικού τομέα. Επιπλέον, 14,4% των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα δεν είναι ευχαριστημένα με την *συνοικία* τους έναντι 8,1% του συνόλου των νοικοκυριών. Όσον αφορά στην *συνοικία*, οι ενοικιαστές του κοινωνικού τομέα είναι αυτοί που παραπονιούνται περισσότερο, 25,3% έναντι 15,7% των ενοικιαστών εκτός του κοινωνικού τομέα (Insee Première, N°962). Οι μόνιμες έρευνες του INSEE σχετικά με τις «συνθήκες ζωής» δείχνουν ότι τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα παραπονιούνται περισσότερο από το σύνολο των νοικοκυριών για προβλήματα ηχομόνωσης, το θέμα των κοινών μερών (για το οποίο η διαφορά είναι η πιο ολοφάνερη), την ασφάλεια και την απώλεια προσβασιμότητας της *συνοικίας*. Από «υποκειμενικής» απόψεως, τα δεδομένα των απογραφών και της DIV επιβεβαιώνουν αυτήν την αντίληψη των νοικοκυριών.

Σύμφωνα με το INSEE (Insee Première, N°950), τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα υποφέρουν πιο πολύ από τα άλλα από τον υπερπληθυσμό και την έλλειψη άνεσης της κατοικίας τους. Εξάλλου, είναι αυτά που δίνουν τα μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους για την κατοικία: οι ενοικιαστές με χαμηλό εισόδημα του ιδιωτικού τομέα έχουν το πιο σημαντικό ποσοστό καθαρής δαπάνης, το οποίο έχει αυξηθεί πολύ τα τελευταία χρόνια. Έτσι «28% των νοικοκυριών του πρώτου δεκατημορίου του επιπέδου ζωής έχουν ανεπαρκή αριθμό δωματίων έναντι 8% των υπόλοιπων νοικοκυριών. Τα νοικοκυριά αυτά υφίστανται κατά μέσο όρο δύο φορές περισσότερο προβλήματα άνεσης απ' ό,τι το σύνολο των νοικοκυριών (υγρασία, θέρμανση, κακή κατάσταση κατοικίας)» (Insee Première, N°926). Πέραν τούτου, είναι στο κέντρο των μεγάλων αστικών κέντρων της επαρχίας και των αστικών κέντρων

του Παρισιού όπου ο διαχωρισμός μεταξύ των ευκατάστατων συνοικιών και των μέσων συνοικιών είναι ο πιο καθαρός.

Το μέγεθος του αστικού κέντρου είναι σημαντικό ως προς τις εξακριβωμένες κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανομοιοότητες: «στο αστικό κέντρο του Παρισιού, το ένα τρίτο των νοικοκυριών των μέσων συνοικιών υποφέρουν από συχνές οχλήσεις. Προσθέτοντας σε αυτό το 12% των νοικοκυριών της τάξης κατοικιών με έλλειψη ανέσεως, έχουμε ένα σύνολο 45% νοικοκυριών, σε αυτές τις συνοικίες των οποίων η ποιότητα του πλαισίου ζωής μπορεί να θεωρηθεί μέτριο» (Insee Première, Οκτώβριος 2003).

Εάν συγκρίνουμε τις συνοικίες κοινωνικής κατοικίας, ιδίως αυτές που κατατάσσονται στην κατηγορία Αστική Ευαίσθητη Ζώνη (AEZ), με τις άλλες, αυτό που διαπιστώνουμε είναι ότι 31% των νοικοκυριών που κατοικούν σε AEZ έχουν μία αρνητική γνώμη για τον ευχάριστο χαρακτήρα ζωής στην συνοικία τους, έναντι 7% των νοικοκυριών που κατοικούν σε συνοικίες με βίλες. Διασταυρώνοντας αυτές τις γνώμες με το ποσοστό ανεργίας και το ποσοστό των κατοικιών HLM (στέγαση χαμηλού ενοικίου), παρατηρούμε ότι η αρνητική γνώμη συσχετίζεται πολύ με αυτές τις δύο μεταβλητές. Πράγματι, όσο περισσότερο αυξάνονται η ανεργία ή το ποσοστό των κατοικιών HLM τόσο περισσότερο αυξάνεται επίσης η αρνητική γνώμη για τον ευχάριστο χαρακτήρα ζωής της συνοικίας (Insee Première, N°934).

Οι στατιστικές πηγές (που προέρχονται από ακριβείς μετρήσεις ή χαρτογραφήσεις) μας πληροφορούν εξάλλου ότι μεταξύ των 500 συνοικιών που έχουν προτεραιότητα στην πολιτική της πόλης (αφορά περίπου 3 εκατομμύρια άτομα), «το 13% διασχίζονται και 32% εκτείνονται κατά μήκος ενός αυτοκινητόδρομου, 56% διασχίζονται και 83% εκτείνονται κατά μήκος οδών ταχείας κυκλοφορίας ή μεγάλων εθνικών οδών¹³» και το 45% των AEZ κατατάσσονται στην κατηγορία «Επικίνδυνα σημεία θορύβου», δηλαδή εκτίθενται σε θορύβους σιδηροδρομικής κυκλοφορίας και κίνησης (DIV και Υπουργείου Οικολογίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, 2004). Οι AEZ

¹³ INSEE, 2002, Castellan, Marpsat, Goldberger, « Les quartiers prioritaires de la politique de la ville », Insee première, n° 234, Décembre 2002.

χαρακτηρίζονται γενικώς από ένα επίπεδο ενόχλησης λόγω του θορύβου εξαιτίας της γειτνίασης που είναι μεγαλύτερη από τα άλλα εδάφη. Επιπλέον, σχεδόν 42% των κοινοτήτων που έχουν μία ΑΕΖ εκτίθενται στον βιομηχανικό κίνδυνο έναντι 21% των άλλων κοινοτήτων. (DIV, 2004, σελ. 125).

2.2 Στατιστικές που αποδεικνύουν ανομοιοότητες και όχι ανισότητες

Αυτά τα γενικά δεδομένα έχουν το πλεονέκτημα να παρουσιάζουν ένα σφαιρικό πανόραμα των υπαρχόντων αντιθέσεων. Δίνουν ενδείξεις σχετικά με τις πιθανές οχλήσεις και τους ενδεχόμενους κινδύνους στους οποίους εκτίθενται τα είδη του πληθυσμού σύμφωνα με την κατοικία τους και την συνοικία τους (οι εν λόγω αστικές εκτάσεις). Εν τούτοις, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με πολλούς μεθοδολογικούς και θεωρητικούς περιορισμούς εάν επιθυμούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτά τα δεδομένα για τον χαρακτηρισμό των καταστάσεων οικολογικών ανισοτήτων.

Ο πρώτος περιορισμός είναι ότι αυτά τα δεδομένα δύσκολα επιτρέπουν να αποδειχθούν οι **διασταυρώσεις** μεταξύ των διαφορετικών πτυχών από τις οποίες χαρακτηρίζονται οι οικολογικές ανισότητες, όπως οι ανομοιοότητες πρόσβασης στην στέγαση και στην αστικότητα διασταυρωμένες με διαφοροποιημένες εκθέσεις όσον αφορά στις οχλήσεις και στους κινδύνους. Έτσι, φαίνεται δύσκολο να καταρτιστεί από τέτοια δεδομένα μία τυπολογία των καταστάσεων ανισοτήτων που συναντήθηκαν και να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνονται από τους πολίτες. Οι εθνικοί ή τοπικοί μέσοι όροι αποδεικνύουν μεγάλες τάσεις εξέλιξης που βέβαια υποδεικνύουν (χωρίς να τις εξηγούν) στατιστικές συσχετίσεις μεταξύ των δεικτών προσωρινότητας (κοινωνική και οικονομική), των «αστικών» δεικτών, των «πράσινων» δεικτών, αλλά που δεν είναι πολύ σημαντικοί ούτως ώστε να χαρακτηρίσουν τις καταστάσεις οικολογικών ανισοτήτων. Οι δυσκολίες αυτές εξηγούνται εν μέρη από τα μεθοδολογικά προβλήματα που συναντιούνται όταν επιθυμούμε να εκλεπτύνουμε την ανάλυση.

Τα πιο σχετικά δεδομένα – αυτά τα οποία διασταυρώνουν τα αστικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά – αφορούν περιορισμένα δείγματα. Προέρχονται από συγκεκριμένες έρευνες πάνω σε δείγματα και πραγματοποιούνται με ερωτηματολόγια και μία επεξεργασία «αντικειμενικών» απαντήσεων που σπάνιως επαληθεύονται με μία εδαφική διάγνωση¹⁴. Επιπλέον, τα δεδομένα αυτά αποτελούνται από τον υπολογισμό ισορροπημένων μέσων όρων που καλύπτουν τις καταστάσεις που τίθενται σε πολύ μεγάλη αντίθεση στην κλίμακα μικροαστικής υπερέκθεσης και υποέκθεσης στους αστικούς κινδύνους και στις αστικές οχλήσεις. Έτσι, όπως πολύ σωστά σημείωσε η DIV (2004, σελ. 130), όσον αφορά στους περιβαλλοντικούς κινδύνους, «δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές, είτε επειδή οι αποκλίσεις είναι υπερβολικά ασήμαντες, είτε επειδή αναφέρονται σε ένα υπερβολικά περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων». Εξάλλου, τα κριτήρια που μπορούν να επηρεάσουν την αντικειμενικότητα των απαντήσεων δεν θίγονται πολύ, όπως για παράδειγμα ο βαθμός αντίληψης των οχλήσεων σύμφωνα με τις διαδρομές κατοικιών και το επίπεδο πληροφόρησης του πολίτη σχετικά με την επίδραση του πλαισίου ζωής για την υγεία. Τέλος, η στατιστική ανάλυση της έκθεσης στους κινδύνους των πολιτών σπάνια ολοκληρώνεται με μία στατιστική ανάλυση των πηγών παραγωγής αυτών των κινδύνων.

Μία άλλη δυσκολία συνδέεται με το γεγονός ότι **τα δεδομένα αυτά αποδεικνύουν περισσότερο τις κοινωνικές ανομοιότητες παρά τις ανισότητες**. Αυτό που δείχνουν οι στατιστικές, είναι είτε οι αποκλίσεις σε σχέση με ένα μέσο όρο, είτε διαπιστωμένες διαφορές (στην άνεση της κατοικίας και στην ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος για τις διάφορες κοινωνικές κατηγορίες και τους αστικούς χώρους), είτε οι παρουσιάσεις εκτιμώμενες από την κατοχή οικοπέδων και τη γεωγραφική κατανομή των κατηγοριών πληθυσμών. Συνεπώς, τα διαθέσιμα δεδομένα πληροφορούν περισσότερο σχετικά με τις κοινωνικές και εδαφικές ανομοιότητες, δηλαδή σχετικά με το *αποτέλεσμα* της διαδικασίας παραγωγής ανισοτήτων, παρά σχετικά με τους παράγοντες στους οποίους οφείλονται.

¹⁴ Με καταλόγους, χάρτες ή άτλαντες που αφορούν τους περιβαλλοντικούς κινδύνους και τις αστικές οχλήσεις (θόρυβος...) που εφεξής επεξεργάζονται σε μία πολύ σαφή κλίμακα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, αυτά τα δεδομένα δεν μας επιτρέπουν να επιτύχουμε τον στόχο που είχαμε θέσει: να χαρακτηρίσουμε τις οικολογικές ανισότητες δίνοντας, αφενός, τους δείκτες εκτιμώμενους από τις καταστάσεις από τις οποίες εκδηλώνονται, και αφετέρου, τα στοιχεία της μέτρησης του σχετικού βάρους των παραγόντων από τους οποίους προέρχονται και αυτών που τις κάνουν να αναπτύσσονται μέσα στον χρόνο και στον χώρο. Οι διαχρονικές στατιστικές αναλύσεις (παίρνοντας για παράδειγμα τα χρόνια κάθε απογραφής πληθυσμού) παρουσιάζοντας επίσης τις όμοιες δυσκολίες ερμηνείας των αποτελεσμάτων. Μέσα στον χώρο, τα συγκεντρωμένα δεδομένα σπάνια αναλύονται σε σχέση με τα αστικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά των εδαφικών εκτάσεων, κάτι που θα επέτρεπε την συσχέτιση αποτελεσμάτων των συγκρίσεων μεταξύ των πόλεων. Μέσα στον χρόνο μακροπρόθεσμα, εκείνος που είναι σημαντικός για την προσέγγιση των κοινωνικών, οικολογικών και αστικών εξελίξεων, μία από τις δυσκολίες είναι ότι οι στατιστικές κατηγορίες και οι μονάδες μέτρησης αλλάζουν, και αυτό περιορίζει την συγκρισιμότητα των δεδομένων μέσα στον χρόνο (τριών ή τεσσάρων απογραφών πληθυσμού για παράδειγμα). Επιπλέον, η σύγκριση μεταξύ των συγκεντρωμένων δεδομένων, όπως στατιστικές φωτογραφίες που λήφθηκαν σε διαφορετικές στιγμές, πληροφορούν σχετικά με τις διαπιστωμένες διαφορές αλλά δεν εξηγούν τις τάσεις εξέλιξης και τους παράγοντες από τους οποίους μπορεί να προέρχονται.

Έτσι, αυτές οι στατιστικές δεν μας επιτρέπουν εύκολα να εξακριβώσουμε **με ποιο τρόπο συνδυάζονται μέσα στον χώρο και στον χρόνο τα διαφορετικά είδη «ανισοτήτων»**: ποιες είναι οι αντιστοιχήσεις και οι συσχετίσεις μεταξύ της εξέλιξης των ειδών στέγασης και των αστικών μορφών (όπως περιαστικοποίηση) και της εξέλιξης των ειδών οχλήσεων και των κινδύνων στους οποίους εκτίθενται οι πληθυσμοί; Ποια είναι τα φαινόμενα συσσώρευσης ή αποζημίωσης επί το έργον για τις διαφορετικές μορφές αστικής και οικιακής παρεμβολής (συνοικίες κοινωνικής κατοικίας, περιαστικοποίηση, συνοικίες με βίλες στο κέντρο των πόλεων, περικεντρικές προαστιακές συνοικίες, κέντρο πόλης...);

Για παράδειγμα, είναι οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας των οποίων το βιοτικό επίπεδο πέφτει αυτές οι οποίες επίσης υφίστανται μία περιβαλλοντική υποβάθμιση που συνδέεται με την αύξηση της κυκλοφορίας στις οδικές και σιδηροδρομικές υποδομές ή μήπως γίνονται πιο προστατευμένες εξαιτίας της εφαρμογής μίας σειράς μέτρων: διακανονισμοί σχετικά με την προστασία από τον θόρυβο και τις περιμέτρους ασφάλειας γύρω από τις δραστηριότητες που φέρουν κινδύνους, πολιτικές αποκατάστασης κατοικιών, εμφύτευση πράσινων χώρων¹⁵ και των δικτύων δημόσιας συγκοινωνίας (π.χ τραμ) βελτιώνοντας την προσβασιμότητα αυτών των συνοικιών; Ορισμένες προαστιακές συνοικίες με βίλες κατασκευασμένες στο έδαφος των μικρών κοινοτήτων που ορισμένες φορές δεν καλύπτονται από την κατανομή σε ζώνες των PLU (Τοπικά Πολεοδομικά Έργα), των PADD (Έργα Χωροταξίας και Αειφόρου Ανάπτυξης) και των SCOT δεν εκτίθενται στους συγκεκριμένους κινδύνους (όπως οι κίνδυνοι πλημμύρας) και σε μία απώλεια πρόσβασης στις υπηρεσίες και στους εξοπλισμούς, και σε ποιο μέτρο συνεισφέρουν οι συνοικίες αυτές σε μία περιβαλλοντική υποβάθμιση που επιφέρει η αύξηση των μετακινήσεων με αυτοκίνητο από το σπίτι στη δουλειά και μία περιαστικοποίηση που δεν ελέγχεται σωστά στο οικολογικό έργο;

Τέτοιοι περιορισμοί κατεύθυναν την πορεία της έρευνας που ακολουθείται στη προσέγγιση των χαρακτηριστικών των οικολογικών ανισοτήτων και των διαδικασιών στις οποίες οφείλονται. Οδηγηθήκαμε στο σημείο να επανεξετάσουμε τη μεθοδολογική μας προσέγγιση και να αναπροσανατολίσουμε τη σκέψη μας. Από τη μία, αναφερθήκαμε σε στατιστικές πηγές και σε αντικειμενικά εδαφικοποιημένα δεδομένα που παρουσιάστηκαν από πολεοδομικά γραφεία, τα περιφερειακά παρατηρητήρια και τις πόλεις ή κοινότητες αστικών κέντρων. Από την άλλη, ψάξαμε να εντοπίσουμε, με την ανάλυση αυτών των εδαφικών δεδομένων, τα αίτια και τους σωρευτικούς παράγοντες που μπορούν να εξηγήσουν τη δημιουργία οικολογικών ανισοτήτων.

¹⁵ Μία ανάλυση λεπτομερών στατιστικών που διεξήχθη από την πόλη και το νομό, στην οποία αναφερόμαστε πιο κάτω, δείχνει για παράδειγμα ότι η περιοχή Seine Saint Denis είναι ο νομός που έχει τους λιγότερους πράσινους χώρους, αλλά ο αριθμός των χώρων αυτών αυξήθηκε περισσότερο από όλους αναλόγως προς τα τελευταία χρόνια. Η στατιστική ανάλυση έρχεται αντιμέτωπη πάντα με τη δυσκολία ερμηνείας του αποτελέσματος αυτού του είδους.

Κεφάλαιο 3^ο : Εδαφικές προσεγγίσεις των ανισοτήτων που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη

3.1 Ανισότητες εξαρτώμενες από τις δυναμικές μεταμόρφωσης της πόλης

Το διάβημα της έρευνας για τις οικολογικές ανισότητες μάς οδήγησε στην ανάλυση των *δυναμικών μεταμόρφωσης της πόλης* στην κλίμακα των αστικών κέντρων για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι δυναμικές αυτές επιφέρουν «νέες» ανισότητες. Η θεωρητική μελέτη δομείται γύρω από την ακόλουθη υπόθεση: από τη δεκαετία του '80, οι παράγοντες που μεταβάλλουν τις δυναμικές της αστικής ανάπτυξης (περιαστικοποίηση, αποβιομηχανοποίηση, ανάπτυξη μητροπόλεων, αστική αναβάθμιση) μπορεί να είναι η πηγή ανισοτήτων που εκδηλώνονται από μία ενίσχυση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών ανομοιοτήτων στις εδαφικές εκτάσεις των αστικών κέντρων. Η υπόθεση αυτή οδήγησε τους ερευνητές να εστιάσουν την προβληματική προσέγγιση στις υπάρχουσες συνδέσεις μεταξύ της εξέλιξης των δυναμικών αστικής ανάπτυξης και των παραγόντων που ρυθμίζουν την ανανέωση των ανισοτήτων. Ξεκινώντας από την ιδέα ότι οι δυναμικές που επηρεάζουν την μεταμόρφωση της πόλης μπορούν να ενισχύσουν ορισμένες διαδικασίες διαχωρισμού που εκδηλώνονται από μία διαφοροποιημένη πρόσβαση στην αστικότητα και στην εργασία, μία άνιση προστασία από τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς κινδύνους που προέρχεται από μία εδαφική αναδιάταξη των ανισοτήτων στον αστικό χώρο.

Αυτή η προβληματική προσέγγιση οδήγησε στην αναθεώρηση της μεθοδολογικής μας ενέργειας. Αντί να γίνει αρχή από τα γενικά δεδομένα που δεν είναι πολύ σημαντικά, όπως είδαμε, για να εξηγήσουμε την ανανέωση των καταστάσεων ανισοτήτων στον αστικό χώρο, δόθηκε προτεραιότητα σε μία «ανοδική» προσέγγιση (από κάτω προς τα πάνω). Καταρτίστηκε μία βάση δεδομένων που στηρίζεται στις πόλεις και στα αστικά κέντρα για να εντοπιστούν οι τάσεις που χαρακτηρίζουν την κινητικότητα των ατόμων εν

ενεργεία και των πολιτών, την κατανομή των δραστηριοτήτων, των εξοπλισμών και της στέγασης στην καρδιά των κοινοτήτων που απαρτίζουν αυτά τα αστικά κέντρα¹⁶.

Συγκρίνοντας και αναμιγνύοντας τέτοια δεδομένα για διάφορα γαλλικά αστικά κέντρα¹⁷, κατάφεραν να αποδείξουν τις συνέπειες που επιφέρουν οι δυναμικές της αστικής ανάπτυξης, σχετικά με την κινητικότητα όσον αφορά στην κατοικία των διαφορετικών κατηγοριών του πληθυσμού και στην κοινωνική ειδίκευση ορισμένων κοινοτήτων για παράδειγμα, σύμφωνα με τα καθαρά χαρακτηριστικά της εξέλιξης των αστικών εδαφικών εκτάσεων (ορισμένα τοποθετούνται περισσότερο σε μία δυναμική περιαστικοποίησης, άλλα σε αυτή της ανάπτυξης μητροπόλεων και άλλα σε αυτή της αποβιομηχανοποίησης). Διασταυρώνοντας αυτά τα δεδομένα με αυτά που σχετίζονται με τους παράγοντες διαχωρισμού (πίεση σχετικά με τη γη και τα ακίνητα, πρόσβαση στην κατοικία, πρόσβαση στην εργασία), δόθηκε η δυνατότητα να εντοπιστούν ορισμένες αλυσιδωτέ συνέπειες εκ των οποίων οι ανισότητες μπορούν να αναπαραχθούν και να διαμορφωθούν στην εδαφική κλίμακα.

Ξεκινώντας από την ανάλυση των ανισοτήτων που προσεγγίζονται από τους παράγοντες και τις διαδικασίες διαχωρισμού, παραμένουμε πιστοί στη «γαλλική» προσέγγιση των ανισοτήτων¹⁸. Εν τούτοις, **επεκτείνουμε το πεδίο ανάλυσης των παραγόντων διαχωρισμού, μέσα σε μία προοπτική αειφόρου ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη τους χωροχρονικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες του διαχωρισμού.** Πράγματι, όπως

¹⁶ Εστιάζουμε την προσοχή μας ιδίως στις μορφές κινητικότητας όσον αφορά στην κατοικία των διαφορετικών κατηγοριών πληθυσμού (νέοι εν ενεργεία, νεοσύστατες οικογένειες) στην καρδιά των διαφορετικών αστικών εδαφικών εκτάσεων, στην ανανέωση των ειδών κατοικίας και του αστικού περιβάλλοντος και στον εντοπισμό των δραστηριοτήτων για να τις αναλύσουμε ως εμπειρικές εκδηλώσεις των αλλαγών που πραγματοποιούνται στις αστικές δυναμικές.

¹⁷ Μία παρόμοια εργασία γίνεται για την περίπτωση της Γερμανίας της οποίας τα αποτελέσματα θα ενσωματωθούν στην τελική έκθεση του CSTB.

¹⁸ Υπενθυμίζουμε ότι αυτή η προσέγγιση αναφέρεται στους αντικειμενικούς παράγοντες διαχωρισμού και προσωρινότητας, στην συγκέντρωση των συνθηκών που οδηγούν σε διαδικασίες περιθωριοποίησης, και στην ανάλυση των φαινομένων κοινωνικής αναπαραγωγής της θεσμικής, διακρισιακής και συμβολικής τάξης (Paugam, Bourdieu, Castel, Kaufman, Goffman...).

φαίνεται παρακάτω με παραδείγματα, η ανάλυση των αστικών δυναμικών στην κλίμακα των μεγαλύτερων αστικών κέντρων οδηγούν στο να ληφθεί υπόψη η *τάση μεταξύ του παγκόσμιου και του τοπικού*, πιο συγκεκριμένα στη μελέτη των τοπικών εκδηλώσεων (στο κοινωνικό και περιβαλλοντικό σχέδιο) των πιο σφαιρικών δυναμικών, κυρίως οικονομικών και περιβαλλοντικών, που επηρεάζουν την μεταμόρφωση της πόλης. Οι μελέτες σχετικά με το θέμα οδηγούν στη διατύπωση της υπόθεσης σύμφωνα με την οποία οι δυναμικές αστικής ανάπτυξης επηρεάζονται από ένα **παγκόσμιο περιεχόμενο ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων διεθνώς**, εξέλιξης της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, δια-κοινοτικότητας και οικονομικής παγκοσμιοποίησης που γεννούν **διαδικασίες κοινωνικής πόλωσης και οικονομικής ειδίκευσης των τοπικών εδαφικών εκτάσεων**, διαδικασίες που μπορούν να **τονίσουν τις συνέπειες διαχωρισμού** σχετικά με την κινητικότητα όσον αφορά στην κατοικία, στην χωρική κατανομή των κατοικιών και των εργασιών στην καρδιά των αστικών κέντρων.

Η ελκυστικότητα που αναζητείται από τις πόλεις, η έλξη οικονομικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων και η βελτίωση του πλαισίου ζωής, ευνοώντας την ανάπτυξη νέων κατηγοριών ατόμων εν ενεργεία, μπορεί να αυξήσει για παράδειγμα τις τάσεις στην αγορά γης και ακινήτων και να ενισχύσει την κοινωνική και λειτουργική ειδίκευση των συνοικιών και των κοινοτήτων που απαρτίζουν τα αστικά κέντρα. Αυτές οι κοινωνικό-αστικές ανομοιότητες σχετικά με εκτεταμένες μητροπολιτικές αστικές περιοχές μπορούν με την σειρά τους να επιφέρουν περιβαλλοντικές υποβαθμίσεις που συνδέονται με την εξέλιξη του τρόπου ζωής και των δραστηριοτήτων (στην απόσταση μεταξύ κατοικίας και εργασίας, στη διπλή δραστηριότητα και στην κατοχή δύο αυτοκινήτων των νοικοκυριών, στην περιαστικοποίηση), ακόμα και όταν τοπικές αστικές πολιτικές λαμβάνουν υπόψη περισσότερο τις περιβαλλοντικές διακυβεύσεις (αντιρύπανση των εδαφών, δημιουργία ζωνών οικολογικής αποζημίωσης, βελτίωση δημόσιων συγκοινωνιών. Αυτά τα σωρευτικά φαινόμενα μεταξύ των κοινωνικό-αστικών ανισοτήτων και των περιβαλλοντικών ανισοτήτων εξετάζουν την ικανότητα των διακοινοτικών εδαφικών οργανισμών να συντονίζουν τις πολιτικές τους σχετικά με την τοπική οικονομική ανάπτυξη και την αειφόρο αστική ανάπτυξη (τάση μεταξύ

των διαφορετικών διαστάσεων ανάπτυξης), έτσι ώστε να ελέγχονται τα αποτελέσματα διαχωρισμού που επιφέρει το φαινόμενο ανάπτυξης μητροπόλεων (τάση μεταξύ τοπικού και παγκόσμιου).

Η τοποθέτηση σε ένα τέτοιο προβληματικό πλαίσιο είναι αυτή που θέτει εκ νέου το *ερώτημα της πολιτικής και της οικονομίας* που οδήγησαν στην επανεξέταση της θέσης των ανισοτήτων μέσα στην αστική ανάπτυξη. Αναφερόμαστε στην γαλλική ανάλυση του διαχωρισμού όπου εντοπίζει τους μητροπολιτικούς χώρους, τους παράγοντες διαχωρισμού που ενεργοποιούνται από τις αστικές δυναμικές που περιγράφονται ανωτέρω (ανάπτυξη μητροπόλεων, περιαστικοποίηση, αποβιομηχανοποίηση, αστική αναβάθμιση).

Αυτά που προϋποτίθενται θεωρητικά, τα οποία περικλείουν την ανάλυση του διαχωρισμού, μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τα ρεύματα. Η πρώτη αγγλοσαξονική προτροπή η οποία αναφέρεται στη σχολή του Σικάγο τονίζει «τον ρόλο των ξεχωριστών στρατηγικών και των διαδικασιών σύγκρισης»¹⁹. Η δεύτερη δίνει μεγαλύτερη σπουδαιότητα στην οικονομική, πολιτική και ιδεολογική διάσταση του διαχωρισμού²⁰, καθώς και στην ανάλυση των κοινωνικών και εδαφικών ανομοιοτήτων που μελετώνται από τις μορφές συγκέντρωσης και πόλωσης²¹. Πράγματι, αυτά τα εννοιολογικά πλαίσια είναι συμπληρωματικά επειδή οι μορφές που λαμβάνονται από τον κοινωνικό καταμερισμό του αστικού χώρου μπορούν να απορρέουν από δύο συσχετιζόμενες λογικές: οι δομικές διαδικασίες μεταμόρφωσης της πόλης (όπως απορρέουν από τη δημόσια δράση και τις δυναμικές των ιδιωτικών εμπλεκόμενων) και τις ατομικές επιλογές κινητικότητας λόγω κατοικίας, και αυτές οι δύο λογικές έχουν συνέπειες «διαχωρισμού» σχετικά σημαντικά. Συγγραφείς όπως ο Jaillet και ο Donzelot²² τοποθετούνται στο χάσμα μεταξύ αυτών των δύο ρευμάτων. Μεσολαμβάνουν δύο πτυχές με υπερέχων τρόπο στον

¹⁹ Bonvalet C., Brun J., 1998, « Logements, mobilités et trajectoires résidentielles » in Ségaud M., Bonvalet C., Brun J. (dir.), 1998, *Logement et habitat, l'état des savoirs*, Paris, La Découverte, p. 312-318.

²⁰ Préteceille E., 1995, « Ségrégations urbaines », *Sociétés contemporaines*, n°22-23, p. 5-14.

²¹ Davezies L., 2002, Guilly C. et Levy J.P., 2002, *L'accès à la ville*, L'Harmattan, 2002.

²² Jaillet M.C., 2004 ; Donzelot J., 2004, *Revue Esprit*, Mars – Avril 2004

διαχωρισμό²³: «η λειτουργία της αγοράς ακινήτων (του υπάρχοντος αποθέματος) και οι αξιοποιήσιμες δημόσιες πολιτικές οι οποίες σε αλληλεπίδραση με τις στρατηγικές κατοικίας που αναπτύσσονται από τα νοικοκυριά, κυμαίνονται μεταξύ των αποτελεσμάτων διαχωρισμού και μίας έρευνας κοινωνικής ανάμιξης»²⁴.

Το ενδιαφέρον των πρόσφατων εργασιών έγκειται στο να ληφθεί υπόψη περισσότερο η **εδαφική καταγραφή του διαχωρισμού**, αφ' ενός, **σύμφωνα με τις πρόσφατες δυναμικές της αστικής ανάπτυξης**, και αφ' ετέρου, **σύμφωνα με τις υπάρχουσες συσχετίσεις μεταξύ αυτής της ανάπτυξης και της οικονομικής ανάπτυξης**, ερώτημα που βρίσκεται στην καρδιά της προσέγγισης μας. Γίνεται λοιπόν ένα πέρασμα από μία δυαδική άποψη της αστικής ανάπτυξης σε μία αντίληψη της κατάτμησης των αστικών χώρων προερχόμενη από την υπερκάλυψη και την περιπλοκή πολύπλοκων οικονομικών, κοινωνικών και χωρικών διαδικασιών. Όπως πολύ σωστά τονίζει ο M.C. Jaillet²⁵, «σχετιζόμενες με μία λογική του άριστου αποσκοπώντας στη βελτίωση του ανταγωνισμού των πόλεων, οι τοπικές πολιτικές δύσκολα θα μπορούσαν παράλληλα να συνεισφέρουν στον μετριασμό των κοινωνικό-χωρικών διαφορών. Η δημιουργία των τόπων από την οικονομία δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο. Αλλά αυτό που στις μέρες μας είναι αναμφισβήτητο νέο, είναι η **πιο επιλεκτική και συγχρόνως λιγότερο ρυθμιζόμενη χρήση του αστικού χώρου που κάνει η αγορά και η οποία πιθανώς συμβάλλει στην κατάτμηση του**, οργανώνοντας για παράδειγμα, μερικές φορές μέσα σε μία πολύ στενή γεωγραφική εγγύτητα, την παράθεση των χώρων που είναι πολύ αλλά προσωρινά αποτιμημένοι, και των λιγότερο αποτιμημένων ή πράγματι υποβαθμισμένων χώρων. Ο

²³ Οι αναφορές που γίνονται κατωτέρω επιλέχθηκαν μεταξύ των πιο πρόσφατων και των πιο κοντινών στο θέμα μελέτης μας. Πρόκειται για:
Préteceille E., 2003, « Division sociale et inégalités urbaines », *Paris Projet*, n°34-35, octobre 2003.

Pinçon M. et Pinçon – Charlot M., 2004, *Sociologie de Paris*, Editions La Découverte, Collection Repères, 117 pages.

Madoré F., 2004, *Ségrégation sociale et habitat*, Presses Universitaires de Rennes, 244 pages.

²⁴ Madoré, cité ci-dessus, p.15.

²⁵ ²⁵ Jaillet M.C., 2004, « La ville fragmentée peut-elle encore faire société ? », dans *LIAISONS*, Revue du Pôle de recherche Urbaine des Pays de la Loire, N° 24, septembre 2004.

ελάχιστος δημόσιος έλεγχος αυτών των διαδικασιών μεταμόρφωσης από την οικονομία των αστικών χώρων μας υποχρεώνει να αναρωτηθούμε σχετικά με τον ρόλο των δημόσιων πολιτικών, λαμβανομένου υπόψη ότι αυτές εδώ, όσον αφορά αυτές που σχετίζονται με την πόλη, πρέπει να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις».

Το σύνολο αυτών των μελετών οδηγεί στο να αποσαφηνιστεί καλύτερα το πρωτόκολλο ανάλυσης που φαίνεται σχετικό με την μεταχείριση των «ανισοτήτων που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη» μέσα σε μία προοπτική αειφόρου ανάπτυξης.

Πρώτον, η ανάλυση των παραγόντων που συμβάλουν στους μηχανισμούς πόλωσης και διαχωρισμού δεν πρέπει να περιορίζεται σε μία μονοδιάστατη ανάγνωση της ανάλυσης των αιτίων και των αποτελεσμάτων. Η ανάλυση πρέπει να ενσωματώσει τις σωρευτικές πτυχές μεταξύ διαφόρων παραγόντων, αφ' ενός αυτών της οικονομικής συγκέντρωσης, της εδαφικής πόλωσης και του κοινωνικού διαχωρισμού, και αφ' ετέρου, αυτών που σχετίζονται με την στρατηγική των εμπλεκόμενων (συμπεριφορά των νοικοκυριών όσον αφορά στην κατοικία, στρατηγική εντοπισμού των επιχειρήσεων), των εξαρτώμενων από τους μηχανισμούς των αγορών (γη, ακίνητα, προϊόντα και υπηρεσίες) και των σχετικών με την δημόσια δράση. Επίσης, ο ρόλος των πολιτικών στέγασης, ο ρόλος της κτηματικής πολιτικής, αυτός του κανόνα και του δικαίου και των αστικών πολιτικών που συμμετέχουν στον ορισμό των τρόπων κοινωνικής κατοχής του χώρου, ή επίσης οι στρατηγικές σχετικά με την κατοικία και την τοποθέτηση των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, καθώς και η τοποθέτηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και η οργάνωση της αγοράς εργασίας είναι οι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε ένα διαρθρωτικό συνδυασμό για να αποδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο ανανεώνονται οι ανισότητες στον αστικό χώρο.

Δεύτερον, είναι σημαντικό να χαρακτηριστούν οι δυναμικές που επικρατούν στην καρδιά των διαφορετικών αστικών περιοχών. Σύμφωνα με την ιστορία τους και την γεωπολιτική τους θέση, οι μεν αφορούν περισσότερο

την αποβιομηχανοποίηση και την ανάπτυξη μητροπόλεων, οι δε την περιαστικοποίηση. Οι μεν έχουν τον ρόλο κυρίου πόλου και μπορούν να έχουν ένα αποτέλεσμα έλξης, οι δε αποτελούν «δευτερεύουσες» πόλεις οι οποίες υπόκεινται στην ή επωφελούνται από την δυναμική εξέλιξης της καρδιάς των αστικών κέντρων και τέλος άλλες ακόμα παραμένουν στο περιθώριο της αστικής και /ή της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτές οι θέσεις και οι δυναμικές πρέπει να ληφθούν υπόψη για να γίνουν κατανοητές οι πιθανές οδοί ανάπτυξης των αστικών περιοχών, ειδικότερα για να οριστεί πάνω σε ποια ατού (κοινωνικά, περιβαλλοντικά, κληρονομικά) πρέπει να βασιστούν οι εδαφικές πολιτικές για να προωθήσουν μία ανάπτυξη της εδαφικής τους έκτασης η οποία δεν οξύνει τις ανισότητες. Αυτό οδηγεί στο να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό μπορούν οι άξονες με προτεραιότητα επιλεγμένοι για την ανάπτυξη ενός αστικού κέντρου (επιλογή οικονομικής ειδίκευσης, υποδομών και εξοπλισμών, αστικών μορφών συμπεριλαμβανομένων στα έγγραφα προγραμματισμού για παράδειγμα) να ενισχύσουν ή να μετριάσουν τις ανισότητες, αφ' ενός τις ανισότητες πρόσβασης στις διάφορες ζώνες κατοικίας και εργασίας, και αφ' ετέρου, πιο σφαιρικά, τις ανισότητες ανάπτυξης των διαφορετικών κοινοτήτων που βρίσκονται στον μητροπολιτικό χώρο. Σε ποιο βαθμό μπορεί η ανανέωση της καρδιάς του αστικού κέντρου να έχει ένα αποτέλεσμα έλξης ή αντιθέτως περιθωριοποίησης των εδαφικών εκτάσεων με μετατόπιση του κέντρου όσον αφορά στον χώρο;

Τρίτον, ενδείκνυται να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό η τοποθέτηση του αστικού κέντρου στο παιχνίδι αλληλεξάρτησης και συναγωνισμού μεταξύ πόλεων (μεσαίων και μεγάλων), συνεπώς μέσα στις επιλεγμένες οδούς για την ενίσχυση της ελκτικότητας της, δεν πρόκειται να εντείνει τις πιέσεις μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων της ανάπτυξης της.

Τέταρτον, έχει σημασία να μελετηθούν οι πιέσεις μεταξύ των παγκόσμιων δυναμικών και των τοπικών δυναμικών αναπαραγωγής των ανισοτήτων. Ποιες είναι οι παγκόσμιες «δυνάμεις» που συνδέονται με την οικονομική διεύρυνση της Ευρώπης, στην πολιτική της θεσμοθέτηση, στο νομοθετικό της πλαίσιο που πρόκειται να έχουν τοπικές επιπτώσεις στις

κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανομοιοότητες, στην ικανότητα των τοπικών δημόσιων εμπλεκόμενων για να περιορίσουν τις διαδικασίες υποβάθμισης των περιβαλλοντικών και κοινωνικών συνθηκών; Με ποια μέσα μπορούν τα εδαφικά κοινωνικά σύνολα να συμμετάσχουν στη δημιουργία πρωτότυπων σχηματισμών αειφόρου ανάπτυξης θεμελιωμένων στα ατού και στην ταυτότητα των εδαφικών τους εκτάσεων, προκειμένου να μπορέσουν να βρουν τη θέση τους μέσα σε ένα πλαίσιο ανάπτυξης μητροπόλεων και οικονομικής παγκοσμιοποίησης;

3.2 Δυναμικές αστικών κέντρων και σωρευτικές διαδικασίες που συμβάλλουν στις ανισότητες

Εκτός από την ανάλυση των συλλεγμένων δεδομένων στην κλίμακα ορισμένων γαλλικών αστικών κέντρων, πρόκειται τώρα να αναλυθούν οι σωρευτικές διαδικασίες που μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση των ανισοτήτων. Πρόκειται να θίξουμε τον τρόπο με τον οποίο οι ανισότητες που συνδέονται με τις πολιτικές στέγασης και την κινητικότητα όσον αφορά στην κατοικία, ενώνονται με τις ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα και με τις ανισότητες πρόσβασης στην περιβαλλοντική ποιότητα²⁶. Βάσει των αποτελεσμάτων των πρόσφατων μελετών που έγιναν από Πολεοδομικές Υπηρεσίες διαφόρων αστικών κέντρων²⁷, πρόκειται να παρουσιάσουμε με ποιον τρόπο μπορούν οι ανισότητες που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη να ανανεωθούν υπό την συνδυασμένη επίδραση των μηχανισμών της αγοράς, τις στρατηγικές των εμπλεκόμενων, τις αστικές μεταμορφώσεις και τις πολιτικές στέγασης (περιαστικοποίηση, πολιτική της πόλης που

²⁶ Τα αριθμημένα δεδομένα λήφθηκαν κατά κύριο λόγο από αυτά τα τρία έγγραφα: INSEE Ile de France, 2003, « *Regards sur les disparités sociales et territoriales* », Juillet 2003 IAUURIF, 2003, « *Les disparités territoriales* » in *Les Cahiers de l'IAURIF*, N° 137, Décembre 2003.

Maurel et Picon, 2003, « *Le développement économique et les disparités territoriales* », in *Les Dossiers FNAU (Fédération Nationale des Agences d'Urbanisme)*, N° 14, Décembre 2003.

Και επίσης: « *Les forces et les faiblesses de l'offre métropolitaine française* », in *Les Dossiers FNAU (Fédération Nationale des Agences d'Urbanisme)*, N° 15, Mai 2004.

²⁷ Τα έγγραφα που υπάρχουν περιλαμβάνουν δεδομένα για περίπου δέκα πόλεις και αστικά κέντρα της Γαλλίας. Εν τούτοις, σε αυτό το κεφάλαιο δεν θα παρουσιάσουμε λεπτομερώς παρά μόνο δύο βασικά αστικά κέντρα: το Στρασβούργο και το Αίχ, που είναι περιπτώσεις που παρουσιάζουν δύο δυναμικές ανανέωσης των ανισοτήτων.

συγκεντρώνεται στις συνοικίες με προτεραιότητα, αποκατάσταση της κατοικίας στο κέντρο της πόλης...).

Διάφοροι μηχανισμοί που μεσολαβούν στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων πρόσβασης στην αστικότητα μπορούν να αποδειχθούν. Παγκοσμίως, όλες οι μελέτες δείχνουν ότι είναι λιγότερο η νέα κατασκευή παρά οι διαφοροποιημένες εξελίξεις του πάρκου υπαρχόντων κατοικιών και της ιεραρχίας των αξιών γης μεταξύ των συνοικιών και των κοινοτήτων των αστικών κέντρων, που συσχετίζονται με τις δημογραφικές και κοινωνικές εξελίξεις, αυτές οι οποίες έχουν επηρεάσει την ανανέωση των ανισοτήτων στον αστικό χώρο. Επίσης, με εξαίρεση του φαινομένου περιαστικοποίησης που άνοιξε ένα νέο ρήγμα στην παραγωγή κατοικιών που προέρχεται από την αναπαραγωγή των ανισοτήτων, αυτές ενισχύθηκαν από τις εξελίξεις που αφορούν κατά κύριο λόγο τον πληθυσμό των υπαρχόντων κατοικιών, την μισθωτική και αγοραστική τους αξία, σε συνάρτηση με την αστική τους ποιότητα (πρόσβαση στις δημόσιες συγκοινωνίες, ποιότητα της σχολικής προσφοράς, εξοπλισμός και υπηρεσίες της γειτονιάς, πράσινοι χώροι, αρχιτεκτονική ποιότητα...). Τα αποτελέσματα των ερευνών που διεξήχθησαν στην κλίμακα των αστικών κέντρων δείχνουν ορισμένες αποκαλυπτικές τάσεις σχετικά με τις ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα:

- Η περιαστικοποίηση φαίνεται να προέρχεται από νέες ανισότητες στον βαθμό όπου λειτουργεί από μία διπλή διαδικασία «επιλεκτικότητας» πρόσβασης στις αποτιμημένες εδαφικές εκτάσεις²⁸ και αστικότητας των περιοχών γης που βρίσκονται σε μικρές κοινότητες ολοένα πιο μακριά από τις κεντρικές κοινότητες των αστικών κέντρων και προοριζόμενες να υποδεχθούν οικογένειες κατώτερες από κοινωνικής απόψεως.

- Ο ιδιωτικός μισθωτικός τομέας στα κέντρα των πόλεων, ιδιαίτερα των μικρών κατοικιών, παίζει ένα σημαντικό ρόλο υποδοχής νεοαφιχθέντων στο έδαφος των αστικών κέντρων. Εν τούτοις, η αποκατάσταση κατοικίας στην καρδιά του αστικού κέντρου προτρέπει μία

²⁸ Το εισιτήριο εισόδου της προσχώρησης στην ιδιοκτησία που προϋποθέτει μία προαπαιτήση πιστωτικής επιφάνειας.

ανανέωση πληθυσμού των κέντρων των πόλεων με αναπαλαίωση, μια διαδικασία η οποία διανέμεται αναλόγως προς τις προαστιακές συνοικίες οι οποίες βρίσκονται στις περικεντρικές ζώνες. Η σπουδαιότητα του ιδιωτικού πάρκου που είχε ένα ρόλο «πραγματικών κοινωνικών πάρκων» μειώνεται, οδηγώντας τις λιγότερο ευνοημένες οικογένειες να στρέψουν τις τροχιές κατοικία τους προς το συμβεβλημένο μισθωτήριο HLM πάρκο.

- Ένα διπλό φαινόμενο αφορά στις κατοικίες HLM: η «αιχμαλωσία» των πιο φτωχών οι οποίοι βλέπουν τον χώρο κινητικότητας όσον αφορά στην κατοικία τους να μειώνεται έχοντας υπόψη την πίεση σχετικά με τη γη και τα ακίνητα, και η άφιξη πληθυσμών προερχόμενων από το αποκαταστημένο ιδιωτικό πάρκο κατόπιν των Ενεργειών Βελτίωσης Κατοικίας και των ενεργειών αστικής ανανέωσης.

- Οι διάφοροι χώροι αστικών κέντρων θα είχαν συγκεκριμένους ρόλους στην υποδοχή των διάφορων πληθυσμών σύμφωνα με την κοινωνική τους θέση (φοιτητές, συνταξιούχοι, νέοι εν ενεργεία, νεοσύστατες οικογένειες). Τα κέντρα πόλεων, ειδικά αυτά με πανεπιστήμια, θα υποδέχονταν νέους, εκ των οποίων ένα σημαντικό μέρος θα αποτελούνταν από φοιτητές. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, οι νέοι εν ενεργεία θα εγκαθίσταντο στα προάστια και στις περικεντρικές κοινότητες. Μερικά χρόνια αργότερα, εφόσον έκαναν οικογένειες, τα νοικοκυριά νέων θα κατευθύνονταν προς την προσχώρηση στην ιδιοκτησία εκεί όπου η κτηματική πολιτική το επιτρέπει, δηλαδή στις κοινότητες τις πιο απομακρυσμένες από την καρδιά του αστικού κέντρου.

Αφού είδαμε με ποιόν τρόπο οι ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα ερμηνεύονται από μία κοινωνική ειδίκευση των κοινοτήτων και των συνοικιών, και των δυναμικών όσων αφορά στις κατοικίες συγκεκριμένες αναλόγως με την κοινωνικό-οικογενειακή κατάσταση, θα επιχειρήσουμε στο τέλος αυτού του κεφαλαίου να αποσαφηνίσουμε την σχέση μεταξύ των κοινωνικό-αστικών μεταθέσεων και των επιπτώσεων τους στους διαφορετικούς παράγοντες που μπορούν να τονίσουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση και τις ανισότητες πρόσβασης στην αστική περιβαλλοντική ποιότητα. Αυτές οι διαφορετικές πτυχές θα παρουσιαστούν από ορισμένα

παραδείγματα αστικών κέντρων που απεικονίζουν τα σωρευτικά αποτελέσματα που μπορεί να επέλθουν.

3.3 Το Παράδειγμα του Στρασβούργου: κοινωνική ειδίκευση των συνοικιών και περιβαλλοντική υποβάθμιση συνδεδεμένη με την περιαστικοποίηση

Στην πλειοψηφία των γαλλικών τοπικών μητροπόλεων, διαπιστώνεται μία κοινωνικό-δημογραφική διαφοροποίηση των συνοικιών και των κοινοτήτων που απαρτίζουν τα αστικά κέντρα. Η διαφοροποίηση αυτή έγινε πιο έντονη, εδώ και περίπου είκοσι χρόνια, υπό την επιρροή διαφόρων φαινομένων: μία περιαστικοποίηση που αφορούσε τις κοινότητες τις ολοένα και πιο απομακρυσμένες από τα κέντρα των αστικών κέντρων, μία αποκατάσταση των προαστιακών και περικεντρικών συνοικιών, μία φτώχεια πληθυσμού των συνοικιών κοινωνικής κατοικίας. Αυτές οι τρεις κεντρικές πτυχές που χαρακτήρισαν την μεταμόρφωση της πόλης δημιούργησαν δυναμικές κινητικότητας όσον αφορά στην κατοικία οι οποίες οδήγησαν στην κοινωνική ειδίκευση στην πλειοψηφία των αστικών χώρων.

Όσον αφορά στην αστική κοινότητα του Στρασβούργου, τα διαθέσιμα δεδομένα²⁹ αποδεικνύουν μία πρόσβαση στην αστικότητα και τα κύματα κινητικότητας όσον αφορά στην κατοικία ειδικά για τις διαφορετικές κατηγορίες πληθυσμών, σύμφωνα με την κοινωνικής του θέση και τη διαδρομή τους (φοιτητές, νέοι εν ενεργεία, νεοσύστατες οικογένειες ή οικογένειες που δεν ζουν πλέον μαζί). Το πρώτο σημείο που είναι σημαντικό να αναφερθεί είναι ο ειδικός ρόλος της περιαστικοποίησης στον τονισμό των κοινωνικών και δημογραφικών αντιθέσεων μεταξύ των κοινοτήτων του δεύτερου δακτυλίου, του πρώτου δακτυλίου και του κέντρου της πόλης. Οι κοινότητες του δεύτερου δακτυλίου, που βρίσκονται μεταξύ 5 και 20 χιλιομέτρων από το κέντρο, όπου η έκταση της αστικότητας ήταν η πιο μεγάλη, υποδέχθηκαν στην πλειοψηφία οικογένειες. Αποκλειστικά οι κοινότητες που επωφελούνται από ένα

²⁹ Βλ. ειδικά το άρθρο του Ahmet Saïb στο IAUFR, 2003, σελίδες 43-46. Στην παράγραφο αυτή, συνθέσαμε πολλά αποσπάσματα από το άρθρο αυτό.

περιβάλλον πιο προστατευμένο , που βρίσκονται κοντά στα χωριά της περιοχής Vosges, συγκεντρώνουν ευκατάστατες κατηγορίες³⁰.

Αντίθετα, οι κεντρικές συνοικίες του Στρασβούργου διακρίνονται από μία πάρα πολύ έντονη αντιπροσώπευση των νέων, μεταξύ 18 και 24 ετών, που είναι φοιτητές. Κοντά στις κεντρικές συνοικίες, οι εν ενεργεία νέοι αποτελούν την πλειοψηφία στα προάστια του Στρασβούργου (Neudorf, Vieux Cronenbourg, Koenigshoffe, Montagne Verte), καθώς και των συνοικιών του Schiltigheim και του Bischheim. Οι συνοικίες με μεγάλες εγκαταστάσεις κοινωνικών πάρκων που βρίσκονται στα ασαφή όρια του Στρασβούργου (Neuhof, Cronenbourg, Hautepierre, Elsau, Canardière) παρουσιάζουν μία έντονη αντιπροσώπευση παιδιών και εφήβων, ατόμων με κοινωνικά ελάχιστα (κατώτατο εισόδημα ένταξης (RMI)) και μία από τις πιο αδύναμες παρουσίες ηλικιωμένων ατόμων. Πιο απλά, οι φοιτητές βρίσκονται στο κέντρο της πόλης, οι εν ενεργεία νέοι στα προάστια του κέντρου της πόλης, οι οικογένειες είναι πολυάριθμες στο κοινωνικό πάρκο και τέλος οι οικογένειες των κατώτερων τάξεων στον δεύτερο δακτύλιο στις μικρές περιιαστικές κοινότητες. Τα ηλικιωμένα άτομα αντιπροσωπεύονται σε μεγάλο βαθμό στις ευκατάστατες συνοικίες. Η δόμηση αυτή έγινε πιο έντονη από τη δεκαετία του '90. Οι συνοικίες στις οποίες υπερίσχυαν τα ανώτατα στελέχη το 1990, βρίσκονται στα βορειοανατολικά του κέντρου κοντά στην συνοικία της Ευρώπης (Orangerie και Robertsau) και παρέμειναν έτσι το 1999, με μία τόνωση αυτής της παρουσίας εις βάρος των εργατών και των υπαλλήλων (διαδικασία αναπαλαίωσης εξακριβωμένη μεταξύ των δύο τελευταίων απογραφών πληθυσμού).

Σύμφωνα με την πολεοδομική υπηρεσία του Στρασβούργου, τα χαρακτηριστικά του πάρκου υπαρχόντων κατοικιών έχουν έναν καθοριστικό ρόλο σε αυτή την εδαφική ειδίκευση των εδαφικών εκτάσεων:

- Ένα ιδιωτικό μισθωτικό πάρκο μικρού μεγέθους προσελκύει κατά πρώτον τους νέους (φοιτητές ή εν ενεργεία). Είναι η περίπτωση της νησιωτικής έλλειψης της περιοχής Gare au Neudorf. Τα εδάφη αυτά

³⁰ Σημειώνεται επίσης ότι αυτές που βρίσκονται κοντά στα κοινοτικά σύνορα στη νότια πλευρά του Στρασβούργου αποτελούνται στην πλειοψηφία από συνταξιούχους.

υποδέχονται πολύ πληθυσμούς οι οποίοι μετακινούνται συχνά που αντικαθίσταντο από άλλους με το ίδιο προφίλ.

- Ένα πάρκο στο οποίο κυριαρχούν οι ιδιοκτήτες υποδηλώνει μία κυριαρχία οικογενειών οι οποίες, σύμφωνα με την εξέλιξη της παλιάς αστικότητας, θα είναι είτε έτοιμες να δημιουργηθούν είτε ήδη δημιουργημένες. Ο στάσιμος χαρακτήρας των ιδιοκτητών υποδηλώνει πολύ αργή ανανέωση του πληθυσμού. Σε αυτές τις εδαφικές εκτάσεις, η ανανέωση του πληθυσμού σημειώθηκε ως επί το πλείστον με την κατασκευή νέων κατοικιών.

- Το κοινωνικό πάρκο υποδέχεται πληθυσμούς μεσαίας τάξης που έχουν καταστεί ολοένα και πιο εύθραυστοι κοινωνικώς, για τους οποίους οι τιμές που εφαρμόζονται στο ιδιωτικό μισθωτικό τομέα είναι ολοένα και πιο απαγορευτικές, το οποίο εξηγεί τους πιο χαμηλούς συντελεστές εναλλαγής από αυτούς του ιδιωτικού μισθωτικού πάρκου.

- Ορισμένες συνοικίες παρουσιάζουν μία ποικιλία στο πάρκο κατοικιών που επιτρέπει ορισμένη ανάμιξη των πληθυσμών όπως στο Bischheim, στο Schiltigheim (πρώτος δακτύλιος στα βόρεια του κέντρου της πόλης) και στο Koenigshoneffen (στα δυτικά της αποβάθρας στο εσωτερικό του κοινοτικού συνόρου). Είναι γενικώς περικεντρικές συνοικίες των οποίων η ελκτικότητα στηρίζεται στην εύκολη πρόσβαση τους στο κέντρο της πόλης.

Η διασταύρωση των δεδομένων της ανανέωσης του πληθυσμού στις διάφορες συνοικίες, της βελτίωσης ή όχι του πλαισίου ζωής (ανά αποκατάσταση, επέκταση των δημόσιων συγκοινωνιών...), των οικονομικών και κοινωνικών καταστάσεων των κατοίκων δείχνουν μία τόνωση των κοινωνικών ειδικεύσεων που διαδίδονται στους διάφορους αστικούς χώρους (από το κέντρο προς το περίκεντρο). Η αναπαλαίωση που ήδη ξεκίνησε στο κέντρο της πόλης και στο Krutenau διαδίδεται προς το περίκεντρο για να αγγίξει το Neudorf και την συνοικία de la Gare. Τα πάντα διαδραματίζονται λες και η πτώση του αριθμού εργατών λάμβανε χώρα πιο πολύ στις συνοικίες στις οποίες ήδη υποαντιπροσωπεύονταν.

Λόγω των διαφορετικών Ενεργειών Βελτίωσης Κατοικίας, το ιδιωτικό «πράγματι κοινωνικό» πάρκο μέσα στην μεγάλη έλλειψη του κέντρου της πόλης (Krutenau, κέντρο πόλης και Gare) περιορίζεται: μόλις

αποκαταστάθηκε και βελτιώθηκε η άνεση του, ο «κοινωνικός ρόλος» του εξαφανίστηκε. Στο τέλος της συμβασιμότητας του, το πάρκο αυτό πέρασε στην ελεύθερη αγορά. Η αύξηση των ενοικίων άλλαξε τον πληθυσμό του, με αποτέλεσμα οι εργάτες και οι μεσαίες τάξης πληθυσμοί να εγκαταλείπουν τις αποκαταστημένες από τις Ενέργειες Βελτίωσης Κατοικίας συνοικίες. Στο κοινωνικό πάρκο, οι πληθυσμοί που επηρεάστηκαν λιγότερο από τα προβλήματα εργασίας φεύγουν, ενώ έρχονται αυτοί των αποκαταστημένων συνοικιών. Αυτή η διπλή μεταβολή είναι ο λόγος που οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας συγκεντρώνουν τους πληθυσμούς με τις μεγαλύτερες δυσκολίες του αστικού κέντρου. Η ειδίκευση των εδαφών τονίζεται από αυτή τη διπλή διαδικασία, σύμφωνα με την πολεοδομική υπηρεσία του Στρασβούργου. Οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας επηρεάζονται πάρα πολύ από την ανεργία, όποια και αν είναι η τοποθεσία τους, ενώ οι ευκατάστατες συνοικίες, ιδίως οι ευρωπαϊκές και οι γερμανικές (Orangerie και Robertsau), επηρεάζονται πολύ λίγο. Οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας όπου η ανεργία είναι η πιο σημαντική είναι αυτές όπου τα επίπεδα των πτυχίων του πληθυσμού είναι τα πιο χαμηλά (ο πληθυσμός χωρίς πτυχίο μπορεί να ξεπερνάει το 50%). Σε αυτές τις συνοικίες, ο αριθμός των εν ενεργεία ατόμων τείνει να μειωθεί από το 1990.

Όσον αφορά στο φαινόμενο της περιαστικοποίησης³¹, διαπιστώνεται εδώ και δέκα χρόνια περίπου, μία διπλή διαδικασία: μία περιαστικοποίηση της κατοικίας και των δραστηριοτήτων. Αυτή της κατοικίας χαρακτηρίστηκε από ένα σκόρπισμα και μία αστική κλιμάκωση πιο σημαντική. Η περιαστικοποίηση των δραστηριοτήτων είναι πιο οργανωμένη: είναι εγκατεστημένες κυρίως κατά μήκος ή κοντά στους μεγάλους οδικούς και/ ή σιδηροδρομικούς άξονες.

Η εγκατάσταση των δραστηριοτήτων λαμβάνει χώρα, στην Αστική Κοινότητα του Στρασβούργου (CUS), από μία ενίσχυση των τριτευόντων κυρίως εμπορικών δραστηριοτήτων και, εκτός της αστικής κοινότητας του Στρασβούργου, από μία ανάπτυξη της βιομηχανίας. Αυτή η διπλή περιαστικοποίηση προκάλεσε μία σημαντική αύξηση των οδικών κυκλοφοριών, από το 1990, επιφέροντας μία συμφόρηση βασικών αξόνων

³¹ Εδώ αναφερόμαστε στο δεύτερο άρθρο που είναι αφιερωμένο στο Στρασβούργο στο Cahiers de l'IAURIF, 2003, του Vincent Flickinger, σελ. 180 – 182.

λόγω των καθημερινών μετακινήσεων με μηχανοκίνητα οχήματα με αυξανόμενο αριθμό και μεγαλύτερης διάρκειας (μετακινήσεις μεταξύ κατοικίας και εργασίας επεκτεινόμενες σε ολοένα και μεγαλύτερες εδαφικές περιοχές). Όπως υπογραμμίζει η πολεοδομική υπηρεσία του Στρασβούργου, το 1999, στα δύο τρίτα των κοινοτήτων, το 40% των θέσεων εργασίας καταλαμβάνονταν από εν ενεργεία άτομα που κατοικούσαν σε μία άλλη κοινότητα. Το φαινόμενο αυτό εξηγεί μία απομάκρυνση μεταξύ των τόπων κατοικίας και εργασίας. Η πίεση γης και ακινήτων θα μπορούσε να έχει ακόμα πιο σημαντικές συνέπειες: η δυσκολία ορισμένων κατοίκων να κατοικήσουν στις κοντινές κοινότητες, και μάλιστα στο κέντρο του αστικού κέντρου, τους εξωθεί να απομακρυνθούν περισσότερο από τα μέρη εργασίας και από τα μέρη όπου βρίσκονται οι εξοπλισμοί και οι υπηρεσίες³².

Στις μετακινήσεις μεταξύ κατοικίας και εργασίας και στους μεγάλους αριθμούς μεταφορών που συνδέονται με την οικονομική δραστηριότητα, έρχονται να προστεθούν και οι μετακινήσεις με μηχανοκίνητα οχήματα για τα καθήκοντα της καθημερινής ζωής (συνοδεία των παιδιών στο σχολείο, ψώνια). Η αύξηση των μετακινήσεων αυτών είχε σημαντικές επιπτώσεις στην περιβαλλοντική ποιότητα και κυρίως στην ποιότητα του αέρα³³ όπως υπογραμμίζεται από την ASPA (Ένωση για την Ποιότητα του Αέρα) και στις οχλήσεις που δημιουργούνται από την αύξηση της διερχόμενης κυκλοφορίας στις μικρές πόλεις και στα χωριά (έλλειψη οδικής ασφάλειας, πρόβλημα μεταφοράς των μαθητών, ηχητικές οχλήσεις...). Σε αυτά προστίθενται οι φυσικοί κίνδυνοι (κυρίως από πλημμύρες στο Στρασβούργο) και οι τεχνολογικοί κίνδυνοι που οφείλονται στην τοποθεσία port aux pétroles (λιμάνι πετρελαίων) και στη βιομηχανική ζώνη που βρίσκονται κοντά στο Ρήνο, καθώς και οι κίνδυνοι που συνδέονται με τις ενέργειες αστικής ανανέωσης

³² Σύμφωνα με τα αστικά κέντρα, η ιστορία της οικονομικής και αστικής τους ανάπτυξης, η περιαστικοποίηση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές και να ερμηνευτεί από τις διαφοροποιημένες κοινωνικές κατοχές του χώρου. Στην Brest, για παράδειγμα, η οποία είναι επίσης σημαδεμένη από ένα διαχωρισμό μεταξύ της τοποθεσίας των εργασιών και τα είδη κατοικίας, όπου οι λιγότερο ειδικευμένες εργασίες που βρίσκονται στην περιφέρεια ελκύουν τους απλούς ενεργούς που κυρίως κατοικούν στην πόλη, ενώ η πιο ειδικευμένες εργασίες του κέντρου της πόλης ελκύουν ανώτερους επαγγελματίες οι οποίοι επέλεξαν την περιαστικοποίηση κατόπιν της γέννησης των παιδιών.

³³ Η πεδιάδα της Αλσατίας χαρακτηρίζεται από πολύ ασθενής ανέμους και κρύες μάζες αέρα που προέρχονται από την περιοχή Vosges ή από την Δύση που καλύπτουν τον αέρα της πεδιάδας και περιορίζουν την μεταφορά του.

που πραγματοποιούνται στις ζώνες που μέχρι τώρα καταλαμβάνονταν από στρατιωτικούς στρατώνες και αποθήκες που μπορούσαν να παρουσιάσουν μολύνσεις του εδάφους.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι οι κίνδυνοι αυτοί (διαφορετικά από τους πιο διαδεδομένους που συνδέονται με την περιαστικοποίηση) ελέγχονται ολοένα και περισσότερο από την Αστική Κοινότητα του Στρασβούργου που περιλαμβάνει μία Διεύθυνση Περιβάλλοντος η οποία έχει αξιοποιήσει τους μηχανισμούς «τεχνολογικής» εγγήγορσης μαζί με τους βιομηχάνους, προληπτικής επιφυλακής στους παρόχθιους κατοίκους σε περίπτωση ανόδου της στάθμης των υδάτων και συλλογής παραπόνων για αστικές οχλήσεις. Επίσης, δημιουργήθηκαν πιο σημαντικές συνεργίες μεταξύ αυτής της διεύθυνσης περιβάλλοντος και της διεύθυνσης πολεοδομίας της CUS προκειμένου να ενταχθούν περιβαλλοντικές ανησυχίες μέσα στα έργα αστικής ανανέωσης.

3.4 Το παράδειγμα της Pays d'Aix: ένα ελκυστικό πλαίσιο ζωής για τις επιχειρήσεις και τα στελέχη αλλά της οποίας η μητροπολιτική ανάπτυξη εντείνει της ανισότητες και την περιβαλλοντική υποβάθμιση

Το παράδειγμα της Pays d'Aix επεξηγεί τον κεντρικό ρόλο που μπορεί να παίξει η ποιότητα του περιβάλλοντος στην έλξη νέων δραστηριοτήτων και πληθυσμών, και στην ώθηση μίας δυναμικής τοπικής οικονομικής ανάπτυξης, που μπορούν εν τούτοις να τονίσουν τον κοινωνικό διαχωρισμό και την περιβαλλοντική υποβάθμιση και να αντιτεθούν σε μία αειφόρου ανάπτυξη των μητροπολιτικών εδαφών.

Η Pays d'Aix ωφελείται από μία έντονη ελκτικότητα, συνδεδεμένη με την φυσική και κατασκευασμένη της κληρονομιά, στις παραδοσιακές και σύγχρονες οικονομικές της λειτουργίες, στο πανεπιστήμιο της και στην πολιτιστική της εικόνα. Αυτή η ελκτικότητα που είναι ευνοϊκή για τον δυναμισμό της μητροπολιτικής περιοχής εξετάζει εν τούτοις δύο πτυχές της ανάπτυξης της:

– ένα περιεχόμενο **κτηματικής αραίωσης από μία περιαστικοποίηση ανώτατης κλίμακας** που οδηγεί σε μία επιλεκτικότητα πρόσβασης στην κατοικία και στη γη, καθώς και σε έντονες κοινωνικές αντιθέσεις³⁴,

³⁴ Σύμφωνα με την ελκτικότητα του αστικού κέντρου και της ποιότητας του πλαισίου ζωής, διαπιστώνουμε σύμφωνα με τις αστικές περιοχές πολλά είδη περιαστικοποίησης. Αστικά κέντρα όπως η Aix, η Toulouse και η Grenoble χαρακτηρίζονται από μία περιαστικοποίηση ανώτατης κλίμακας, ενώ τα αστικά κέντρα όπως η Lille από μία περιαστικοποίηση «κατώτατης κλίμακας». Για παράδειγμα, στη Grenoble, τα νοικοκυριά μικρού μεγέθους, οι νέοι και τα ηλικιωμένα άτομα συγκεντρώνονται ολοένα και περισσότερο στο κέντρο της πόλης, ενώ οι οικογένειες των στελεχών και των ατόμων με ανώτατα πνευματικά επαγγέλματα πρόκειται να εγκατασταθούν στην προαστιακή περιοχή. Αναλόγως προς την περιαστικοποίηση, η παρουσία των μη ενεργών γίνεται ολοένα και πιο έντονη στο κεντρικό αστικό κέντρο (40% μη ενεργών το 1999 έναντι 33% το 1990). Οι συνοικίες κοινωνικής κατοικίας, ιδίως αυτές του Συμβολαίου πόλης, υποδέχονται το ένα τρίτο των ατόμων που αναζητούν εργασία του αστικού κέντρου (ένα στα δύο νοικοκυριά εκεί ωφελείται από ένα επίδομα κατοικίας και ένα στα επτά από ένα κοινωνικό ελάχιστο), ενώ οι πέντε προαστιακές κοινότητες των λόφων υποδέχονται το λιγότερο 45% των στελεχών. Η ειδίκευση συνδέεται σύμφωνα με τις **σωρευτικές λογικές**: οι ευκατάστατες κοινωνικές ομάδες που έχουν τα μέσα για την κινητικότητα τους λόγω κατοικίας τείνουν να ανασυγκροτούνται στα άκρα του αστικού κέντρου, εγκαταλείποντας σταδιακά τις μεικτές συνοικίες που μπαίνουν σε ένα ελατήριο φτώχειας.

– μία υποβάθμιση του περιβάλλοντος που οφείλεται σε ένα ανεπαρκή έλεγχο της αστικοποίησης και στις οχλήσεις που προκαλούνται από τα αυτοκίνητα (μόλυνση του αέρα, θόρυβος, έλλειψη οδικής ασφάλειας) που μπορούν να επηρεάσουν για μεγάλο διάστημα την ποιότητα ζωής.

Όπως πολύ σωστά υπογραμμίζει η AUPA (η πολεοδομική υπηρεσία της pays d'Aix), «οι κίνδυνοι αύξησης του κοινωνικό-χωρικού διαχωρισμού μεταξύ αποτιμημένων χώρων (εξοχή της περιοχής Pays d'Aix, κατοικήσιμοι αστικοί χώροι καλής κοινωνικής υπόστασης, αποκαταστημένα παλιά κέντρα) και χώροι εκτόπισης (υποβαθμισμένα κέντρα και συνοικίες, ανθυγιεινές κατοικίες, χώροι που υποβάλλονται σε ηχητικές οχλήσεις, μη προσπελάσιμοι ή που υποφέρουν από μία ανεπάρκεια προσβασιμότητας...) μπορούν να εμβαθύνουν την απόκλιση μεταξύ της εικόνας της Pays d'Aix και της πραγματικότητας της καθημερινής ζωής της πλειοψηφίας των κατοίκων της» (IAURIF, 2003, σελ. 22-25).

Η οικονομική ελκτικότητα, όταν ερμηνεύεται από μία συρροή συνεχόμενη στον χρόνο ενός «εξωγενή» πληθυσμού στα διαφορετικά εισοδήματα του αυτόχθονος πληθυσμού, τείνει να διαταράσσει τις κοινωνικές ισορροπίες του εδάφους. Στην Pays d'Aix, τα νοικοκυριά που έχουν εγκατασταθεί, από τη δεκαετία του '80, κατόπιν μίας πρόσληψης ή μετάθεσης προκάλεσαν μεταφορές ειδικευμένου πληθυσμού που πληρώνεται καλύτερα από τον αυτόχθον πληθυσμό. Ο πληθυσμός στελεχών αντιπροσωπεύει ένα τρίτο της μικροηλεκτρονικής δραστηριότητας της Pays d'Aix (περίπου 4.000 μισθωτοί εγκαταστάθηκαν από το 1990 κι έπειτα).

Η άφιξη αυτών των στελεχών ενίσχυσε, σε πρώτη φάση, τον συναγωνισμό και τα πληθωριστικά αποτελέσματα στην αγορά της στέγασης. Την 1^η Ιανουαρίου 2001, το μέσο ενοίκιο ήταν 7,87€/m² έναντι ενός μέσου όρου 6,16€/m² στα αστικά κέντρα της επαρχίας και ακόμα πιο ακριβό για αυτούς που μετακόμισαν πρόσφατα (8,96€/m² στην Aix έναντι 6,97 €/m² στις υπόλοιπες πόλεις της Province). Καθώς η διαδικασία αυτή διήρκεσε πάνω από είκοσι χρόνια, έτεινε να κάνει ευάλωτες τις πιο απλές κατηγορίες του αυτόχθονος πληθυσμού. Ένα μέρος του πληθυσμού αυτού βρέθηκε

εξαναγκασμένος μέσα στις επιλογές τους όσον αφορά στην κινητικότητα λόγω κατοικίας αφ' ότου αλλαγές στην οικογενειακή κατάσταση ή στην κατάσταση της ζωής (γήρανση, γέννηση παιδιών ή και διακοπή συγκατοίκησης νέων που γίνονται ενεργοί, φοιτητές ή εργένηδες που γίνονται υπεύθυνοι για μία οικογένεια) τους εξωθούσαν σε μία αλλαγή της κατηγορίας κατοικίας. Αυτές οι κατηγορίες πληθυσμού μπορούν να μετακομίσουν ακόμα και με αντάλλαγμα μίας πιο σημαντικής οικονομικής προσπάθειας (ενοίκιο ή δάνειο) ή μία μετατόπιση εκτός των πάρα πολύ αποτιμημένων ζωνών της Pays d'Aix (Var, Νότιο Lubéron). Το πρόβλημα που τίθεται αφορά κυρίως τους νέους που προσπαθούν να μην μείνουν πλέον με τους γονείς τους και για τα νοικοκυριά που επαναδημιουργούνται ή διαλύονται λόγω χωρισμών.

Όπως υπογραμμίζει πάντα η AUPA, πολλές **πτυχές μη ευνοϊκές για την αειφόρο ανάπτυξη** μπορούν να κάνουν την εμφάνιση τους **κατόπιν μίας «υπερβολικής ελκτικότητας»:**

- Μία πτώση της οικονομικής ελκτικότητας που δημιουργήθηκε από μία **επιλεκτικότητα** του αστικού περιβάλλοντος: «οι επιχειρήσεις μπορούν να οδηγηθούν στο να επανεξετάσουν τις στρατηγικές εγκατάστασης τους και να εγκαταλείψουν την Pays d'Aix επειδή έγινε πολύ ακριβή ή πολύ επιλεκτική και δεν είναι πλέον σε θέση να στεγάσει τους μισθωτούς τους».

- Μία **υποβάθμιση** του αστικού περιβάλλοντος: «ακινητοποιημένο από τις κυκλοφοριακές του συμφορήσεις, η εδαφική έκταση κινδυνεύει να δώσει μία καθόλου ελκυστική εικόνα ενός χώρου στα πρόθυρα ασφυξίας».

- **Εδαφικές ανομοιότητες** οι οποίες ενισχύονται μεταξύ των κοινοτήτων και μεταξύ των συνοικιών, και οι οποίες αποτελούν μία απειλή για την κοινωνική συνοχή και την ασφάλεια: οι ανατολικές συνοικίες και το κέντρο της πόλης είναι οι πιο επηρεασμένες περιοχές από την ανεργία η οποία μπορεί να φτάσει το 38% στην συνοικία του Beisson, ενώ οι συνοικίες του Νότου είναι πολύ επιλεκτικές· οι συνοικίες του Borrrά δυσκολεύονται να ξεκολλήσουν επειδή αποτελούνται από κοινότητες χωρίς προσπέλαση ή που δεν εξυπηρετούνται καλά, για τις οποίες η πρόσβαση στην εργασία, στις υπηρεσίες και στις δημόσιες συγκοινωνίες δεν είναι σωστή (σε σχέση με το υπόλοιπο αστικό κέντρο).

Επιλέξαμε το παράδειγμα αυτό επειδή δείχνει και άλλα είδη σωρευτικών αλληλουχιών πέρα από αυτά που περιγράφηκαν γενικά. Πράγματι, είναι η άφιξη ενός πολύ ειδικευμένου πληθυσμού που προέρχεται από την ενίσχυση των ανισοτήτων πρόσβασης στην αστικότητα και στο περιβάλλον³⁵. Δεν είναι η βιομηχανική παρακμή και ο πολλαπλασιασμός του κόμβου υποδομών όπως για παράδειγμα στη Lille. Επίσης, είναι η υπερβολική ελκτικότητα του πλαισίου ζωής, η πυκνότητα της ατομικής κατοικίας και η ένταση των μετακινήσεων που προκύπτουν από αυτό, που προέρχονται από την περιβαλλοντική υποβάθμιση (πιο πολύ από την βιομηχανική δραστηριότητα όπως στη Lille). Το παράδειγμα αυτό δείχνει τον τρόπο με τον οποίο ένα πλαίσιο ποιοτικής ζωής μπορεί να είναι πηγή οικονομικού δυναμισμού, δυναμισμός ο οποίος εν τούτοις, εάν αγγίξει με άνισο τρόπο τις διαφορετικές κατηγορίες των πληθυσμών και τα διαφορετικά εδάφη του αστικού κέντρου, μπορούν να επιφέρουν μία άνιση αστική ανάπτυξη και μία επιλεκτική κοινωνική πρόσβαση στην αστικότητα, που μπορούν να γίνουν με την σειρά τους παράγοντες περιβαλλοντικής και κοινωνικής υποβάθμισης (από τις ζημιές στο περιβάλλον και στην κοινωνική συνοχή).

Αυτό το παράδειγμα είναι σημαντικό επειδή δείχνει την κατάσταση των «τεχνοπολιτικών» αστικών κέντρων (όπως αυτά στην Toulouse, στην Grenoble) που δεσμεύτηκαν στον ευρωπαϊκό διαστικό διαγωνισμό όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια. Μία τέτοια σωρευτική αλληλουχία μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πτυχών δημιουργείται όταν η οικονομική ανάπτυξη γίνεται κυρίως από εξωγενείς δυνάμεις (εγκατάσταση νέων δραστηριοτήτων και πληθυσμών) ανεπαρκώς αποζημιωμένες, αφ' ενός, από την ανάπτυξη μίας οικονομίας «κατοικιών» δημιουργώντας αγορές κοντά

³⁵Αυτή η σωρευτική αλληλουχία επιβεβαιώνεται από πολλά γαλλικά μητροπολιτικά αστικά κέντρα όπως τονίζει η Εθνική Ομοσπονδία των Πολεοδομικών Υπηρεσιών (FNAU), στα αρχεία της N°14 : «Όταν ένα έδαφος είναι ελκυστικό, τείνει να συγκεντρώνει τους ενεργούς επαγγελματίες με υψηλό εισόδημα, η τριτογενιοποίηση της βοηθητικής οικονομίας. Εν τούτοις αυτή η διαδικασία μπορεί να αντιτεθεί στην κοινωνική συνοχή. Μεταξύ του τοπικού πληθυσμού και των νεοαφιχθέντων, που συχνά είναι πιο πλούσιοι, αναπτύσσεται ένας έντονος ανταγωνισμός κυρίως όσον αφορά στην πρόσβαση στην κατοικία. Η μαζική άφιξη ενός πληθυσμού με υψηλό εισόδημα μέσα στο πλαίσιο μίας τοπικής αγοράς της τεταμένης κατοικίας δημιουργία μια πληθωριστική κίνηση και αστικές μεταμορφώσεις που δεν τους ωφελούν όλους».

στους αυτόχθονες, και αφ' ετέρου, από αστικές πολιτικές που δεν καταφέρνουν να περιορίσουν τις πιέσεις σχετικά με τη γη και τα ακίνητα, και να αντισταθμίσουν την επιλεκτική πρόσβαση στο αστικό περιβάλλον.

Όπως υπογραμμίζει η FNAU³⁶ (Εθνική Ομοσπονδία των Πολεοδομικών Υπηρεσιών), δύο διαδικασίες συμβάλλουν στη δόμηση των εδαφικών δυναμικών υπό του αποτελέσματος της οικονομικής ανάπτυξης: η κινητικότητα των ενεργών και των κατοίκων, αυτή των δραστηριοτήτων και των επιχειρήσεων. Άρα αυτή η διπλή κινητικότητα είναι ολοένα και πιο εξαρτώμενη από την εικόνα και τα χαρακτηριστικά του πλαισίου ζωής. Το πεδίο του συναγωνισμού μεταξύ των εδαφικών εκτάσεων αφορά εκτός από τις επιχειρήσεις και τα εν ενεργεία άτομα: «αφού λογομαχήσουν οι επιχειρήσεις, οι εδαφικές εκτάσεις πρόκειται να λογομαχήσουν με τα εν ενεργεία άτομα. Η ικανότητα να τους υποδεχτεί υπό καλές συνθήκες πρόκειται να τροφοδοτήσει την κινητήριο δύναμη του εδαφικού συναγωνισμού.

Στο εγγύς μέλλον, το εδαφικό marketing θα πουλήσει αναμφισβήτητα στις επιχειρήσεις προτιμότερα μία δεξαμενή ζωής και μία τοπική αγορά εργασίας παρά επιστροφές επί του εξοπλισμένου κτηματικού φόρου. Τα αποτελέσματα της αραίωσης των ενεργών στις εδαφικές ανομοιότητες μπορούν να είναι σημαντικά. Εξ άλλου, όταν μία εδαφική έκταση δεν είναι πολύ ελκυστική, τείνει να χάσει τις ζωντανές δυνάμεις της. Οι εν ενεργεία νέοι την εγκαταλείπουν, η πυραμίδα των ηλικιών της παραμορφώνεται και μπορεί να υποστεί τη φτώχεια. Οι επιχειρήσεις που εμπλέκονται στην παγκοσμιοποίηση θα αναζητήσουν εδαφικές εκτάσεις που διαθέτουν ένα ανθρώπινο κεφάλαιο προσαρμοσμένο στις δικές τους ανάγκες και θα καταδικάσουν τις εδαφικές εκτάσεις απολύοντας το λιγότερο εξειδικευμένο προσωπικό ή το προσωπικό μεγάλης ηλικίας και έτσι θα μπουν σε ένα φαύλο κύκλο υποτίμησης και φτώχειας.

³⁶ Les Dossiers FNAU, N° 14 «Le développement économique et les disparités territoriales», décembre 2003.

Κεφάλαιο 4^ο : Η δημιουργία ενός συστήματος δεικτών οικολογικών ανισοτήτων

4.1 Η κατάρτιση ενός σύστημα δεικτών για τις οικολογικές ανισότητες

Στο σημείο αυτό της ανάλυσης μας θα ήταν σκόπιμο να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τη δημιουργία ενός συστήματος δεικτών όσον αφορά στις οικολογικές ανισότητες. Πιο συγκεκριμένα ο αντικειμενικός σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παραθέσουμε τα σημεία αναφοράς για αυτούς που θα επιθυμούσαν να δημιουργήσουν, στην κλίμακα του κοινωνικού συνόλου τους, ένα σύστημα δεικτών οικολογικών ανισοτήτων. Αυτά τα σημεία αναφοράς θα έπρεπε κατ' αρχήν να καλύψουν τις τέσσερις σημαντικές πτυχές της δημιουργίας ενός συστήματος δεικτών:

- τις κατηγορίες ανάλυσης για την κατανόηση αυτών των ανισοτήτων,
- τα μεθοδολογικά μέτρα προς υιοθέτηση, με στρατηγικό και συμμετοχικό τρόπο, για τη δημιουργία αυτού του συστήματος, στην κλίμακα των εδαφικών κοινωνικών συνόλων,
- η προσαρμογή του συστήματος δεικτών στα προβλήματα ανάπτυξης που συναντά κάθε εδαφική έκταση, καθώς στις πηγές των δεδομένων που είναι διαθέσιμα ή εύκολα να συλλεχθούν από τις υπηρεσίες των κοινωνικών συνόλων,
- έναν ενδεικτικό κατάλογο δεικτών αναφοράς από τον οποίο τα κοινωνικά σύνολα μπορούν να αντλήσουν στοιχεία για να καταρτίσουν τα συστήματά δεικτών τους..

Πολλά στάδια κυριάρχησαν στην κατάρτιση του καταλόγου δεικτών όπως:

- η επαλήθευση ότι οι τέσσερις κατηγορίες ανάλυσης και εκτίμησης των οικολογικών ανισοτήτων που μορφοποιήθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο αποτελούν σχετικές κατηγορίες από εννοιολογικής και μεθοδολογικής απόψεως,

- η επιλογή, μεταξύ των δεικτών αιφόρου ανάπτυξης , αυτών που παρέχουν μία πληροφορία και ένα μέτρο σχετικά με τα επιλεγμένα κριτήρια των ανισοτήτων: ανισότητα στην κατανομή, στην κινητικότητα, στην πρόσβαση, στην έκθεση, στην ικανότητα ενέργειας και επερώτησης· ανισότητες απέναντι στους κινδύνους, στην ποικιλία επιλογών, στο ευάλωτο, στην πληροφόρηση, στις δυνατότητες ανάπτυξης, κλπ.

- η προσθήκη άλλων μη αναφερόμενων δεικτών όπως για παράδειγμα δείκτες αιφόρου ανάπτυξης, αλλά οι οποίοι παρέχουν μία πληροφορία χρήσιμη για την εκτίμηση των ανισοτήτων.

Η τεκμηριωμένη έρευνα σχετικά με τα υπάρχοντα συστήματα δεικτών, και η κριτική ανάλυση που έχουμε κάνει ως τώρα, επιτρέπουν την επικύρωση του πλέγματος ανάλυσης των οικολογικών ανισοτήτων που προτείνονται στο πρώτο κεφάλαιο, σύμφωνα με τις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες:

1. Εδαφικές ανισότητες προερχόμενες από το κοινωνικό και οικολογικό μαρκάρισμα της εδαφικής έκτασης,
2. Ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα και σε μία ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος,
3. Ανισότητα στην παραγωγή και στην έκθεση στις οχλήσεις και στους κινδύνους (φυσικούς, τεχνολογικούς, βιομηχανικούς),
4. Ανισότητες στην ικανότητα δραστηριοτήτων πάνω στο περιβάλλον: επερώτηση και συμμετοχή των πολιτών, μέτρα που λήφθηκαν από τις δημόσιες πολιτικές για την πρόληψη ή την διόρθωση αυτών των πιθανών ανισοτήτων, περιορισμών και πεδίων μεσολάβησης των τοπικών κοινωνικών συνόλων για να ισορροπήσουν εκ νέου ή να αντισταθμίσουν τις διαδικασίες που παράγουν αυτές τις ανισότητες.

Η επικύρωση αυτή μπορεί να επιβεβαιωθεί σε εννοιολογικό και μεθοδολογικό επίπεδο:

- στο εννοιολογικό επίπεδο, αυτή η κατηγοριοποίηση έχει το πλεονέκτημα να λαμβάνει υπόψη τις ανισότητες που προέρχονται από τους προγενέστερους τρόπους ανάπτυξης (κληρονομημένες ανισότητες οι οποίες έχουν προκαλέσει την καθίζηση των χαρακτηριστικών των εδαφικών

εκτάσεων), αυτές που ειδικότερα συνδέονται με την αστική ανάπτυξη και την αστική ενοποίηση των διαφορετικών κατηγοριών πληθυσμού, αυτές που σχετίζονται με τους περιβαλλοντικούς κινδύνους. Αυτή η δόμηση αναλύει επίσης την άνιση ανάπτυξη των εδαφικών εκτάσεων (είδος 1), τις κοινωνικό-αστικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ανάπτυξης αυτής (είδη 2 και 3), και την ικανότητα της δημόσιας δράσης και της δράσης των πολιτών για να επέμβουν στις συνθήκες της ανάπτυξης αυτής και για να εκτρέψουν ή να αποτρέψουν ορισμένες από τις συνέπειες της (είδος 4). Το σύστημα δεικτών περιορίζεται στον βαθμό όπου η δημόσια δράση ή η δράση των πολιτών (είδος 4) μπορεί να έχει σε αντάλλαγμα συνέπειες στο κοινωνικό και οικολογικό μαρκάρισμα (είδος 1) της εδαφικής έκτασης (συνέπειες που μπορούν να υπολογιστούν), καθώς και στις κοινωνικό-αστικές και περιβαλλοντικές ανισότητες (είδη 2 και 3). Επίσης, οι συνθήκες (τοπικές και παγκόσμιες) της ανάπτυξης των εδαφικών εκτάσεων (είδος 1) μπορούν λίγο πολύ να περιορίσουν το περιθώριο δημόσιας δράσης ή δράσης των πολιτών (είδος 4). Με αυτή την έννοια, το προτεινόμενο σύστημα δεικτών κατέχει βεβαίως τη δική του λογική που στηρίζεται σε ένα πλαίσιο προβληματιζόμενης ανάλυσης.

- στο μεθοδολογικό επίπεδο, αυτή η κατηγοριοποίηση αποτελεί ένα συμβιβασμό μεταξύ της τομεακής οργάνωσης των διαθέσιμων δεδομένων, των πιθανών διασταυρώσεων των απαραίτητων δεδομένων για τον χαρακτηρισμό των οικολογικών ανισοτήτων, και των νέων δεικτών προς δημιουργία. Εκτός από τη δόμηση αυτή, είναι πιθανό να ενσωματωθούν τα στοιχεία κλειδί που πρέπει να έχει ένα σύστημα δεικτών: τα κριτήρια εδαφικής διαγνωστικής (είδος 1), τα κριτήρια χαρακτηρισμού των καταστάσεων οικολογικών ανισοτήτων (είδη 2 και 3) και τα κριτήρια δημόσιας δράσης και δράσης των πολιτών (είδος 4). Η διασταύρωση μεταξύ των κριτηρίων αυτών μπορεί να επιτρέψει να προχωρήσουμε στην εκτίμηση των οικολογικών ανισοτήτων, των παραγόντων από τους οποίους προέρχονται και την αποτελεσματικότητα των δημόσιων πολιτικών. Η αποτελεσματικότητα αυτή δεν εκτιμάται αποκλειστικά βάσει της δυνατότητας επίτευξης των στόχων όπως σε πολλά συστήματα δεικτών, αλλά βάσει της ενδεχόμενης επιρροής

των πολιτικών αυτών στην εξέλιξη των εδαφικών εκτάσεων και των προβλημάτων που συναντούν.

Στο σημείο αυτό θα σχολιάσουμε, σε γενικές γραμμές, τους επιλεγμένους δείκτες σε κάθε μία από αυτές τις κατηγορίες.

4.2 Εδαφικές ανισότητες προερχόμενες από το κοινωνικό και οικολογικό μαρκάρισμα της εδαφικής έκτασης

Η πρώτη κατηγορία δεικτών παραπέμπει στις κληρονομημένες ανισότητες των εδαφικών εκτάσεων σύμφωνα με την κοινωνική, οικονομική και οικολογική τους ιστορία, καθώς και στις συνέπειες μέσα στον χρόνο και μέσα στον χώρο των παλαιών τρόπων ανάπτυξης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι δείκτες που χρησιμοποιούνται για τον χαρακτηρισμό των ανισοτήτων αυτού του είδους είναι οι δείκτες που είναι σχετικοί με το οικολογικό γνώρισμα και την κατοχή των εδαφικών εκτάσεων (είδη κατοικιών, ενεργειών, προστατευμένων χώρων, αστικών υποδομών), την κοινωνική ειδίκευση, την οικονομική πόλωση και την κινητικότητα όσον αφορά στην κατοικία, τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των πληθυσμών που κατοικούν εκεί, καθώς και με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος (βιοφυσικά και δομικά χαρακτηριστικά, ζημιές και κίνδυνοι που προκαλούνται από τους προγενέστερους τρόπους ανάπτυξης.). Είναι εμφανές ότι η δυσκολία έγκειται στη συρραφή δεικτών κατάστασης και εξέλιξης προκειμένου να περιληφθούν όσα διακυβεύονται λόγω της ανάπτυξης μίας εδαφικής έκτασης. Αναλύοντας τους διαθέσιμους δείκτες, δύο ερωτήματα θα άξιζαν μία εξέταση και στη συμπληρωματική συρραφή:

- ο τρόπος για να γίνουν κατανοητά το ευάλωτο των εδαφικών εκτάσεων, οι πολύ σημαντικές κληρονομίες, τα όρια του μη αναστρέψιμου των ζημιών που έγιναν στο περιβάλλον (ερωτήματα υπερβολικά σημαντικά για πόλεις όπως η Saint-Denis και η Lille),

- ο τρόπος για να γίνει μία «δυναμική και μοιρασμένη» αξιολόγηση των ανισοτήτων που συνδέονται με την αστική ανάπτυξη.

Οι εδαφικές ανισότητες αξιολογούνται, επί του στατιστικού σχεδίου, μεταξύ άλλων από μία άνιση χωρική κατανομή των κοινωνικών συνόλων σε εδαφικές εκτάσεις που παρουσιάζουν ανομοιότητες στην ποιότητα του πλαισίου ζωής (είδη κατοικιών, αστικού χώρου, υποδομών). Ένας σημαντικός αριθμός ερευνών, στη Γαλλία, στηρίζονται άλλωστε σε αυτόν τον βασικό δείκτη για να χαρακτηρίσουν τις εδαφικές ανισότητες³⁷. Αν και ενημερωτικά, αυτά τα δεδομένα παραμένουν περιορισμένα, εάν δεν διασταυρωθούν μεταξύ τους, προκειμένου να προσδιοριστούν, αφ' ενός, τα φαινόμενα σύζευξης και απόζευξης των διαφορετικών διαστάσεων ανάπτυξης (της οικονομίας, του πληθυσμού, του πλαισίου ζωής) και αφ' ετέρου, η συσσώρευση των εδαφικών ανομοιοτήτων σε διάφορους τομείς («μη άνετη» κατοικία, εισόδημα του πληθυσμού, αστική εδαφική έγκλιση, είδος εξοπλισμού και υπηρεσιών).

Τα μέσα που αυτήν την εποχή υπάρχουν για την πραγματοποίηση αυτών των διασταυρώσεων συνίστανται στη χρήση διαγραμμάτων τάσεων, συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών και χαρτογραφήσεις, όπως αυτά τα προϊόντα από τους πολεοδομικούς οργανισμούς. Η ενημέρωση και η επαλληλία αυτών των χαρτογραφήσεων μπορούν να επιτρέψουν την απόδειξη των σωρευτικών εδαφικών ανομοιοτήτων σε διάφορους τομείς, στον χρόνο και στον χώρο, για ορισμένες κατηγορίες πληθυσμών. Όταν οι στατιστικές συσχετίσεις ελεγχθούν επαρκώς, το ενδιαφέρον μίας τέτοιας προσέγγισης είναι η παράθεση μίας αποσαφήνισης των παραγόντων που μπορούν να προκαλούν τις οικολογικές ανισότητες.

Στην περίπτωση της περιοχής Saint-Denis, για παράδειγμα, εάν διασταυρωθούν τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα της εδαφικής έκτασης με τα δεδομένα για την κινητικότητα όσων αφορά στην κατοικία και αυτά για την κατοχή των εδαφικών εκτάσεων και για τους βιομηχανικούς κινδύνους, μπορούμε να αποδείξουμε τις συσχετίσεις μεταξύ των αστικών δυναμικών, των ανισοτήτων και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Όμως, αυτές οι ποσοτικές προσεγγίσεις παρουσιάζουν το μειονέκτημα της μη επεξεργασίας

³⁷ Βλ. σχετικά με αυτό το θέμα: 2001 Plus, 2001, « Inégalités et intercommunalité en Ile de France, Pour une territorialisation stratégique de l'action publique », *Synthèses et Recherches*, Centre de Prospective et de veille scientifique, DRAST, MELT, N° 57, pp 12-13.

των παραγόντων που είναι «συμβολικοί» και χαρακτηριστικοί της ελκτικότητας ή της απόρριψης μίας εδαφικής έκτασης. Έτσι, αυτές οι συμβολικές πτυχές επεμβαίνουν στο μαρκάρισμα του εδάφους και αποτελούν έναν από τους παράγοντες της άνισης ανάπτυξης τους.

Μεταξύ των εγγράφων χαρτογράφησης που μπορούν να είναι πολύ χρήσιμα για τα τοπικά κοινωνικά σύνολα, μπορούμε να αναφέρουμε τα εδαφικά δελτία του IAURIF (Οργανισμός Χωροταξικής Διάταξης και Πολεοδομίας της περιοχής Ile-de-France) που πραγματοποιήθηκαν με την συνδρομή της ACTEP³⁸, του INSEE και της Περιφερειακής Διεύθυνσης του Εξοπλισμού της περιοχής Ile-de-France (DREIF).³⁹ Αυτά τα δελτία για την εδαφική έκταση του ανατολικού Παρισιού παραθέτουν από απόψεως χώρου τα υπερβολικά λεπτομερή δεδομένα για τους ακόλουθους δείκτες: οικονομική και επιστημονική ακτινοβολία, οικονομική ανάπτυξη (εκ της οποίας εντοπισμός βιομηχανικών δραστηριοτήτων σε μικτό αστικό ιστό, πλαίσιο ζωής (εκ του οποίου εξέλιξη της χρήσης αστικών χώρων, δεικτών βλάστησης των χώρων κατοικίας, σφοδρότητα της οδικής και εναέριας κυκλοφορίας, ρυθμός συγκοινωνιακής εξυπηρέτησης του πληθυσμού από τα μέσα μαζικής συγκοινωνίας, εξοπλισμοί), αστική ανάπτυξη (εκ της οποίας εξέλιξη της ανθρώπινης πυκνότητας, είδος αστικής ανάπτυξης, νέα αστικοποίηση, κατασκευή ατομικών, ομαδικών ή κοινωνικών κατοικιών).

Ένα άλλο πολύ αποκαλυπτικό έγγραφο των εδαφικών ανισοτήτων που υπάρχουν στην περιοχή Ile-de-France έχει τίτλο «Ο Άτλας του Παρισιού και το κεντρικό αστικό κέντρο στον περιφερειακό χώρο» και αποτελείται από 25 δελτία που παρουσιάζουν τις διανομαρχιακές ανισότητες για τους ακόλουθους δείκτες: κατανομή των δημόσιων πράσινων χώρων, ανομοιότητες εισοδημάτων, κατοικία (ιδιωτική, HLM, ατομική), ποσοστό εργασίας και ανεργίας, δίκτυο δημόσιας συγκοινωνίας και είδη αστικών μετακινήσεων

³⁸ Ένωση εδαφικών κοινωνικών συνόλων του ανατολικού Παρισιού (ACTEP) : 15 πόλεις της περιοχής Seine-Saint-Denis και της Val-de-Marne. Ο πρόεδρος της ένωσης είναι ο Gilles Carrez, αντιδήμαρχος της περιοχής Perreux. Οι στόχοι της είναι: η οικονομική ανάπτυξη, μορφοποίηση, συγκοινωνίες και μετακινήσεις, περιβάλλον.

³⁹ Τα δελτία αυτά διατίθενται στην ιστοσελίδα του IAURIF στην ακόλουθη διεύθυνση: http://www.iaurif.org/fr/sig/fiches_territoriales/index.htm

(μέρος των μετακινήσεων γίνονται με αυτοκίνητα, με δίκτροχα), η δημόσια δράση υπέρ των μη ευνοημένων συνοικιών, κλπ. Τα δελτία αυτά διατίθενται στην ιστοσελίδα του IAUFR και του APUR (Πολυεθνικό Εργαστήριο του Παρισιού).

4.3 Ανισότητες πρόσβασης στην αστικότητα και σε μία ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος

Όσον αφορά στη δεύτερη κατηγορία οικολογικών ανισοτήτων, αυτή των ανισοτήτων πρόσβασης στην αστικότητα και στην ποιότητα του περιβάλλοντος, δύο μεγάλα είδη δεικτών μπορούν να χρησιμοποιηθούν:

- οι δείκτες «δυναμικής» συσχέτισης που αποδεικνύουν τους παράγοντες διάκρισης, διαχωρισμού και εκτόπισης στην κλίμακα των πόλεων και των προαστιακών τους περιοχών,
- οι πιο στατικοί δείκτες ανισοτήτων πρόσβασης.

Πρώτον, οι στατιστικές συσχετίσεις μακροπρόθεσμα μπορούν να ελέγξουν τους ιδιαίτερους παράγοντες διαχωρισμού και πρόσβασης στις αστικές περιοχές. Οι διασταυρώσεις μεταξύ των κριτηρίων της αποβιομηχανοποίησης των πόλεων (αναλογία βιομηχανικών θέσεων εργασίας ανά είδος αστικών χώρων, τοποθέτηση των βιομηχανιών) και αυτών της αναπαλαίωσης τους (τιμή ακινήτου σύμφωνα με τις περιοχές, κοινωνική μεταμόρφωση των συνοικιών και των αστικών περιοχών, ανάπτυξη των πολιτιστικών μερών, αριθμός επιχειρήσεων όσον αφορά στα ακίνητα και δαπάνες αστικής αναδιάταξης) μπορούν να καταστήσουν εφικτό να αποδειχθούν αυτοί οι παράγοντες κοινωνικό-αστικού διαχωρισμού. Επί πιο σαφών θεματικών αξόνων, η διασταύρωση μεταξύ του πάρκου ιδιωτικών μη άνετων κατοικιών, του πάρκου κατοικιών HLM και της εξέλιξης των πληθυσμών που κατοικούν εκεί επιτρέπει την εκτίμηση της επιλεκτικότητας όσον αφορά στην πρόσβαση στην αστικότητα που γίνεται από την κατοικία ⁴⁰.

⁴⁰ Guilluy Ch. et Noyé Ch., 2004, *Atlas des nouvelles fractures sociales en France, les classes moyennes oubliées et précarisées*, Editions Autrement, 64 pages.

Τέτοιες συσχετίσεις έχουν χρησιμοποιηθεί, για να εκδηλωθούν τα φαινόμενα επιλεκτικότητας στην πρόσβαση σε διαφοροποιημένα πλαίσια ζωής (περιαστικοποίηση υψηλής/ χαμηλής κλίμακας) και τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς τους δείκτες.

Δεύτερον, οι ολοένα και πιο εξεζητημένοι δείκτες επεξεργάζονται για να γίνει προσπάθεια να υπολογιστούν «οι ανισότητες πρόσβασης». Για παράδειγμα, οι δείκτες *τιμών* του ακινήτου και της κτηματικής πίεσης χρησιμοποιούνται για να εξηγηθούν οι μετακινήσεις των πληθυσμών που κατοικούν στις διάφορες αστικές περιοχές (κέντρο πόλης, προάστια). Χρησιμοποιούνται επίσης οι δείκτες *χρόνου* μετακίνησης που αφορούν στις διαδρομές σπίτι-εργασία και την πρόσβαση στους πράσινους χώρους ή στους χώρους αναψυχής, στους δημόσιους εξοπλισμούς. Σε αυτά προστίθενται οι δείκτες *προσβασιμότητας* ή *συγκοινωνιακής εξυπηρέτησης* με δημόσιες συγκοινωνίες (συχνότητα και δρομολόγια των συγκοινωνιακών εξυπηρετήσεων), δείκτες «εγγύτητας» των δημόσιων υπηρεσιών υπολογισμένοι βάσει *απόστασης* και *χωρικής κατανομής* των υπηρεσιών αυτών (σχολική κάρτα, εδαφικοποιημένη παροχή δημόσιων υπηρεσιών). Εν τούτοις, πρέπει να σημειωθεί η έλλειψη ποιοτικών δεδομένων για τις στρατηγικές πρόσβασης σε μία παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών ή αποφυγής μίας εδαφικοποιημένης παροχής υπηρεσιών οργανωμένη ανά τομέα κατοικίας (όπως οι στρατηγικές παράκαμψης κανόνων πρόσβασης στο σχολείο ή χορήγησης κατοικιών).

Ένα άλλο σημείο επεξεργάζεται ανεπαρκώς. Πρόκειται για την αξιολόγηση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος που παραμένει ατελώς καθορισμένη. Οι δείκτες που χρησιμοποιούνται δεν επιτρέπουν τον χαρακτηρισμό μέσα στον χρόνο της κοινής εξέλιξης της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος και των μετακινήσεων των πληθυσμών. Οι υπάρχουσες στατιστικές δεν επιτρέπουν εύκολα να εντοπιστούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην υποβάθμιση ή στη βελτίωση της ποιότητας του πλαισίου ζωής. Αυτά θέτει μεθοδολογικά προβλήματα μέτρησης και ανάλυσης των ανισοτήτων πρόσβασης στην ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος.

4.4 Ανισότητες στην παραγωγή και στην έκθεση στις οχλήσεις και στους κινδύνους

Όσον αφορά στο τρίτο είδος ανισοτήτων, έχουν επιλεγεί δύο μεγάλα είδη δεικτών:

- Οι δείκτες παραγωγής οχλήσεων και κινδύνων,
- Οι δείκτες έκθεσης στις αστικές οχλήσεις και στους φυσικούς, τεχνολογικούς, βιομηχανικούς κινδύνους, κλπ.

Ο διαχωρισμός αυτός επιτρέπει την πραγματοποίηση διαφόρων συσχετιζόμενων αξιολογήσεων ακόμα σπανίως πραγματοποιημένων με διασταυρώσεις:

- καθορισμός των πηγών και των παραγόντων παραγωγής οχλήσεων και κινδύνων: για παράδειγμα, οι οχλήσεις και οι μολύνσεις που προκαλούνται από τις οδικές υποδομές, τα είδη κατοικίας και εξοπλισμού, τις επικίνδυνες βιομηχανίες (τοποθεσία Seveso, πετροχημικά εργοστάσια),
- εντοπισμός των «μελανών σημείων» των ενδεχόμενων εκθέσεων ή των επαληθευμένων από μία χαρτογραφική ανάλυση των ζωνών έκθεσης στους κινδύνους και πολλαπλασιασμού των μολύνσεων μέσα στον χρόνο και στον χώρο.

Γενικά, τα διαθέσιμα δεδομένα όπως η εδαφική κατανομή των επικίνδυνων εγκαταστάσεων δεν επιτρέπουν να δοθεί μία αξιολόγηση υπολογισμένη από ορισμένους δείκτες άνισης έκθεσης διαφόρων πληθυσμών στις μολύνσεις και στους κινδύνους (τεχνολογικούς, φυσικούς). Ορισμένες κατηγορίες δεικτών που θεωρούνται σχετικοί από το IFEN (Γαλλικό Ινστιτούτο Περιβάλλοντος) (2001), όπως οι χωρικές ανισότητες έκθεσης στις μολύνσεις και στους κινδύνους, μπορούν ακόμα πολύ σπάνια να αποδειχθούν από τα εκτιμημένα δεδομένα, λόγω έλλειψης διαθέσιμων δεδομένων. Πράγματι, είναι σπάνιες οι διασταυρώσεις δεδομένων μεταξύ της χωρικής κατανομής των πιέσεων που ασκούνται στο περιβάλλον, των χαρακτηριστικών των αστικών εδαφικών εκτάσεων (μικτές αστικές ζώνες) και των πληθυσμών που κατοικούν εκεί. Επί του σαφές αυτού σημείου, η επαλληλία των υπαρχόντων

καρτών, στον αστικό τομέα, ο περιβαλλοντικός τομέας, η κοινωνική εξειδίκευση των συνοικιών σύμφωνα με τα είδη κατοικίας και πληθυσμού, μπορεί να καταστήσουν εφικτό τον εντοπισμό ζωνών που έχουν αγγίξει πολύ σημαντικά όρια του κοινωνικού και περιβαλλοντικού ευάλωτου. Θα άρμοζε μελλοντικά να μελετηθούν πιο πολύ σε βάθος τέτοιες επιβεβαιώσεις δεδομένων και ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι σωρευτικές διαδικασίες μεταξύ των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ανισοτήτων αποκρυσταλλώνονται στην κλίμακα των αστικών εδαφικών εκτάσεων.

Για αυτό το τρίτο είδος οικολογικών ανισοτήτων απέναντι στους κινδύνους και στις οχλήσεις, ο *άνισος* χαρακτήρας αναφέρεται σε διάφορες πτυχές:

- στην αρχή *«ο ρυπαίνων πληρώνει»*: επειδή οι «ρυπαίνοντες» δεν είναι πάντα αυτοί οι οποίοι αποζημιώνουν αυτούς που εκτέθηκαν σε ή ζημιώθηκαν από τις μολύνσεις,

- στην αρχή *ευθύνης*: σε ένα μεγάλο αριθμό καταστάσεων, είναι ακόμα δύσκολο να εντοπιστούν οι ευθύνες για τις μολύνσεις και την έκθεση στους κινδύνους (αστικοποίηση ζωνών που πλημμυρίζουν, κατασκευές στις περιμέτρους ασφαλείας...),

- στην αρχή *της πρόληψης*: τα σχέδια πρόληψης των κινδύνων δεν επεξεργάζονται αναγκαστικά στις κοινότητες όπου υπάρχουν οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι είναι μεγαλύτεροι (βλ. τις εκθέσεις της AMF: Ένωση Δημάρχων Γαλλίας),

- στην αρχή *της αμοιβαιοποίησης των μέσων* για την επαναφορά των ζωνών που κινδυνεύουν στην αρχική τους κατάσταση: όπως είδαμε, ορισμένα κοινωνικά σύνολα δεν καταφέρνουν να επαναφέρουν στην αρχική τους κατάσταση τα χέρσα εδάφη τους, λόγω έλλειψης μέσων για να ξεκινήσουν την αντιρύπανση. Υπενθυμίζουμε ότι η AMF προτείνει τη δημιουργία ενός αλληλοβοηθητικού ταμείου (βιομήχανοι, κοινωνικά σύνολα, ασφαλιστές) για να μειώσουν τις ανισότητες στην ικανότητα των κοινοτήτων να προχωρήσουν σε μία αντιρύπανση.

- στην αρχή *της επικουρικότητας* η οποία αποχτάει το απολύτως δικό της νόημα στο πλαίσιο της διακοινοτικότητας,

- στην αρχή της δημόσιας πληροφόρησης για τις οχλήσεις και τους κινδύνους που διατρέχονται επειδή αυτοί οι οποίοι εκτίθενται περισσότερο δεν είναι αναγκαστικά ενημερωμένοι σχετικά με τους κινδύνους που διατρέχουν.

Στο μέλλον, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν δείκτες για να υπολογιστεί σε ποιο βαθμό οι αρχές αυτές έχουν τηρηθεί. Οι δείκτες αυτού του είδους εισήχθησαν, το είδαμε, από την Ευρωπαϊκή Ένωση, από τους κοινούς ευρωπαϊκούς δείκτες, « European Common Indicators – ECI ».

4.5 Ανισότητες στην ικανότητα δράσης για το περιβάλλον

Όσον αφορά στο τέταρτο είδος ανισοτήτων, έχουν επιλεγεί δείκτες, αφ' ενός, που ορίζουν το πλαίσιο της δημόσιας δράσης και της δράσης των πολιτών, και αφ' ετέρου τους αποκαλυπτικούς δείκτες των ανισοτήτων στην ικανότητα δράσης για το περιβάλλον. Τα επιλεγμένα είδη δράσης είναι αυτά που μπορούν να έχουν επιπτώσεις στην διαμόρφωση των οικολογικών ανισοτήτων.

Έχουν επιλεγεί τέσσερα μεγάλα είδη δεικτών:

- τις προσπάθειες του Ε&Α (Έρευνα και Ανάπτυξη) υπέρ της περιβαλλοντικής ποιότητας· τους μηχανισμούς υποστήριξης της Υψηλής Περιβαλλοντικής Ποιότητας και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας· τις νομοθετικές, θεσμικές και ρυθμιστικές διατάξεις υπέρ της κοινωνικά και περιβαλλοντικά ισορροπημένης ανάπτυξης των εδαφικών εκτάσεων (τοπικά κτηματικά δημόσια ιδρύματα, ΕPCI (Δημόσιο Ίδρυμα Διακοινοτικής Συνεργασίας), διατάξεις για την επαναφορά των αστικών χερσαίων εδαφών στην αρχική τους κατάσταση...)· οι ενέργειες για την αστική ανανέωση (αλλαγή προορισμού και διάθεσης των εδαφικών εκτάσεων...)· αστικός περιβαλλοντικός σχεδιασμός και χρήση των διαδικασιών λειτουργικής πολεοδομίας και αστικής διαχείρισης από τα εδαφικά κοινωνικά σύνολα, κλπ.,
- η συμμετοχή των πολιτών και η διακυβέρνηση,
- ο ρόλος των ενώσεων και της αντιπραγματοσύνης,
- η δημόσια πληροφόρηση και η πληροφόρηση των πολιτών.

Στο μέλλον, σκεφτόμαστε να τελειοποιήσουμε την τελευταία αυτή κατηγορία δεικτών κυρίως χάρη στην προσεκτική μελέτη που θα κάνουμε για κάποια εδαφικά κοινωνικά σύνολα στο δεύτερο στάδιο αυτής της έρευνας.

Από μεθοδολογικής απόψεως, για κάθε είδος οικολογικών ανισοτήτων, θα χρειάζονταν:

- υποκειμενικά και αντικειμενικά δεδομένα,
- συνθετικοί δείκτες με όρια επιφυλακής και πολύ σημαντικά όρια που τραβούν την προσοχή για ένα πρόβλημα και επιτρέπουν με το διαχωρισμό των δεδομένων που έχουν συνθέσει να αναλύσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια την κατάσταση με την βοήθεια των τομεακών ή μονοδιάστατων δεικτών,
- δείκτες « πίεσης, κατάστασης και ανταπόκρισης» όπως αυτοί του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Ανάπτυξης και Συνεργασίας) ή τουλάχιστον δείκτες που επιτρέπουν την εκτίμηση της κληρονομιάς της εδαφικής έκτασης, της κατάστασης της και της εξέλιξης της,
- ένα πλέγμα ορισμού του δείκτη και της αξιολόγησης της σχετικότητας του, ένα δελτίο όπου συνομολογούνται οι όροι χρήσης του δείκτη και τα σημεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την ερμηνεία και την διάδοση της πληροφορίας.

Επιπλέον, το ενδιαφέρον ενός τέτοιου συστήματος δεικτών είναι να καταστεί δυνατή η διασταύρωση των επιλεγμένων μεταβλητών για κάθε είδος οικολογικών ανισοτήτων. Πράγματι, η παρούσα δόμηση των δεδομένων, που είναι οργανωμένα τομεακά, έχει ως αποτέλεσμα οι επιβεβαιώσεις μεταξύ των δεδομένων για την αστική καταγραφή των διαφορετικών κατηγοριών πληθυσμού και των δεδομένων για την έκθεση στους κινδύνους και στις οχλήσεις αυτών των πληθυσμών, για παράδειγμα, να μην είναι εύκολο να οριστούν. Λίγα τοπικά κοινωνικά σύνολα έχουν εξάλλου δημιουργήσει διασταυρωμένους δείκτες για να εκτιμήσουν την σπουδαιότητα των οικολογικών ανισοτήτων στις διάφορες εδαφικές κλίμακες. Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα λεπτό στο βαθμό όπου αυτές οι ανισότητες θέτουν το ερώτημα των κλιμάκων σχηματισμού προβλημάτων (εντοπισμού μηχανισμών που τα

παράγουν...), παραδείγματα επεξεργασίας πολιτικών και τρόπων εδαφικής ενοποίησης των πληθυσμών και των οικονομικών οντοτήτων.

Θα άρμοζε μελλοντικά να ευνοηθούν τέτοιες επιβεβαιώσεις, αφ' ενός, για να αποδειχθούν οι καταστάσεις οικολογικών ανισοτήτων, και αφ' ετέρου, για να χειριστούν επάνω από τον προγραμματισμό των έργων αστικής ανανέωσης, οι οχλήσεις που προκαλούν ζημιά στην ποιότητα της ζωής των μελλοντικών κατοίκων, και οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί κίνδυνοι που επιφέρει η πραγματοποίησή τους. Προχωρώντας σε ένα τέτοιο διάβημα, στο κέντρο του οποίου οι δείκτες μπορούν να αποτελέσουν εργαλεία τεχνικής εμπειρογνωμοσύνης και εξειδίκευσης των πολιτών, και μέσα προσανατολισμού πολιτικών, τα εδαφικά κοινωνικά σύνολα θα μπορούσαν σταδιακά να καθορίσουν τους λιγότερο διαχωριστικούς τρόπους εδαφικής ανάπτυξης για το κοινωνικό σχέδιο και με περισσότερο σεβασμό για το περιβάλλον.

Μία διασταυρωμένη πραγμάτευση των «κοινωνικό-αστικών» και «περιβαλλοντικών» δεδομένων, μία συλλογή πληροφοριών από πιο σχετικούς δείκτες και η δημιουργία μίας ενοργάνωσης του υιοθετημένου μέτρου (ανοιχτό για τις ερωτήσεις που αντικειμενικά και υποκειμενικά μπορούν να μετρηθούν) φαίνονται απαραίτητα για να ισχυριστεί η επίτευξη τέτοιων στόχων. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό δεν θα έπρεπε να ευνοηθεί μία συνεργασία μεταξύ των διάφορων ινστιτούτων στατιστικών, ερευνών και μεσολάβησης, όπως τα INSEE, IFEN, DIRE, DIRENE, ARENE, τα Ινστιτούτα Πολεοδομίας, προκειμένου να δημιουργηθούν οι ευνοϊκές συνθήκες για την επιβεβαίωση των κοινωνικών, οικονομικών, αστικών και περιβαλλοντικών δεδομένων⁴¹, με στόχο να υποστηρίξουν τις εδαφικοποιημένες πολιτικές της βιώσιμης ανάπτυξης ενσωματώνοντας το ερώτημα των ανισοτήτων.

⁴¹ Υπογραμμίζουμε ότι μία τέτοια εργασία θα απαιτούσε μία ομάδα αποτελούμενη από στατιστικούς που συνδέονται με εθνικούς και τοπικούς Οργανισμούς που διαθέτουν όργανα για την επεξεργασία ποσοτικών δεδομένων και πραγματοποίηση πιο ποιοτικών μελετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας του CSTB για το 2005 θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την κατάρτιση των οδηγιών εκτέλεσης έργων μίας τέτοιας ομάδας και για την συμμετοχή στον επιστημονικό του προσανατολισμό.

Κεφάλαιο 5^ο : Υγιείς πόλεις – Η περίπτωση της Αθήνας

Στο τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης αυτής κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά μιας πολύ αξιόλογης προσπάθειας που λαμβάνει χώρα τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο και αφορά την δημιουργία καλύτερων και ποιοτικότερων συνθηκών υγείας στις μεγάλα αστικά κέντρα. Παρακάτω γίνεται μια εκτενής παρουσίαση του προγράμματος «Υγιείς πόλεις» του οποίου επιμελείται ο παγκόσμιος οργανισμός υγείας και ειδικότερα μνεία στην Αθηνά που είναι η μόνη ελληνική πόλη μέχρι στιγμής που από το 1995 έχει πάρει το χρίσμα της υγιούς πόλης. Οι ενεργείες αυτές των πόλεων που ανήκουν στο πρόγραμμα αυτό βοηθούν καταλυτικά στον περιορισμό και την μείωση της εμφάνισης των οικολογικών ανισοτήτων προσπαθώντας να δημιουργήσουν ένα πιο υγιές περιβάλλον για τους κατοίκους του αστικού ιστού χωρίς ανισότητες προσβάσεις στον τομέα της υγείας.

5.1 Υγιείς πόλεις και αστική διακυβέρνηση

Το πρόγραμμα για υγιείς πόλεις που έχει θεσπίσει ο παγκόσμιος οργανισμός υγείας (W.H.O)⁴² προϋποθέτει την συμμετοχή των τοπικών κυβερνήσεων στην ανάπτυξη της υγείας μέσω μιας διαδικασίας πολιτικής δέσμευσης, θεσμικής αλλαγής, δημιουργίας υποδομής και καινοτόμων έργων που βασίζονται στην συνεργασία και τον προγραμματισμό. Επιπλέον προωθεί με περιεκτική και συστηματική πολιτική με μια πρόσθετη έμφαση στις ανισότητες υγείας και την αστική ένδεια, τις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων, στη συμμετέχουσα διακυβέρνηση και τους κοινωνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς καθοριστικούς παράγοντες της υγείας. Προσπαθεί επίσης να περιλάβει τις εκτιμήσεις υγείας σε οικονομικό όρους, την αναγέννηση και τις αστικές προσπάθειες ανάπτυξης. Πάνω από 1200 πόλεις και κωμοπόλεις από περισσότερες από 30 χώρες στην ευρωπαϊκή περιοχή είναι υγιείς πόλεις, οι οποίες συνδέονται μέσω των εθνικών, περιφερειακών, μητροπολιτικών και

⁴² Βλέπε για περισσότερες πληροφορίες www.euro.who.int/healthy-cities

θεματικών υγιών δικτύων πόλεων, καθώς επίσης και μέσω του υγιούς δικτύου πόλεων του Π.Ο.Υ για τις πιο προηγμένες πόλεις.

Το υγιές πρόγραμμα πόλεων του Π.Ο.Υ είναι τώρα στην τέταρτη φάση του (2003-2008)⁴³. Οι πόλεις του δικτύου που περιλαμβάνονται αυτήν την περίοδο στη φάση IV εργάζονται σε τρεις θεματικούς πυρήνες: υγιής γήρανση, υγιής αστικοί προγραμματισμός και αξιολόγηση του αντίκτυπου υγείας. Επιπλέον, οι υγιείς πόλεις εστιάζουν στο θέμα της σωματικής δραστηριότητας και ενεργούς διαβίωσης. Οι υγιείς πόλεις είναι μια σφαιρική μετακίνηση.

Τι είναι το πρόγραμμα «Υγιείς Πόλεις»

Το πρόγραμμα **Υγιείς Πόλεις** ξεκίνησε με πρωτοβουλία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας με σκοπό να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής στις πόλεις και να προαχθεί η Υγεία των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό, η πόλη θεωρείται ως ένα ενιαίο σύστημα όπου οι άνθρωποι, το φυσικό, κοινωνικό, οικιστικό, πολιτιστικό και οικονομικό περιβάλλον είναι αλληλένδετα και αλληλοεπηρεάζονται. Η υγεία των πολιτών ορίζεται ως η κατάσταση της πλήρους φυσικής, πνευματικής και κοινωνικής ευεξίας, η οποία και επηρεάζεται άμεσα από το περιβάλλον της πόλης σε όλους τους προαναφερθέντες τομείς.

Το πρόγραμμα βασίζεται σε έξι βασικές αρχές:

- Μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, τόσο μεταξύ των διαφόρων κρατών, όσο και μέσα σε αυτά, καθώς επίσης και μέσα στην ίδια την πόλη.
- Έμφαση στην προαγωγή της Υγείας με σκοπό να βοηθήσει τους ανθρώπους να κάνουν πλήρη χρήση των φυσικών, πνευματικών και συναισθηματικών ικανοτήτων τους.
- Διατομεακή συνεργασία για την εξασφάλιση ευνοϊκών συνθηκών για μια καλή υγεία.

⁴³ Βλέπε ηλεκτρονική έκδοση του Π.Ο.Υ: «Phase IV (2003–2008) of the WHO Healthy Cities Network in Europe: Goals and Requirements» pdf. doc

- Κοινοτική συμμετοχή στις αποφάσεις που επηρεάζουν την υγεία.
- Ποιότητα στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας παρεχόμενη στον τόπο όπου οι άνθρωποι ζουν και εργάζονται
- Διεθνής συνεργασία για την επίλυση των προβλημάτων υγείας.

5.2 Ο Ορισμός της υγιής πόλης

Μια υγιής πόλη καθορίζεται με μια διαδικασία, όχι μια έκβαση.

- Μια υγιής πόλη δεν είναι εκείνη που έχει επιτύχει μια ιδιαίτερη κατάσταση της υγείας.
- Έχει επίγνωση της υγείας των πολιτών και καταβάλλει προσπάθεια να βελτιωθεί. Κατά συνέπεια οποιαδήποτε πόλη μπορεί να είναι «υγιής» πόλη, ανεξάρτητα από την τρέχουσα κατάσταση της υγείας της. Αυτό που απαιτείται είναι μια δέσμευση για την υγεία και μια διαδικασία και δομή να επιτευχθεί.
- Μια υγιής πόλη είναι εκείνη που δημιουργεί συνεχώς και βελτιώνει το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και επεκτείνει τους κοινοτικούς πόρους επιτρέποντας στους ανθρώπους να υποστηρίξουν αμοιβαία ο ένας τον άλλον στην εκτέλεση όλων των λειτουργιών της ζωής αναπτύσσοντας τη μέγιστη δυνατότητά τους.
- Το Ευρωπαϊκό δίκτυο του Π.Ο.Υ συστήνει ένα βασικό πρότυπο για μια υγιή πόλη που περιγράφεται περαιτέρω κάτω από την υγιή προσέγγιση πόλεων.

5.2.1 Ποια είναι η υγιής προσέγγιση πόλεων:

Η υγιής προσέγγιση πόλεων επιδιώκει να βάλει την υγεία υψηλά στην ημερήσια πολιτική και κοινωνική διάταξη στην ατζέντα των πόλεων προκειμένου να χτίσει ισχυρή δημόσια υγεία που να ξεκινά από τοπικό επίπεδο. Η έννοια βασίζεται στις αρχές της υγείας και η ακολουθούμενη στρατηγική καθορίζεται από την τοπική Ατζέντα. Η ισχυρή έμφαση δίνεται στη δικαιοσύνη, τη συμμετέχουσα διακυβέρνηση και την αλληλεγγύη, τη διατομεακή συνεργασία και τη δράση για να εξεταστούν οι καθοριστικοί παράγοντες της υγείας.

Οι υγιείς πόλεις είναι μια δυναμική έννοια και έχει ανταποκριθεί στις νέες σφαιρικές και προτεραιότητες που έχει ορίσει ο Π.Ο.Υ και στις νέες ανάγκες και τις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην Ευρώπη. Το υγιές πρόγραμμα πόλεων στην Ευρώπη έχει εξελιχθεί πέρα από τις πενταετείς φάσεις, κάθε μια από αυτές δίνει πρόσθετη προσοχή σε διάφορα θέματα προτεραιότητας. Η φάση IV (2003-2008) έχει τρία κύρια θέματα: υγιής γήρανση, υγιής αστική αξιολόγηση του προγραμματισμού της υγείας και ένα πρόσθετο συμπληρωματικό θέμα: σωματική δραστηριότητα και ενεργός διαβίωση. Η επιτυχής εφαρμογή αυτής της προσέγγισης απαιτεί τις καινοτόμες ενέργειες εξετάζοντας όλους τους τομείς της υγείας και των συνθηκών διαβίωσης, και την εκτενή δικτύωση μεταξύ των πόλεων σε ολόκληρη την Ευρώπη και πέρα. Αυτό συνεπάγεται:

- Ρητή πολιτική δέσμευση
- Ηγεσία
- Θεσμική αλλαγή
- Διατομεακή συνεργασία.

Τα παραπάνω χαρακτηρίζονται ως τέσσερα στοιχεία για τη δράση:

A) Ρητή πολιτική δέσμευση στο πιο υψηλό επίπεδο για τις αρχές και τις στρατηγικές του υγιούς προγράμματος πόλεων

B) Καθιέρωση των νέων οργανωτικών δομών για να διαχειριστεί τις αλλαγές

Γ) Δέσμευση για την ανάπτυξη ενός κοινού οράματος για την πόλη, με ένα πρόγραμμα και μια εργασία ανάπτυξης υγείας για τα συγκεκριμένα θέματα

Δ) Επένδυση σε επίσημες και άτυπες δικτυώσεις και συνεργασίες.

5.2.2 Ποιες είναι οι ιδιότητες μιας υγιούς πόλης:

Οι ιδιότητες μιας υγιούς πόλης:

Μια πόλη πρέπει να προσπαθήσει να παρέχει:

1. Ένα καθαρό, ασφαλές φυσικό περιβάλλον υψηλής ποιότητας (συμπεριλαμβανομένης της ποιότητας κατοικίας)
2. Ένα οικοσύστημα που να είναι σταθερό τώρα και βιώσιμο μακροπρόθεσμα
3. Μια ισχυρή, αμοιβαία ενθαρρυντική και μη-εκμεταλλεύσιμη κοινότητα
4. Ένας υψηλός βαθμός συμμετοχής και ελέγχου από το κοινό με αποφάσεις που έχουν επιπτώσεις στις ζωές, την υγεία και την ευημερία τους
5. Η συνεδρίαση των πρώτων αναγκών (για τρόφιμα, νερό, στέγη, εισόδημα, ασφάλεια και εργασία) για τους ανθρώπους όλης της πόλης
6. Πρόσβαση σε μια ευρεία ποικιλία της εμπειρίας και των πόρων, με την πιθανότητα για μια ευρεία ποικιλία της επαφής, των αλληλεπιδράσεων και της επικοινωνίας
7. Μια διαφορετική, ζωτικής σημασίας και καινοτόμος οικονομία πόλεων
8. Η ενθάρρυνση της συνεκτικότητας με το παρελθόν, με την πολιτιστική και βιολογική κληρονομιά των κατοίκων των μεγαλουπόλεων με άλλες αστικές ομάδες
9. Μια μορφή που είναι συμβατή με και ενισχύει να προηγηθεί χαρακτηριστικά
10. Ένα βέλτιστο επίπεδο κατάλληλης δημόσιας υγείας και παροχής προσιτών υπηρεσιών υγείας σε όλους και
11. Υψηλή κατάσταση της υγείας (υψηλά επίπεδα της θετικής υγείας και χαμηλών επιπέδων ασθένειας).

5.3 Δίκτυο των ευρωπαϊκών εθνικών υγιών δικτύων πόλεων

Τα εθνικά υγιή δίκτυα πόλεων είναι η σπονδυλική στήλη της υγιούς μετακίνησης των πόλεων στην Ευρώπη. Παρέχουν την πολιτική, στρατηγική και τεχνική υποστήριξη στα μέλη τους, αντιπροσωπεύουν έναν εθνικό πόρο της εμπειρίας και της πείρας στην ανάπτυξη υγείας και προσφέρουν μια δυναμική πλατφόρμα για την υπεράσπιση δημόσιας υγείας στο εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Κάθε εθνικό δίκτυο είναι μοναδικό. Κάθε ένα αναπτύσσεται σε απάντηση των ανάγκες που αντιμετωπίζουν οι πόλεις μέλη, σύμφωνα με τους διαθέσιμους πόρους και τα μέσα στο πολιτιστικό και νομικό του πλαίσιο. Τα εθνικά δίκτυα έχουν τη δυνατότητα και την ικανότητα να υποστηρίζουν την ανάπτυξη και την εφαρμογή των στρατηγικών χωρών για την προώθηση της υγείας, τη πρόληψη ασθενειών και το περιβάλλον.

Τα εθνικά υγιή δίκτυα πόλεων συμφώνησαν να απασχοληθούν στη φάση IV στα θέματα πυρήνων και συγκεκριμένα να δώσουν προτεραιότητα στην υγιή γήρανση και σωματική δραστηριότητα καθώς και την ενεργό διαβίωση. Ένα κοινό σύνολο κριτηρίων πιστοποίησης για τα εθνικά δίκτυα και τις πόλεις μέλη τους παρέχουν ποιοτικά πρότυπα και μια διεθνή νομιμότητα πηγής για όλους τους συμμετόχους ενός εθνικού δικτύου. Αυτήν την περίοδο υπάρχουν εθνικά υγιή δίκτυα πόλεων σε 29 χώρες στην ευρωπαϊκή περιοχή του Π.Ο.Υ, οι οποίες συγκεντρώνουν περισσότερες από 1300 πόλεις και κωμοπόλεις.

Το ευρωπαϊκό υγιές δίκτυο πόλεων του Π.Ο.Υ αποτελείται από ένα δίκτυο των πόλεων γύρω από την Ευρώπη που είναι δεσμευμένες σε μια περιεκτική εφαρμογή της υγιούς έννοιας πόλεων. Υποδεικνύονται στο δίκτυο του Π.Ο.Υ βάσει των κριτηρίων που ανανεώνονται κάθε πέντε έτη. Κάθε πενταετής φάση εστιάζει σε διάφορα θέματα προτεραιότητας και προωθείται με μια πολιτική δήλωση και ένα σύνολο στρατηγικών στόχων. Η φάση IV (2003-2008) έχει τρία θέματα πυρήνων (υγιής γήρανση, υγιής αστικοί προγραμματισμός και αξιολόγηση του αντίκτυπου υγείας) και ενθαρρύνει τη

δράση για να αντιμετωπιστεί η παχυσαρκία και να προωθηθεί η σωματική δραστηριότητα και η ενεργός διαβίωση. Η φάση IV υποστηρίζεται από την πολιτική Διακήρυξη του Μπέλφαστ και προωθήθηκε στη διάσκεψη πόλεων για την διεθνή υγεία Οκτωβρίου 2003.

Η φάση IV έννοια αποτελείται από δύο στοιχεία: μια γενική δέσμευση για την ανάπτυξη υγείας με έμφαση στη δικαιοσύνη, που αντιμετωπίζει τους καθοριστικούς παράγοντες της υγείας, της βιώσιμης ανάπτυξης και της συμμετέχουσας και δημοκρατικής διακυβέρνησης και μια δέσμευση για την εργασία σε τρία θέματα πυρήνων: υγιής γήρανση υγιής αστική αξιολόγηση του αντίκτυπου προγραμματισμού και υγείας. Ένα συμπληρωματικό θέμα: σωματική δραστηριότητα και ενεργός διαβίωση. Η σωματική δραστηριότητα επικυρώθηκε ως πρόσθετο θέμα τον Οκτώβριο του 2004. Όλες οι πόλεις στο υγιές δίκτυο πόλεων του Π.Ο.Υ, που λειτουργεί χωριστά και συλλογικά, θα αντιμετωπίσουν αυτά τα θέματα κατά τη διάρκεια της φάσης IV. Η εργασία των πόλεων στο δίκτυο του Π.Ο.Υ θα παράσχει την εμπειρία και την τεχνογνωσία που θα ωφελήσει όλες τις πόλεις στην Ευρώπη.

5.4 Η συμμετοχή του Δήμου Αθηναίων στο πρόγραμμα⁴⁴

Στο δήμο Αθηναίων υπάρχει ξεχωριστή υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή του Προγράμματος "Υγιείς Πόλεις" της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, στο οποίο η Αθήνα συμμετέχει σαν πιστοποιημένη η πόλη από το 1995, με την κατεύθυνση να εφαρμόσει στην πολιτική της για την υγεία, την Πρόνοια και το περιβάλλον τις αρχές " Υγεία για Όλους " και της Τοπικής Ατζέντα 21 με τις εξής αρμοδιότητες:

- Έρευνα και μελέτη των συνθηκών ζωής στην πόλη των Αθηνών, αλλά και στο λεκανοπέδιο της Αττικής συνολικά.
- Αστικός Σχεδιασμός για την βελτίωση των συνθηκών ζωής.
- Προγραμματισμός δράσεων που αφορούν την υγεία, την πρόνοια, το περιβάλλον και τις συνθήκες διαβίωσης.
- Συνεργασία με τις υπηρεσίες του Δήμου, φορείς και οργανώσεις της πόλης, κρατικούς και μη Οργανισμούς, για οργανωμένες και από κοινού παρεμβάσεις στην πόλη.
- Παρακολούθηση, εποπτεία και συντονισμός της υλοποίησης των σχεδιασμένων παρεμβάσεων από τις υπηρεσίες του Δήμου και των δημοσυντήρητων οργανισμών και αξιολόγηση του έργου.
- Συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο και το Εθνικό Δίκτυο Υγιών Πόλεων, συντονισμός του Περιφερειακού Δικτύου Αττικής.
- Εισήγηση στο Δημοτικό Συμβούλιο της πολιτικής του Δήμου σε θέματα Υγείας , Περιβάλλοντος.
- Στο τέλος του χρόνου παρουσιάζει στο Δ.Σ. απολογιστική έκθεση των πεπραγμένων στον Δήμο και εισηγείται τα νέα μέτρα για την πολιτική υγείας

⁴⁴ Οι πληροφορίες που αφορούν το Δήμο Αθηναίων και την συμμετοχή του στο πρόγραμμα «Υγιείς Πόλεις» προέρχονται από την κυρία Παπαθανοσοπούλου Διονυσία, Healthy City Project Coordinator για τον δήμο της Αθηνάς.

Δράσεις – Προγράμματα σε εξέλιξη

Στα χρόνια που ο Δήμος της Αθήνας συμμετέχει στο πρόγραμμα "Υγιείς Πόλεις", η αρμόδια υπηρεσία εργάσθηκε για την στήριξη του προγράμματος με κύριους άξονες:

- Την μελέτη των προβλημάτων και της υφιστάμενης κατάστασης στην πόλη (προφίλ Υγείας)
- Την εκπόνηση του αναπτυξιακού σχεδίου υγείας με την συνεργασία των εμπλεκομένων υπηρεσιών.
- Την συγκέντρωση των δεικτών υγείας του πληθυσμού (2 φορές)
- Την διευκόλυνση της διατομεακής συνεργασίας και την εκπόνηση κοινών προγραμμάτων των υπηρεσιών του Δήμου.
- Την αξιοποίηση φορέων της κοινότητας για την εφαρμογή προγραμμάτων.
- Την εναρμόνιση στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής, με τα πραγματικά προβλήματα των δημοτών.
- Την εφαρμογή προγραμμάτων προαγωγής υγείας.

5.4.1.Η Αθήνα μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου ως πιστοποιημένη πόλη

Ο Δήμος Αθηναίων, πιστοποιήθηκε από τον Π.Ο.Υ. για πρώτη φορά το 1995 και για δεύτερη το 1998. Έκτοτε είναι πιστοποιημένη πόλη με τα μέχρι σήμερα κριτήρια, έχει δημιουργήσει την απαραίτητη οργανωτική δομή, έχει πραγματοποιήσει τις απαραίτητες μελέτες και μια σειρά έργων που μπορούν να της εξασφαλίσουν και την συμμετοχή της στην τέταρτη φάση.

Στα πλαίσια της συμμετοχής αυτής, αναλάβαμε και την διοργάνωση του Παγκοσμίου Συνεδρίου Υγιών Πόλεων για την εφαρμογή των 10 χρόνων του προγράμματος. Στο Συνέδριο αυτό, υπογράφηκε «Η Διακήρυξη των Αθηνών», ένα κείμενο με αρχές και δεσμεύσεις των τοπικών αρχόντων που αποτελεί κείμενο πολιτικής δέσμευσης σε όλες τις πόλεις που υιοθετούν το

πρόγραμμα. Η Διακήρυξη των Αθηνών θέτει στην πολιτική Ατζέντα των πόλεων, τις βασικές αρχές για την Υγεία και την αειφόρο ανάπτυξη και αποτέλεσε ένα βασικό κείμενο δέσμευσης για τα Δημοτικά Συμβούλια των πόλεων στο χρονικό διάστημα 1998 - 2002.

Η πόλη μας το χρονικό αυτό διάστημα, βρίσκεται στην διαδικασία πιστοποίησης για την επόμενη φάση του προγράμματος, μετά από επιστολή εκδήλωσης ενδιαφέροντος που απέστειλε προς την αρμόδια Διεύθυνση της Π.Ο.Υ. η Δήμαρχος Αθηναίων κα Ντόρα Μπακογιάννη⁴⁵.

Η Αθήνα μέλος του Εθνικού Δικτύου

Ο Δήμος Αθηναίων είναι από τα ιδρυτικά μέλη του Εθνικού Δικτύου Υγιών Πόλεων το οποίο κατ' αρχήν είχε την μορφή κοινοπραξίας και από το 1998 με αλλαγή του καταστατικού του έχει την μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας με την επωνυμία Ελληνικό Δίκτυο Υγιών Πόλεων. Στο ελληνικό Δίκτυο αυτή την στιγμή μετέχουν 52 πόλεις από όλες σχεδόν τις γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Το εθνικό Δίκτυο πιστοποιήθηκε από την ΠΟΥ το 2001 για την συμμετοχή του στο Δίκτυο των Ευρωπαϊκών Δικτύων.

⁴⁵ Δήμαρχος Αθηνών κατά την τετραετία 2002-2006. Το έργο της για την συμμετοχή της Αθηνάς στο πρόγραμμα συνεχίζει και η τωρινή ηγεσία του Δήμου που εκλέχτηκε για την τετραετία 2006-2010 με δήμαρχο τον κύριο Νικήτα Κακλαμάνη.

Επίλογος

Οι σημερινές πόλεις νοσούν και επηρεάζουν τη ζωή του μεγαλύτερου ποσοστού των πολιτών. Παρά τις όποιες μελέτες και τις εξαγγελίες, οι πόλεις αναπτύσσονται με τρόπο που δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στη βιωσιμότητά τους, την καθημερινή ζωή των κατοίκων τους, την διαχείριση των φυσικών πόρων, επελαύνουν και απομυζούν την ύπαιθρο.

Το καθολικό αίτημα της εποχής μας είναι πόλεις οικολογικές, πόλεις που να προσφέρουν ποιότητα ζωής, να συμβάλλουν στην απελευθέρωση και στη δημιουργικότητα των πολιτών και όχι στον αποκλεισμό και την αποξένωση. Η πραγματοποίηση έργων βιώσιμης ανάπτυξης στην περιφέρεια ευνοεί την ισόρροπη ανάπτυξη των μικρότερων πόλεων και βάζει φρένο στον υδροκεφαλισμό της πρωτεύουσας αλλά και άλλων μικρότερων πόλεων, που αναπαράγουν το μοντέλο της.

Μια ολοκληρωμένη, βιώσιμη (αιφόρος) αστική ανάπτυξη δεν είναι απλώς το άθροισμα πολλών επιμέρους βελτιώσεων. Η βιώσιμη πόλη είναι προϊόν ολοκληρωμένου σχεδιασμού με ενεργή συμμετοχή των πολιτών, που ικανοποιεί ταυτόχρονα τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανάγκες των πολιτών. Ένα ακόμη εμπόδιο που πρέπει να ξεπεράσουν οι σημερινές μεγαλουπόλεις για να μπουν δυναμικά στην τροχιά της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ο περιορισμός του φαινομένου των οικολογικών ανισοτήτων που είδαμε στα προηγούμενα κεφαλαία πόσο καλά μπορούν να δημιουργούν στρεβλώσεις.

Κατά τη διάρκεια αυτής της μελέτης, προσπαθήσαμε να τις διακρίνουμε καλύτερα και να δείξουμε τις επιδράσεις που ασκούν στη διαμόρφωση του αστικού χώρου. Όπως είδαμε το θέμα του εντοπισμού των ανισοτήτων είναι ακόμη σχετικά νέο, και μελετάται τόσο από την Ευρωπαϊκή επιστημονική κοινότητα όσο και από του φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης των Ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων. Τόσο οι πηγές πληροφόρησης, όσο και οι

μέθοδοι χαρακτηρισμού των ανισοτήτων είναι σχετικά περιορισμένες και δυσχεραίνουν το έργο για τον εντοπισμό τους.

Στην πορεία συνεχίσαμε και παραθέσαμε μια παρουσίαση ενός συστήματος δεικτών που έχει καταγραφεί μέχρι τώρα προκειμένου να μετρήσει το μέγεθος των ανισοτήτων καλύπτοντας και τις τέσσερις κατηγορίες. Είναι ένα πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση του φαινομένου προκειμένου να μπορέσουν οι σημερινές αστικές κοινωνίες να προχωρήσουν προς μια οικολογική κατεύθυνση . Γι' αυτό λόγο κρίθηκε σκόπιμο να κλείσουμε τη μελέτη μας αναφερόμενοι στην πολύ σημαντική πρωτοβουλία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας που με το πρόγραμμα «Υγιείς Πόλεις» προσπαθεί να εξασφαλίσει ισότητα των πολιτών στην πρόσβαση των αστικών υπηρεσιών υγείας.

Κλείνοντας, την εργασία αυτή είναι σκόπιμο να υπογραμμίσουμε για μια ακόμη φορά την σημαντικότητα του ζητήματος των οικολογικών ανισοτήτων στην επίδραση που ασκούν στην διαμόρφωση του σημερινού αστικού χώρου και να ευχηθούμε και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις να ακολουθήσουν το παράδειγμα των γαλλικών πόλεων και να εντοπίσουν τις ανισότητες που αναπτύσσονται στο εσωτερικό τους και να προσπαθήσουν με την κατάλληλη μεθοδολογία να τις αμβλύνουν.

Επιπλέον θαρρώ πως είναι απαραίτητο πλέον να ενταχθούν στα κοινοτικά προγράμματα που έχουν κύριο στόχο τη συμβολή στην αναζήτηση ολοκληρωμένων και βιώσιμων παρεμβάσεων, οι οποίες θα αντιμετωπίσουν το ιδιαίτερα οξύ κοινωνικό πρόβλημα της κρίσης των πολυάριθμων αστικών κέντρων, με ενέργειες κοινωνικής και οικονομικής εξυγίανσης, ανανέωσης των υποδομών και των εξοπλισμών και βελτίωσης του περιβάλλοντος όπως είναι το Urban, Intereg, Espon πολιτικές περιορισμού και των οικολογικών ανισοτήτων εφ' όσον προκαλούν στρέβλωση στην αναπτυξιακή πορεία για βιώσιμες Ευρωπαϊκές πόλεις.

Βιβλιογραφία

- Atkinson T. et alii, 2001, Inégalités économiques, Rapport n°33, Paris, La Documentation française, 2001.
- Atkinson, Cantillon, Marlier, Nolan, 2001, Indicators for Social Inclusion in the European Union, Août 2001.
- Berger M., 2002, « Quel est le sens d'une planification spatiale durable sans maîtrise de la nature et de la localisation des emplois ni des processus ségrégatifs ? », dans Ville, performance économique et développement durable, IAURIF, document de préparation du SDRIF, 2002.
- Bonvalet C., Brun J., 1998, « Logements, mobilités et trajectoires résidentielles » in Ségaud M., Bonvalet C.,
- Brun J. (dir.), 1998, Logement et habitat, l'état des savoirs, Paris, La Découverte, p. 312-318.
- Camagni R., Gibelli M.C., 1997 Développement urbain durable, éditions de l'Aube.
- Comité français pour le sommet mondial du développement durable , 2002, Inégalités écologiques, inégalités sociales. Rapport préparatoire, consultable sur www.ville-rennes.fr
- Commission européenne (groupe d'experts sur l'environnement urbain), European sustainable cities, office des publications officielles des Communautés Européennes 1996.
- DIV (Délégation Interministérielle à la ville), 2004, « Observatoire national des zones urbaines sensibles », notamment Chapitre 6 « Les nuisances et les risques environnementaux », p. 125 – 131.
- Emelianoff C., 2001, « Un nouveau modèle urbain » In : BOYER M. et HERZLICH G. et MARESCA B. (coord.) [2001], L'environnement, question sociale. Dix ans de recherches pour le ministère de l'Environnement. Ed. Odile Jacob, Paris.
- Emelianoff C. et Theys J., 2000, « Les contradictions de la ville durable » in : THEYS J. [2000], Développement durable, Villes et Territoires. Décloisonner pour anticiper les ruptures. Notes du Centre de Prospective et de Veille Scientifique, n° 13, Paris, pp. 53-63.
- Emelianoff C. et Theys J., 2001, « Les contradictions de la ville durable », in Le Débat, Editions Gallimard, Janvier – Février 2001, N° 113.

- European Commission, Eurostat, 2003, « A selection of environmental pressure indicators for the EU and the Acceding countries », European Communities, à consulter sur le site : www.europa.eu.int
- Ferrandon B., 2003, « Inégalités économiques, état des lieux » dans Vingt ans de transformations de l'économie française, Cahiers Français, n° 311, La Documentation Française.
- FNAU, 2003, « Le développement économique et les disparités territoriales », Dossiers FNAU, N° 14, décembre 2003.
- FNAU, 2004, « Les forces et les faiblesse de l'offre métropolitaine française », in Les Dossiers FNAU(Fédération Nationale des Agences d'Urbanisme), N° 15, Mai 2004.
- Guilluy Ch. et Noyé Ch., 2004, Atlas des nouvelles fractures sociale en France, les classes moyennes oubliées et précarisées, Editions Autrement, 64 pages.
- Guilly C. et Levy J.P., 2002, L'accès à la ville, L'Harmattan, 2002.
- Heurtin J.Ph., 2004, « La qualité de la vie ne Ile de France : indicateurs, comparaisons, analyses », Rapport final, DREIF, Direction Régionale de l'Equipeement Ile de France, Juillet 2004.
- IAURIF, 2003, « Les disparités territoriales, 24 ième rencontre nationale des agences d'urbanisme », in Les Cahiers de l'IAURIF, N° 137, Décembre 2003.
- IFEN, 2001, Propositions d'indicateurs de développement durable pour la France, Collection Etudes et travaux, N° 35, Novembre 2001.
- IFEN, 2003, Collection Etudes et Travaux, N° 41, Décembre 2003.
- IFEN, 2005, « La perception sociale des risques naturels », Les données de l'environnement, N° 99, Janvier 2005.
- INSEE Ile de France, 2003, « Regards sur les disparités sociales et territoriales », Juillet 2003
- INSEE Première pour les numéros N° 868, N°926, N°934, N°950, N°962,
- INSEE, 2001, enquête permanente sur « les conditions de vie des ménages », particulièrement « Vie de quartier », Avril – Juin 2001
- INSEE, 2002, Castellan, Marpsat, Goldberger, « Les quartiers prioritaires de la politique de la ville », Insee première, n° 234, Décembre 2002.
IGE/04/022 27 avril 2005
- Les inégalités écologiques en milieu urbain par Wanda DIEBOLT,Annick HELIAS, membres de l'Inspection générale de l'environnement, Dominique BIDOU, Georges CREPEY, membres du Conseil général des ponts et

chaussées, rapport du Ministère de l'écologie et du développement durable, 04/2005

- Laigle L. et Oehler V., 2004, « les enjeux sociaux et environnementaux du développement urbain : la question des inégalités écologiques », rapport final pour le PUCA – MELT, Février 2004, 100 pages.

- Laigle L. et Oehler V., 2004, « How to integrate social and environmental aspects in housing and urban policies: some experiences from France and Germany », in *The Sustainable City, Urban Regeneration and Sustainability*, Marchettini, Brebbia, Tiezzi, Wadhwa Editors, WIT PRESS, UK, pp 443 – 452.

- Laigle L. et Oehler V., 2004, « Towards urban and housing policies integrating social and environmental aspects? Some experiences from France and Germany », in *Sustainability of the Housing Projects*, Albatici, Frattari, Ural Editors, International Association for Housing Science, Italy, pp 223 – 243.

- LAIGLE L, CSTB, Rapport Intermédiaire PUCA – MEDD, « Les inégalités écologiques de la ville : caractérisation des situations et de l'action publique », Programme « Politiques territoriales et développement durable.

- Maurel et Picon, 2003, « Le développement économique et les disparités territoriales », in *Les Dossiers FNAU (Fédération Nationale des Agences d'Urbanisme)*, N° 14, Décembre 2003.

- MEDD, 2004, Enquête sur les Points Noirs du Bruit, <http://www.ecologie.gouv.fr/>

- OCDE, 2002, « Aggregated of environmental indices : review of aggregation methodologies in use », 26 Avril 2002, 42 pages.

- OCDE, 2003, *OECD Environmental Indicators, Development, Measurement and Use, The DPSIR Framework for Reporting on Environmental Issues*, Paris.

- Rémy J., 1987, « Bilans et tendances de la sociologie urbaine de langue française depuis 1945 », dans *Espaces et Sociétés, Bilans et perspectives*, N° 48-49, Editions Privat, pp 47 – 88

- Préteceille E., 1995, « Ségrégations urbaines », *Sociétés contemporaines*, n°22-23, p. 5-14.

- Préteceille E., 2003, « Division sociale et inégalités urbaines », *Paris Projet*, n°34-35, octobre 2003.

- Prinnet E., 2004, Développer une économie écologique, site Internet <http://www.association4d.org/>.

- RCRPP, 2002, « la qualité de vie au Canada, Bulletin des citoyens et citoyennes », Rapport documentaire, disponible sur www.rcrpp.org

- Plus, 2001, « Inégalités et intercommunalité en Ile de France, Pour une territorialisation stratégique de l'action publique », Synthèses et Recherches, Centre de Prospective et de veille scientifique, DRAST, MELT, N° 57, pp 12-13.
- Saïb A., 2003, « Strasbourg : une communauté urbaine aux territoires de plus en plus typés » dans IAURIF, 2003, « Les disparités territoriales » in Les Cahiers de l'IAURIF, N° 137, Décembre 2003, p.43 - 46.
- Theys J., 2000, Développement durable, Villes et Territoires. Innover et décroiser pour anticiper les ruptures. Notes du Centre de Prospective et de Veille Scientifique, n° 13, Paris
- Theys J., 2002, « L'approche territoriale du développement durable, condition d'une prise en compte de sa dimension sociale », In : Revue Développement Durable et Territoires, sept. 2002, 18 p.
- Theys J., 2002, « L'approche territoriale du développement durable, conditions d'une prise en compte de sa dimension sociale » In : Revue Développement durable et Territoires, Dossier 1, consultable sur www.revue-ddt.org
- Theys J., 2002, « Les approches territoriales et sociales du développement durable » in Revue de la CFDT « Développement durable, une responsabilité partagée », N° 48, Février 2002.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <http://www.ceaa-acee.gc.ca/>,
- www.amf.asso.fr/basedocumentaire,
- <http://www.inforegio.cec.eu.int/urban/audit/src/indicatorodomian.htm>,
- <http://www.sustainable-cities.org/experts.html>,
- www.bestpractices.org,
- www.bip40.org,
- <http://www.cerdd.org/>,
- <http://www.sustainablemeasures.com/indicators/characteristics.htm>,
- <http://www.un.org/esa/sustdev/indisp/french/listfren.htm>,
- <http://esl.jrc.it/dc>,
- <http://www.diba.es/xarxasost>,
- www.villesdurables-mip.com,
- http://www.iaurif.org/fr/sig/fiches_territoriales/index.htm,
- <http://www.environ.org.uk>,
- www.sustainable-cities.org/sub12a.html,
- www.europea.eu.int/comm/environment/urban/pdf/indicators_fr.pdf,
- <http://www.europa.eu.int/comm/research/envir1.htm>
- www.europa.eu.int/comm/regional_policy/urban2/audit/,
- <http://www.respect.asso.fr/>,
- www.uvcw.be/cadredevie/matieres/planification/0305_ter.htm,
- <http://www.cprn.com/fr>,